

**T. C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TARİHİ BİLİM DALI**

**FATİH DEVRİ AYASOFYA VAKFIYESİNE GÖRE AYASOFYA
VAKFI'NIN İSTANBUL'UN YENİDEN İNŞA EDİLMESİNDEKİ
ÖNEMİ**

Yüksek Lisans Tezi

SERHAT AÇIKGÖZ

İSTANBUL, 2010

**T. C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TARİHİ BİLİM DALI**

**FATİH DEVRİ AYASOFYA VAKFIYESİNE GÖRE AYASOFYA
VAKFI'NIN İSTANBUL'UN YENİDEN İNŞA EDİLMESİNDEKİ
ÖNEMİ**

Yüksek Lisans Tezi

SERHAT AÇIKGÖZ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. AHMET TABAKOĞLU

İSTANBUL, 2010

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İKTİSAT Anabilim Dalı İKTİSAT TARİHİ Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi
SERHAT AÇIKGÖZ'ün FATİH DEVRİ AYASOFYA VAKFIYESİNE GÖRE
AYASOFYA VAKFI'NIN İSTANBUL' UN YENİDEN İNŞA EDİLMESİNDEKİ ÖNEMİ adlı
tez çalışması ,Enstitümüz Yönetim Kurulunun 05.07.2010 tarih ve 2010-13/26 sayılı
kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak
kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : 31.08.2012

1) Tez Danışmanı : PROF. DR. AHMET TABAKOĞLU

2) Jüri Üyesi : YRD. DOÇ.DR. FAHRİ SOLAK

3) Jüri Üyesi : YRD. DOÇ.DR. İ.MURAT BOZKURT

ÖZ

Bu çalışma, 15. y.y. İstanbul'unun, Ayasofya Vakfiyesindeki bilgiler ışığında, yeniden inşa edilmiş sürecini anlayabilmek amacıyla kaleme alınmıştır.

Ayasofya vakfiyesinde yer alan faaliyetleri kavrayabilmek için, döneme ait çeşitli inceleme eserlerinden yararlanılarak, Fatih'in İstanbul'unun, iskan ve imar süreçlerinde yaşadığı güçlükler ve bu süreçte nelerin etkili olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır.

İstanbul'un fethi ve inşa süreçlerinin ne denli meşakkatli bir süreç olduğu, fakat bu sürecin Osmanlı Vakıf sistemi sayesinde, nasıl bir yetenek ve disiplinle kotarılabildiği, bu çalışmada ortaya koyduğumuz en önemli neticedir.

Çalışma ile beraber; Fatih'in İstanbul'a bakışı, onu nasıl bir kozmopolit dünya şehri haline getirdiği ve bunda Ayasofya Vakfı'nın hangi paya sahip olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır.

ABSTRACT

This study, İstanbul of 15th century, in order to understand the process of rebuilding was written.

Sophia Vaqf activities in order to understand, period by using a variety of Works, city of Fatih, the difficulties in housing and zoning process and what is effective in this process has been analyzed.

Conquest of İstanbul and the construction process, how the process is arduous, but the foundation of the Ottoman system through this process, how it can be scrubbed with the skills and discipline, the most important results of this study is revealed.

Work with; overview of Fatih in İstanbul, it is how to make a cosmopolitan world city, and that the Sophia Vaqf, which shares have been clearly understood.

ÖNSÖZ

“Fatih Devri Ayasofya Vakfıyesine Göre Ayasofya Vakfı’nın İstanbul’un Yeniden İnşa Edilmesindeki Önemi” başlığı adı altında yapılan bu çalışmada, İstanbul’un Fatih döneminde nasıl bir yeniden inşa sürecine sokulduğu ve bu sürecin işleminde Fatih’in nasıl bir dünya telakkisi ile hareket ettiği, döneme ait Ayasofya Vakfiye el yazması kapsamında incelemeye alınmıştır. Bu incelemeler neticesinde, Osmanlı Vakıf Sistemi’nin, şehir ve zihniyet inşa etme bağlamında son derece etkili bir sistem olduğu net bir şekilde görülmüştür.

İncelediğimiz eserin bir tahrir defteri yerine bir vakfiye olması, rakamların dilinden yeterince yararlanamama sonucunu doğursa da konuya bakış açımızın, iktisat tarihi disiplininden kopuk olmaması yönünde büyük gayret gösterildiğini belirtmek istiyorum.

Konunun belirlenmesi, Osmanlı mimari ve sanatına olan entelektüel hevesler, gelecekte çalışılması düşünülen Fatih-Venedik ilişkilerine bir başlangıç teşkil etmesi ve saygıdeğer hocam Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu’nun değerli ve yol gösterici tavsiyeleri neticesinde zuhur etmiştir.

Konunun belirlenmesi aşamasındaki amaçlara ve hedeflenen sonuçlara ulaşabilmek noktasında Ayasofya Vakfıyesinin incelenmesinin, bir el yazma arşiv belgesi olması ve dönemin İstanbul profilini çizmesi bakımından büyük öneme haiz olduğu açıktır.

Çalışmanın şekillenmesi ve hazırlanması sırasında, beni değerli tavsiyeleriyle yönlendiren, destekleyen ve heveslendiren, büyük sevgi ve saygıyla ismini zikrettiğim hocam Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu’na teşekkürü bir borç bildiğimi ifade etmek istiyorum. Asıl

şükran ise, bizi bu günlere getiren, maddi ve manevi her türlü desteğini bizden esirgemeyen, anne, baba ve ailemize aittir.

Çalışmanın, konuya ilgisi olan herkese faydalı olması en büyük temennim olacaktır.

İstanbul, 2010

Serhat AÇIKGÖZ

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZ.....	I
ABSTRACT.....	I
ÖNSÖZ.....	II
İÇİNDEKİLER.....	IV
TABLO LİSTESİ.....	VII
KISALTMALAR.....	VIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FETHE KADAR OSMANLI VE AVRUPA DEVLET SİSTEMLERİ

I. FEODALİTE ÖNCESİ VE SONRASI AVRUPA DEVLET SİSTEMLERİ.....	3
II. LONCA TIMAR VE VAKIF SİSTEMLERİ.....	5
<i>A. Lonca ve Timar Sistemleri.....</i>	5
<i>B. Vakıf Sistemi.....</i>	6
1. Nakit Vakıfları.....	8
2. Gayri Menkul Vakıfları.....	9

İKİNCİ BÖLÜM

FETİH ÖNCESİNE BAKIŞ

I. FETİH ÖNCESİ AVRUPA.....	11
II. FETİH ÖNCESİ OSMANLI DEVLETİ.....	12
III. FETİH SÜRECİNDE FATİH VE BİZANS.....	15

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FETİH SONRASINA BAKIŞ VE AYASOFYA VAKFIYESİ

I. FETİH SONRASI İSTANBUL	19
II. AYASOFYA VAKFIYESİNE GÖRE İSTANBUL'UN YENİDEN İNŞASI	20
<i>A. İstanbul'un İskan Süreci</i>	21
<i>B. İstanbul'un İnşa Süreci</i>	23
III. AYASOFYA VAKFIYESİ	30
<i>A. Vakfa Tahsis Edilen Yerler</i>	34
1. Vakfa Tahsis Edilen Köyler ve Tarlalar.....	38
2. Vakıf Çarşılar.....	41
3. Vakıf Hanlar.....	41
4. Vakıf Hamamlar.....	42
5. Diğer Vakıf Akarlar.....	43
<i>a. Konstantiniye'de Bulunan Vakıf Akarlar</i>	43
<i>B. Vakfın Şartları ve Vakfın Görevleri</i>	65
1. Fatih Cami'i ile Alakalı Vakfın Şartları ve Vazifeleri.....	65
2. Medreseler ile Alakalı Vakfın Şartları ve Vakfın Vazifeleri.....	67
3. Darü'ş-şifa ile Alakalı Vakfın Şartları ve Vakfın Vazifeleri.....	69
4. İmaret-i Amire ile Alakalı Vakfın Şartları ve Vakfın Vazifeleri.....	71
5. İmaret-i Amire Mutfağı ile Alakalı Vakfın Şartları ve Vakfın Vazifeleri.....	74
6. Ayasofya Camii ile Alakalı Vakfın Şartları ve Vakfın Vazifeleri.....	76
7. Mekteb (Darü't-Ta'lim) ile Alakalı Vakfın Şartları ve Vazifeleri.....	77
8. Zeyrek Camii ile Alakalı Vakfın Şartları ve Vazifeleri.....	78
9. Eski İmaret Camii ile Alakalı Vakfın Şartları ve Vazifeleri.....	78
10. Darü'l-Feth Galata Camii ile Alakalı Vakfın Şartları ve Vazifeleri.....	78
11. Şeyh Vefa-zade Camii ile Alakalı Vakfın Şartları ve Vazifeleri.....	79
12. Kule-i Cedide'de Camii ile Alakalı Vakfın Şartları ve Vazifeleri.....	80

13. Kalenderhane ile Alakalı Vakfın Şartları ve Vazifeleri.....	80
<i>C. Umumi Şartlar.....</i>	<i>81</i>
SONUÇ.....	88
KAYNAKÇA.....	91

TABLO LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1: Ayasofya Vakfları Tahrir Defteri Emlak ve Gelir Dökümü.....28

Tablo 2: Ayasofya Vakfi'na Ait Emlak Adedi ve Aylık Olarak Gelirleri.....29

KISALTMALAR

- a.g.e.** : Adı Geçen Eser
- a.g.t.** : Adı Geçen Tez
- Bkz.** : Bakınız
- BTSO.** : Bursa Ticaret ve Sanayi Odası
- Çev.** : Çeviren
- İ Ü** : İstanbul Üniversitesi
- No** : Numara
- S.** : Sayfa
- Üni.** : Üniversitesi
- Vb.** : Ve Benzeri
- Yay.** : Yayınları
- Y.y.** : Yüz yıl

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'ni anlama çabası birçok tarihçinin yanı sıra, birçok sosyal bilimcinin akıllarını meşgul eden büyük bir sorunsal olmuştur. Bu çaba, elbette ki bütünlüklü okumalar ile sonuca ulaşabilecektir. Bütünlüklü okumaları yapmanın en önemli noktası ise, bütünü oluşturacak parçaların niteliği ve güvenilirliğidir. Özellikle bir tarih çalışması yaparken kullanılan kaynağın niteliği, bütünlüklü okumanın sonucuna etki etmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Bütünü anlama çabasına katkıda bulunmak amacıyla bu çalışmada, dönemin önemli kaynakları arasında bulunan vakfiye el yazmasını inceleyerek, Mehmed II. devri İstanbul'u, Osmanlı Devleti'nin İstanbul'a bakışı ve bir cihan imparatorluğu olma yolunda önemli bir mihenk taşı kabul edilen İstanbul'un alınması sonrası Osmanlı Devleti'nin, iktisadi, siyasi, sosyal ve askeri yönelişleri hakkında ufak ip uçları elde etmeyi düşünmekteyim.

Çalışmada kullanılacak yöntem ile, kaynak belgedeki bilgiler okuyucuya tüm detayları ile aktarılacak ve aktarılan detaylar döneme ait önemli inceleme eserlerine atıf yapılarak yorumlanmaya çalışılacaktır.

Kaynağın bir tahrir defteri yerine bir vakfiye olması, konuda sosyal içeriğinin yoğunlukta olması sonucunu doğursa da, konuya bakış açımızda iktisat tarihi perspektifi ağır basacak ve hedeflenen sonuçlar bu yönde olacaktır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

İlk bölümde, karşılaştırmalı bir analiz yapabilmek amacıyla Avrupa'nın, ortaçağ da dahil olmak üzere ortaçağa kadar olan devlet sistem geçmişiyle birlikte, Osmanlı devleti'nin devlet sistemleri (vakıf-lonca-tımar) incelemeye tabi tutulacaktır.

İkinci bölümde, Fatih devrine ait, genel bir İstanbul manzarası ve devlet profili çizilmeye çalışılacak, Avrupa ve Bizans hakkında açıklayıcı bilgiler sunulacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, Ayasofya Vakfiyesi detaylı olarak aktarılacak ve Ayasofya Vakfiyesi çerçevesinde, İstanbul'un yeniden şekillendirilmesine yönelik yapılan faaliyetler anlatılmaya çalışılacaktır.

Vakfiyenin içeriğine genel olarak baktığımızda içerisinde, Ayasofya Vakfı'na ait olan ve bağışlanan yerleri, vakfın kurduğu cami, medrese ve imarethaneleri, kurulan bu yerlerin nasıl idare edileceği ve kurulan bu yerlerin amaçlarının belirtildiği görülmektedir.

Çalışmanın sonuç kısmında, yapılan tüm bu faaliyetlerin amaçları değerlendirilmeye çalışılarak, Osmanlı kent ve devlet zihniyetine dair yukarıda bahsedilen küçük ipuçları elde edilmek suretiyle sonuca ulaşılabacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FETHE KADAR OSMANLI VE AVRUPA DEVLET SİSTEMLERİ

Osmanlı Devleti vakıf sistemi, kadim dünya devlet sistemleri içerisinde oldukça önemli bir devlet idare sistemi olarak yer almaktadır. Vakıf sisteminin anlaşılması, vakfiyelerde yer alan faaliyetlerin ve tahrir defterlerindeki rakamların anlaşılmasıyla mümkündür. Vakıf sistemini, kadim dünyanın diğer sistemlerinden ayıran önemli noktalar vardır. Bu noktada, diğer kadim sistemler ve gelişimleri hakkında kısa bilgiler sunmak, vakıf sisteminin nerede durduğunu anlamak bakımından faydalı olacaktır.

I. Feodalite Öncesi ve Sonrası Avrupa Devlet Sistemleri

Feodalite öncesi devlet sistemlerinin yönelişlerini belirleyen iki önemli nokta olmuştur. Bunlardan ilki kuzey barbar istilaları ve ikincisi Arap fetihleridir. Bu iki fetihten önce Akdeniz ve Çin ticaretine dayalı olarak devam eden, kendi içerisinde kanunları olan büyük Roma Devlet'i, varlığını baskın bir şekilde idame ettirmekteydi. Romania tabiri ilk kez 4. yy. da Roma tarafından işgal edilen ülkeleri belirtmek için kullanılmıştır.¹ Roma düzenini yok eden ve yeni dünya düzenini kuran barbar krallıklarının üç önemli ortak özelliği vardır bunlar; mutlakiyetçi olmaları, laik olmaları, aynı zamanda hükmetmenin araçlarını, devlet maliyesi ve hazine olarak görmeleridir.²

---

¹ Henri Pirenne, **Hz. Muhammed ve Charlamange**, 2. Baskı, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Yayınevi, Ankara, 2006, s.15

² Pirenne, a.g.e., s.64

Bir diğerk istilacı olan Arap toplumu ise Hz. Muhammed'den aldığı İslam terminolojisi ile hareket etmekte ve cihad yönelişleri ile Avrupa'ya yayılma strateji gütmekteydi. Araplar, fethettikleri yerlerde yenik düşen toplumlara İslam'a geçmelerini değil, ona tabi olmalarını önermekteydi.³ Bu durum İslami devlet kurallarının uygulanması ve diğerk devletlerin bunlardan etkilenmesi sonucunu doğurmuştur. Şelçuklular'ın dolayısıyla, onun büyük etkisini taşıyan Osmanlılar'ın, vakıf ve lonca yani narh sistemlerini bu şekilde kendilerine alarak, İslamlaşma olarak değil fakat İslami kurallarla bezenmiş olarak bu sisteme dahil olduklarını söyleyebiliriz. Tımar sisteminin de, Selçuklular'daki ikta sisteminin devamı niteliğinde olduğunu da belirtmeliyim.⁴

İstilalar sonucu Akdeniz'in kapanmaya başlaması, altınla dönen bir ekonomi sisteminin işlemez hale gelmesi, kralların maliyesinin zamanla erimesi sonucunu doğurmuştur. Kral bu durum karşısında toprak temlik etmek zorunda kalmış, bu durum ise ortaçağın ve feodalitenin doğuşuna neden teşkil etmiştir.⁵

Feodalite ise Avrupa'da bambaşka bir devlet sisteminin oluşumunu gözler önüne sermektedir. Feodalite esasında, kral, senyör ve vassal üçlüsü arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir. Kral topraklarını yönetmesi için, senyörlere toprak temlik etmekte, bunun karşılığında hem vergi almakta hem de savaşmak için kendisine gerekli olan askeri sağlamaktadır. Senyör topraklar üzerinde mutlak güç ve hakimiyet sahibidir. Senyörlere ise, yüksek sadakatle bağlı olan vassallar mevcuttur.⁶ Vassallar, toprak yönetiminde senyörün emrinde her yetkiye sahip olan kişiler olarak tanımlanabilir.

Feodalite, Osmanlı'daki derebeylik sistemine benzer bir toprak sistemidir. Derebeylik ve feodaliteyi ayıran en önemli noktalar arasında, toprağa olan mutlak hakimiyet prensibi, vassal-senyör ilişkisi ve vakıf sistemi içerisinde yapılmakta olan faaliyetlerin feodal sistemde, yalnızca senyörün tekelinde olması gösterilebilir.⁷

Feodalite uzun yıllar rutin bir şekilde işlemeye devam etmiş ve aradaki ilişkiler kemikleşmiştir. Rönesans'ın başlayışı bu rutin ilişkiler neticesinde zuhur etmiştir. Senyörlerin

---

³ Pirenne, a.g.e., s.176

⁴ Ahmet Tabakoğlu, **Türkiye İktisat Tarihi**, 8. Baskı, Dergah yayınları, İstanbul, 2008, s.219

⁵ Pirenne, a.g.e., 2006, s.312

⁶ Marc Bloch, **Feodal Toplum**, 4. Baskı, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2005, s.311

⁷ Detaylı bilgi için, Bkz., Bloch, a.g.e.

işlerini, kendilerine neredeyse tapınmak derecesinde bağlı olan vassallara teslim ederek, topraklardan uzaklaşıp şehirlere göçmeleri ile Avrupa rönesansı başlamış olacaktır.⁸

Avrupa Rönesans dönemi, Osmanlı Devleti'nin oluşum ve yükseliş dönemlerine denk gelmektedir. Rönesans ise Avrupa'da, yeniden başka bir hayat görüşü ve devlet siteminin oluşmasında önemli bir rol oynayacaktır. Rönesans Avrupa'sındaki şövalyelik bakış açısının, dönemin siyaset ve savaş anlayışı üzerinde etkileri mevcuttur. Milliyetçilik ve ırk gururundan kaynaklanan etkiler, bu anlayışın olumsuz etkileri arasında gösterilebilir.⁹ Şövalyelik ve Rönesans şehir devleti anlayışlarının, Avrupa'yı kapitalizme götürecek bakış açısının oluşumunda önemli bir yere sahip olduğunu belirtmek gereklidir.

II. Lonca, Tımar ve Vakıf Sistemleri

Kadim bir dünya devleti olan Osmanlı'nın, kendini idame ettirebilmesi için güçlü bir devlet geleneğine ve kültürüne ihtiyacı vardı. Devlet geleneği oluşumunun uzun yıllar içerisinde şekillen bir olgu olduğu açıktır. Devlet yapım sürecinin büyük çaplı ve rasyonalize edilmiş bir despotizm süreci içerisinde gerçekleşti de söylenebilir.¹⁰ Osmanlı devlet geleneği de, Orta Asya-İslam geleneğinin bir bütünleşmesi ile ortaya çıkan, Selçuklu devlet geleneğinden oldukça beslenmiştir.

Osmanlı'da halkın günlük yaşamında etkili olan ve onu şekillendiren üç kurum vardır. Bunlar lonca teşkilatı, tımar ve vakıf sistemleridir.

A. Lonca ve Tımar Sistemleri

Lonca teşkilatının oluşum süreci, yukarıda bahsi geçen Selçuklu devlet geleneğinin, en önemli unsurlarından biri olan Ahi'lik ülküsü çerçevesinde şekillenen bir durum olmasıdır. Ahi, fütüvvetlik ideali, tamamıyla birlik, dışa karşı koruma, yabancıya hoşgörü ve sahip çıkma idealleriyle açıklanabilir. Aynı zamanda fütüvvet, cengaverlik ve bahadırılık ile de açıklanabilir.¹¹

---

⁸ Bloch, a.g.e., s.553

⁹ Johan Huizinga, **Orta Çağın Günbatımı**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitapevi, Ankara, 1997, s.139

¹⁰ Gianfranco Poggi, **Devlet**, Çev. Aysun Babacan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1997, s.138

¹¹ Sabri F. Ülgener, **İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası**, 2. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 1981, s.59

Esnaf birlikleri, aynı zamanda narh sisteminin uygulanmasında önemli yere sahiptir. Bu birlikler, kalite kontrol ve standardizasyon ile fiyat istikrarını sağlayıcı, haksız rekabeti önleyici, işsizliği önleyici ve aşırı üretime engel koyucu görevlerini üstlenmekteydiler.¹²

Esnaf ve toprak emekçisi olmak üzere iki iktisadi değer üretme şekli olan Osmanlı reayası için, ahilik idealinin önemi yüksektir. Esnaf kültürünü belirleyen ahilik ideali için Sabri Ülgener, şu cümleyi kullanarak bu idealin hayatın şekillenmesinde ne denli etkili olduğunu anlatmaya çalışmıştır: “**Altta iktisat ahlakı, üstte iktisat zihniyeti; iktisat zihniyeti, iktisat ahlakıyla gerek çelişerek, gerekse birleşerek oluşmuş gerçek hayattır.**”¹³

Tımar sistemi ise, geçiminin esası toprak olan Osmanlı Devleti'nin, geniş toprakları üzerinde, gelir sağlama, vergi toplama ve aynı zamanda asker besleme gereksinimlerini sağladığı yüksek öneme sahip bir sistem olarak karşımıza çıkar.¹⁴

Tımar sisteminde, feodal sistemde bahsettiğimiz, senyör-vassal ilişkisinin yerine sipahi-köylü ilişkisi mevcuttur. Tımar sisteminin en büyük kısmını oluşturan sipahi veya eşkinci tımarında, dirlik sahibi topraklarının büyüklüğüyle orantılı olarak asker (cebelü) beslemek zorundadır. Feodal sistemde mülkiyet senyörlerde olmasına karşın tımar sisteminde, sipahilerin merkezi otoritenin aleyhine toprak ve unvan kazanmaları engellenmiş ve bunun için önemli tedbirler alınmıştır.¹⁵

Lonca ve Tımar sistemlerinden kısaca bahsettikten sonra, asıl kaynağımız olan Ayasofya Vakfiesinin mahiyetini daha net anlayabilmek için, vakıf sistemini daha detaylı olarak incelemeye çalışacağız.

B. Vakıf Sistemi

Vakıf sistemi ifadesi esasında, çok geniş bir hizmet ağını ifade etmek için kullanılabilir. Bu hizmet ağının işleyişi, bu günkü hizmet üretim süreçleri şeklinde olmamakta, kendi içerisinde farklı bir döngü ile gerçekleşmektedir. Vakıf sistemi, bu günkü anlamda pek çok bakanlık ve belediyeçilik hizmetlerinin gerçekleştirdiği hizmetleri gerçekleştirmiştir. Vakıf sistemi, sosyal güvenlik, eğitim, sağlık, diyanet, bayındırlık yatırımların da etkin bir yapı

---

¹² Tabakoğlu, a.g.e., 2008, s.320-323

¹³ Ülgener, a.g.e., 1981, s.21-22

¹⁴ Tabakoğlu, a.g.e., 2008, s.219

¹⁵ Tabakoğlu, a.g.e., s.221

olarak, mali sistem içerisinde üçüncü alt öge olarak yer almaktadır.¹⁶ Vakıflar yalnızca Osmanlı'da değil, Atlantik'ten Pasifik'e, yani Fas ve Cezayir'den Hindistan'a ve uzak Malezya ve Endonezya'ya kadar tüm İslam dünyasında gelişmiştir.¹⁷

Beşeri sermayenin geliştirilmesi kadar, vakıflar başka ihtiyaçlara da cevap vermektedir. Gerçekten de, vakıflar sayesinde ki, güçlü devlet tarafından mülkiyet haklarının çiğnenmesi engellenmiş; İslam medeniyetinin zengin mimari mirası finanse edilip yüzyıllarca korunabilmiş; mahalleler maddî bunalıma düşen bir devlet tarafından bindirilen ağır vergi yükünü kaldırabilmiş; arazilerin İslam hukuku gereği aşırı parçalanması önlenmiş; yaşlılık ve maluliyet maaşları verilebilmiş; bir kurum olarak sigortanın bilinmediği bir çağda, loncaya da mahalle üyeleri için ilkel de olsa bir sigorta güvencesi sağlanmış; köprüler, yollar, limanlar, deniz fenerleri, kütüphaneler, sarnıçlar, su bentleri, çeşmeler ve kaldırımlar inşa edilip korunabilmiş; kısacası savunma hariç medeni bir toplumda olması beklenen tüm hizmetler bu sistem sayesinde finanse edilmiş, örgütlenmiş, inşa edilmiş ve korunmuştur.¹⁸ Aslında vakıflar, şehir duvarları ve kaleler inşa ederek savunma çabalarına dahi katkıda bulunmuşlardır.¹⁹

“Vakfın esası bir malı insanların faydalanması için, Allah'ın mülkü hükmünde olmak üzere, ferdi mülkiyet sahasından çıkarmaktır. İnsanların faydalanması bazı mal ve hizmetlerin finanse edilmesi demektir.”²⁰

Osmanlı devletinin vakıf sektörüne önemli gelirler akıttığı da bilinmektedir. Bu mukataa adı verilen, belli bazı vergi gelirlerinin vakıflara, özellikle de sultanlar ve aile üyeleri tarafından, kamu politikaları gütmek üzere kurulan sultan vakıflarına, ayrılması yoluyla olmuştur. Ancak bu şekilde ayrılan devlet gelirlerinin idaresinin, vakıf yöneticilerine bırakıldığı belirtilmelidir.²¹

---

¹⁶ Tabakoğlu ,a.g.e., s.231

¹⁷ Murat Çızakça, **Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel ve Ekonomik Boyutları**, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006, s.22

¹⁸ Çızakça ,a.g.e., s.22

¹⁹ Çızakça ,a.g.e., s.23

²⁰ Tabakoğlu, a.g.e., 2008, s.232

²¹ Çızakça, a.g.e., 2006, s.23

Vakıf sisteminin, demokratik ve özerk bir sivil toplum sistemi olmasına karşın bu sistemin, devletin denetimi dışında olduğunu söylemek güçtür.²² Bu denetimi Nezaret kurumu sağlamaktadır.

Zengin Osmanlılar, vakıfları esas olarak dini bir motivasyonla kuruyorlardı. Bu motivasyon büyük olasılıkla, Hazreti Muhammed'in sevab ba'del mevt diye bilinen bir hadisine dayanmaktadır. Buna göre, bir Müslüman hayatta üç şeyi başarırsa öldükten sonra dahi sevap kazanır: insanlara yararlı bilgi, arkasından dua eden dini bütün çocuklar ve süre giden hayırseverlik. Vakıfların bu üç koşulu da birleştirdiği iddia edilmiştir. Dolayısıyla, vakıf kurmak ahrette kurtuluş elde etmenin bir aracı olarak görülmüş ve Müslümanları şaşırtıcı sayıda sosyal ihtiyaca cevap vermek üzere, birbirinden olabildiğince farklı vakıflar kurmaya itmiştir.²³

Vakıflar, bir kaç farklı şekilde sınıflandırılabilir. Bunların biri bağışın tipine göredir; yani vakfın malvarlığının gayrimenkul veya menkul olmasıdır. İlki oldukça basittir ve kira getiren bir mülkün bağışlanmasını içerir. Vakf olunan mülkten elde edilen yıllık kira geliri gayrimenkul vakfının belirlenen amacını finanse eder. Önemli miktarda yıllık gelir getiren böylesi bir malvarlığına sahip bir vakıf, yüzyıllar boyu işlevini sürdürebilir.²⁴

Bir diğer kategorilendirme, yönetime göredir; yani, yönetim işlevinin asıl kurucu ve onun vasileri tarafından mı (mülhak), yoksa devlet tarafından mı yürütüldüğüne göredir. İkincisi ile ise, kurucu ve vekillerin artık hayatta olmadığı ve vakfın devlet tarafından ele alınıp, idare edildiği vakıflar kastedilmektedir.²⁵

Nakit vakıfları ve gayrimenkul vakıfları olmak üzere iki çeşit vakıf mevcuttur. Bunlardan kısaca bahsederek bu vakıfların işlevleri hakkında gerekli bilgiye sahip olabiliriz.

1. Nakit Vakıfları

Vakıflar arasında en önemli olanın para vakıfları olduğunu söyleyebiliriz. Bir para vakfının işleyişi şöyledir: maddi açıdan iyi durumda bir kişi belli bir amaç için nakit vakfedince ve bunu yerel kadiya kaydettirince vakıf kurulmuş olur. Vakfedilen nakit daha

---

²² Tabakoğlu, a.g.e, 2008, s.231

²³ Çızakça, a.g.e., 2006, s.23

²⁴ Çızakça, a.g.e., s.24

²⁵ Çızakça, a.g.e., s.24

sonra ipotek olarak evlerini gösteren kimi kişilere kredi olarak borç verilir. Bu borçlulardan herhangi birine bakarsak, borçlunun evinin mülkiyetinin geçici olarak para vakfına devredildiğini görüyoruz. Borçlu borcunu ödediğinde, mülkiyet ona geri dönerdi. Standart uygulama, borçlunun vakfa borcunu ödeyinceye kadar evinde yaşamasına izin verilmesidir. Vakıf, genelde borçlunun rayice uygun bir kira ödemesi koşuluyla bu izni verirdi. Bu kira, vakfın kârını oluşturur ve genelde % 9-12 arasında değişirdi. Bu kiranın gerçek doğası, İslam hukukçuları tarafından hala tartışılmaktadır²⁶

Para vakıflarının ilk bilineni II. Mehmed tarafından 1451-1481 tarihleri arasında kurulmuştur. Fatih, 24000 altını yeniçeri ocaklarının yaşesi için vakfetmiştir.²⁷ Fatih'in saltanatından itibaren, 1456-1551 yılları arasında kurulmuş olan 1161 para vakfı mevcuttur.²⁸

2. Gayrimenkul Vakıfları

Emlak vakıfları daha basit bir şekilde işlemekteydi. Sermayelerinin ya dükkanlar, hamamlar ya da başka tür kira oluşturan emlak olduğu şehir merkezlerinde, ya da ekilebilir arazi şeklinde olduğu kırsal alanlarda vakfedilirdi. İkinci durumda, söz konusu arazi ortakçılık ile işletilirdi.²⁹

Özel mülkiyet altındayken vakf edilen topraklar ve devlet mülkiyetini elinde tutarak vakf edilen topraklar olmak üzere iki şekilde vakf edilme işlemi yapılmaktaydı.³⁰ Özel kesim vakıfların ortaya çıkması daha çok tımar sisteminin bozulmasıyla birlikte çoğalmıştır diyebiliriz.

Sık sık çıkan yangınlar ve yıkıcı depremler, şehir merkezlerindeki emlak vakıfları için önemli bir tehlike oluşturmuyordu. Böyle bir durumda vakfın kira getiren gayrimenkul sermayesi yok olduğunda, vakıf işlemez hale geliyordu. Yani, gelirini yitirince, vakfedildiği hayrı desteklemeye artık devam edemez oluyordu. Bulunan çözüme icareteyn adı veriliyordu. İcareteyn, çift kira demektir. Bu sistemde bir felaket durumunda, kiracı mu'accele³¹ adı verilen ve binayı tamir etmeye yetecek büyüklükte toplu bir para ödüyor ve aynı zamanda vakfa

²⁶ Murat Çızakça, **Risk Sermayesi Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları**, İlmî Neşriyat, İstanbul, 1993, s.27-28

²⁷ Tabakoğlu, a.g.e., 2008, s.234

²⁸ Tabakoğlu, a.g.e., s.234

²⁹ Çızakça, a.g.e., 2006, s.26

³⁰ Tabakoğlu, a.g.e., 2008, s.232

³¹ Peşin, acele edilmiş anlamında, Bkz., Mehmet Kanar, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Say Yayınları, İstanbul 2008, s.310

düzenli olarak yıllık kirasını ödemeye de devam ediyordu. Karşılık olarak binayı uzun dönemli, icâre-i tâvile³² olarak kiralamasına izin veriliyordu.³³

Buraya kadar edindiğimiz bilgiler vakıf sisteminin, döneminin diğer sistemleri ile nasıl benzerliklere ve farklılıklara sahip olduğunu anlayabilmek için faydalı olacaktır. İncelemekte olduğumuz Ayasofya Vakfıyesi'ni anlayabilmek için, vakıf sistemini ve ona eşlik eden diğer sistemleri kavrayabilmenin oldukça büyük öneme haiz olduğunu düşünüyorum.

Aynı zamanda bundan sonraki bölümde, İstanbul'un siyasi, iktisadi, sosyal ve mimari yapısına etki eden ve gelecek dönemde etki edecek olan iki devletin, fethi kadar geçirmiş olduğu süreçleri inceleyerek, İstanbul'un inşası için, Ayasofya Vakfıyesi'nde yer alan faaliyetlerin yapısını ve önemini daha net kavrayabileceğimizi düşünüyorum.

---

³² İcare-i tavile, Bkz., Kanar, a.g.e., s.204

³³ Çızakça, a.g.e., 2006, s.26

İKİNCİ BÖLÜM

FETİH ÖNCESİNE BAKIŞ

I. Fetih Öncesi Avrupa

Fetih öncesi Avrupa'nın durumunun gözden geçirilmesi ile, dönemin iktisadi, siyasi, askeri ve sosyal yapısı hakkında edinilen bilgiler ışığında, İstanbul ve Osmanlı'nın dünya eksenindeki durumları hakkında önemli ip uçları edinmemize olanak sağlanmış olacaktır. Avrupa tarihine konumuzun içeriği itibari ile, genel bir bakış açısı ile yaklaşılmasının daha sağlıklı olacağını düşünüyorum.

Fetih kadar olan süre içerisinde, Avrupa büyük savaşlar, salgınlar ve afetler ile boğuşmak zorunda kalmıştır. Kendi aralarında büyük iktidar mücadeleleri yaşayan Avrupa devletlerine, doğanın da pek merhametli davrandığını söylemek güçtür. Roma'nın doğu ve batı olarak ikiye bölünmüş olması, iktidar mücadelelerinin boyutunu gözler önüne sermek için yeterli olacaktır.

14. yy. ilk yarısına baktığımızda, dönemin hızlı bir nüfus artışına sahne olduğunu görmekteyiz. Dönemin tarımsal gelişmişlik ve kapasitesini dikkate aldığımızda, aslında bu durumun olumlu olmasından çok olumsuz sonuçlara yol açmış olacağını daha ilk bakışta söyleyebilecek bilgilere sahip olduğumuz açıkça ortadadır. Bu olumsuzlukların en başında geleni, hızlı nüfus artışını izleyen, büyük kıtlık döneminin baş göstermesidir.

Kıtlık Döneminin baş göstermesi, zaten yeterli beslenme kaynaklarına sahip olmayan Avrupa'da, insanların vücut direncinin iyiden iyiye zayıflaması sonucunu doğurmuştur. 1348

yılında “black death” kara ölüm adı verilen veba salgını baş göstermiştir. Hıyarcıklı veba olarak da bilinen bu salgın, 1336 yılında başlayan ve yüzyıl savaşı olarak adlandırılan savaşlardaki etkileşim sonucunda iyice yayılmış ve savaşlardaki kayıplarında etkisiyle nüfusu kırıp geçirmiştir.

Nüfusun yoğun ve etkileşimin fazla oluşu, salgınların hızlanmasının en önemli sebeplerindendir. Salgın ve savaş sonucu, insan popülasyonunun azalması ve 1453 de yüzyıl savaşlarının sona ermesi ile Avrupa ve Ön Asya’da, önce bir nüfus durağanlığı ve ardından demografik bir gelişme olması ise beklenen bir sonuç olacaktır.

Osmanlı tebaasının durumuna ileride değinecek olsak da kısaca bahsetmekte fayda vardır. Anadolu coğrafyasının genişliği, nüfusun zaten az oluşu ve Osmanlı’nın yüzyıl savaşı içerisinde yer almayışı ile Osmanlı Devleti, bu salgından en az kayıpla çıkan devletlerden biri olmuştur diyebiliriz.

Fetih öncesi Avrupa’nın duruma baktığımızda, aslında tüm koşulların Osmanlı Devleti için, İstanbul’un fethine giden yolda, kendilerine ne denli yardımcı olduğunu açıkça göstermektedir. İleride değineceğimiz üzere, bu koşullar altında harap bir şehir haline gelen İstanbul’un, niçin Osmanlı Sultanları tarafından yeniden bir ihya sürecine sokulduğu da anlaşılır bir hale gelecektir diye düşünmekteyim.

II. Fetih Öncesi Osmanlı Devleti

Fetih öncesi Osmanlı Devleti’ndeki gelişmelere bakarak, fetih sonrası ele geçirilen İstanbul’da meydana gelecek gelişimler hakkında fikir sahibi olabilecek ve Osmanlı’nın fetih sürecinde ne amaçladığı, İstanbul’a ne önem atfettiğine dair bilgilere ulaşabilmiş olacağız.

Bu bölümde daha çok, İstanbul’a asıl önemi veren ve onun fatihi olan, Fatih Sultan Mehmed’in gelişim süreci bizi meşgul edecektir.

Fatih’in tahta çıkma süreci esasen başlı başına sıkıntılı bir olaylar zincirine denk gelmektedir. Sultan Murat’ın genç yaşta oğlu Mehmed’e tahtı çok erken terk etmiş olmasının ceremesini genç sultan, büyük zorluklar altında çekmek durumunda kalmıştır. Sıkıntılı oluşmasında tek etken yeni sultanın genç yaşı ve tecrübesizliği değil, aynı zamanda vezirler arasındaki iktidar çekişmeleri de olmuştur. İstanbul’un alınması yönünde

fikir bildiren ve genç sultana destek vererek büyük bir zaferin mimarı olması düşüncesinde olan, yeni bir nesle yol açacak vezirler ve kumandanlar gurubunun karşısında, İstanbul'un alınmaya cüret edilmesinin dahi, komşular ile arada var olan sulhun bozulmasına neden olacağını düşünen ve kendilerinin var olan düzenlerinin değişmesine razı olmayan vezirler ahalisi bulunmaktaydı.

Çandarlı Halil Paşa, sulhu isteyen ve kudreti en yüksek vezir konumundaydı. Çandarlı'nın dışarıda ihtiyatlı barışçı politikasına karşı genç padişahın etrafındakiler, ekserisi vaktiyle uçlarda beylik etmiş hakiki askerler sıfatıyla devletin gaza ananesine uygun olarak bir fetih politikasına şiddetle taraftar bulunuyorlar ve Sultan Mehmed'i bu fikirlerle dolduruyorlardı.³⁴ Yapılacak fütuh, yeni padişahın nüfuzunu yükseltecek, tahtta sağlam ve tam bir otorite ile yerleşmesini sağlayacaktı. “ **Onlar Halil Paşa'ya nispet vererek, nevcivan-ı devlet olan şehriyarın devleti böyle olur, derlerdi.**”³⁵

Sultan Mehmed'in ilk saltanatı müddetince Halil Paşa, siyasi tehlikeleri ve bilhassa 1444 de devleti uçurumun kenarına kadar sürüklemiş olan Haçlı seferinin yenilenmesi ihtimalini hesaba katarak, fetih politikasıyla yoğun bir şekilde mücadele etmek zorunda kalmıştır.³⁶ Bu şekilde içerideki iktidar mücadelesi dış siyaset meselesiyle birleşmiş olacaktı. Halil Paşa'nın bu politikası haklı görünebilirdi. Haçlı seferleri Varna zaferinden sonrada devam etmekteydi. 1445 yazında bir taraftan bir Hıristiyan donanması Karadeniz'de, öbür taraftan, Hunyadi idaresinde bir ordu Tuna ötesinde Rumeli'yi yeniden istila tehdidinde bulunuyorlardı.³⁷

Yukarıda bahsedilen durumlar içerisinde genç sultan, yinede çevresindeki destekçilerinin de etkisiyle büyük fetih politikasından vazgeçmeyecekti. Fatih öteden beri İstanbul'un zaptını aklına koymuş olduğu için, bu emelinin tahakkukunu sağlamak gayesi içerisinde, ve şimdilik kafi derecede işleri kavrayıp memleketi içinde hakimiyetini tesis edinceye kadar, öteki devletlerle ve hatta hazırlıklarını tamamlayıncaya kadar da Bizans'la sulh halinde kalmayı tercih etmiştir.³⁸ Hatta tebrik için gelmiş olan Sırp elçilerinin muahedeleri yenileme isteklerini memnuniyetle kabul etmiş, Sırp kralı Georges Brantkoviç'in Macarları kışkırtacağından

---

³⁴ Halil İncalcık, **Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar 1**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987, s.88

³⁵ İncalcık, a.g.e., s.88

³⁶ İncalcık, a.g.e., s.88

³⁷ İncalcık, a.g.e., s.88

³⁸ Selahattin Tansel, **Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi Ve Askeri Faaliyeti**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971, s.34

çekindiği içindir ki, başkasıyla evlendirmeyi düşündüğü üvey annesi ve Georges'in kızı Mara'yı bir hediyeler ile Sırbistan'a iade ederek ayrıca Osmanlı-Sırp hudutları civarında bir çok yerleri de ihsan etmişti.³⁹

Fatih her şeye rağmen bu akılcı politikaları sürdürüyor ve etrafındaki yandaşlarından destek bulmaya devam ediyordu. Şahabeddin-Zaganos partisi genç hükümdarı, bütün zaferleri gölgede bırakacak, en büyük şan ve zaferi sağlayacak bir teşebbüse, İstanbul'un fethine teşvik ediyordu.⁴⁰ “ **Bütün kronoloji hatalarına rağmen Gian Maria Angiolello'nun buna ait kaydı açıktır: 1445 senesinde sonra Sultan Murad 17-18 yaşındaki oğlu Mehmed'i kendisine vekil olarak Edirne'ye bırakmaya karar vermiş ve bundan sonra kendisi Anadolu'ya giderek iki sene müddetle istirahata çekilmişti. Bu müddet zarfında devletin işleriyle uğraşmak istemiyordu ve öyle de yaptı. Oğluna müşavir olarak eski ve sadık bendesi Halil Paşa'yı bırakmıştı.**”⁴¹ Şehzade Mehmed, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki kısmında hakim kılınınca, içine Konstantiniye'yi fethetmek arzusu düşmüştü.⁴²

Vezirler arasındaki iktidar mücadelerinin yanı sıra, Fatih ve babası Sultan Murad arasında da meydana gelmiş olan çekişmelerden bahsetmek mümkündür. Fatih'in ilk olarak tahta çıkış macerasından sonra, babasının duruma müdahale etmesi kaçınılmazdı. Sultan Mehmed, gayri memnun bir halde Manisa'ya gittikten sonra hiç olmazsa babasının Anadolu üzerindeki hakimiyetini kesmek için her fırsattan istifade etmiştir.⁴³ H. 852 da kendi adına Ayasolug'da bakır para bastırması, onun iddialarının mahiyetini gösterecek bir harekettir. “ **Hatta Babinger'e göre, şehzadenin annesi Hüma Hatun'un H. 583 Recep (Ağustos-Eylül 1449) tarihli mezar kitabesinde, kendisi için mutad olmiyan “Sultan Mehmed Çelebi” unvanını kullanması dikkate değer.**”⁴⁴

Sultan Mehmed, Venedik'le 1446 da imzalanmış olan sulh maddesini hiçe sayarak, gönderdiği korsanlar vasıtasıyla Ege denizinde Venedik'e ait toprakları, bu arada Ağriboz'u ve Mora'da Nauplia'yı 1446-1449 yılları arasında üç sene mütemadiyen vurdu ve büyük zararlar verdirdi. Daha 1446 yılı sonbaharında babası Sultan Murad, bu yağmalardan dolayı

---

³⁹ Tansel, a.g.e., s.34

⁴⁰ İncalcık, a.g.e., 1987, s.90

⁴¹ İncalcık, a.g.e., s.90

⁴² İncalcık, a.g.e., s.91

⁴³ İncalcık, a.g.e., s.105

⁴⁴ İncalcık, a.g.e., s.105

takdir dolu bit hüküm ile Yusuf adında bir adamı göndermek zorunda kalmıştı.⁴⁵ Çanarlı'nın sulhçu politikasına aldırmayan Sultan Mehmed, Manisa'ya vardıktan sonra istediği keyfin hükmünü sürmüştür.

Manisa'ya gönderilen Sultan Murad'ın bu genç şehzadesi hakkında Bizans'ta ve bütün Avrupa'da acele hükümler verilmiş ve o, kabiliyetsiz bir delikanlı olarak tanınmıştı.⁴⁶ Bundan ötürü Sultan Murad'ın ölümü ve Fatih'in tahta çıkışı her tarafta büyük bir memnuniyet uyandırmıştı. Çünkü bu delikanlının iktidarsızlığı yüzünden Osmanlı İmparatorluğu'nun kendiliğinden sona ereceği hülyası, Avrupa'da tekrar kök salmaya başlamış ve Hristiyan aleminin kuvvetlerini, birlikte ve süratle hareket etmeleri lazım gelen bu evrede, tamamıyla felce uğratmıştı.⁴⁷ Bu sebeple Osmanlılara karşı kimse harekete geçmeyi düşünmüyordu. Bu durum aslında talihsiz gibi görünen olayların genç sultanın emellerini gerçekleştirmek adına, ona ne denli yardım edici bir unsur olarak karşısına çıktığını ortaya koymaktadır.

Buraya kadar anlatıla gelen hadiseler neticesinde, İstanbul'un fethinde başrol sahibi olan Fatih'in, bu fethi giden yolda onu eğiten, yıpratın, geliştiren ve ona yardımcı olaylar silsilesini daha net bir şekilde anlama imkanına sahip olduğumuzu düşünmekteyim. İstanbul'a şekil verecek olan bu genç padişahın İstanbul'a ve hayata karşı bir bakış oluştururken geçirmiş olduğu evrelerin, geleceğin şehrini inşa etmede ona, nasıl bir vizyon verdiğine dair ip uçlarını da elde etmiş olduğumuzu düşünüyorum.

III. Fetih Sürecinde Fatih ve Bizans

Fatih, bir dünya imparatorluğu olmak ve batının tehditlerinden bir an önce sıyrılabilmek için, İstanbul'un alınmasının gerekliliğinin farkına daha genç yaşında varmış bir şehzadeydi. Bizans Tekfuru'nun hareketleri, Şehzade Orhan'ın taht için sürekli kışkırtılması gibi olaylar Fatih'i, Bizans'ı ortadan kaldırmanın artık kati bir zaruret haline geldiğine inanmış olmalıdır.⁴⁸ Yarım asırdan beri Osmanlı Devletini daima tefrikaya ve iç harbe sürükleyen bu müddeiler davasına son vermek ve aynı zamanda Osmanlıları Anadolu'da ve Rumeli'de, iki

---

⁴⁵ İncalcık, a.g.e., s.105

⁴⁶ Tansel, a.g.e., 1971, s.35

⁴⁷ Tansel, a.g.e., s.35

⁴⁸ İncalcık, a.g.e., 1987, s.118

cephede birden çarpışmaya mecbur bırakan ittifakların asıl faili ve haçlı seferlerinin mütemadi tahrikçisini ortadan kaldırmak lazımdır.⁴⁹

Yukarıda bahsettiğimiz zarureti İnalçık'ın şu satırları açıklıkla ifade etmektedir. “**Paleologların, birçok mahalli hakimiyetler için yapıldığı gibi, ortadan kaldırılması ile Rumeli ve Anadolu tabii siyasi merkezine kavuşmuş, bir bütün halinde birleşmiş olacaktı. Halbuki şimdi dini Union'un gösterdiği gibi, İstanbul'da Latin Katolik nüfuzunun yerleşmesi Osmanlı Devleti için meş'um neticeler doğurabilirdi.**”⁵⁰

İstanbul'un alınması noktasında hiçbir şüpheye yer kalmamasının ardından, fetih süreci zorlu bir şekilde başlamış oldu. Bu süreç içerisinde zorlu olaylar birbirini izleyecek ve zorlu siyasi kararlar verilmek durumunda kalınacaktır. Padişah, Karaman seferi dönüşünde İstanbul boğazından geçerek Edirne'ye gitmiş ve bahara yakın Gelibolu'dan otuz kadar harp gemisi ile bir miktar nakliye gemisini Boğaziçi'ne göndermişti.⁵¹ Fatih, boğazda dolaşarak bizzat keşifler yaptı ve bugünkü hisarın bulunduğu yerde, Foena adındaki dağın yamacında kalenin yapılmasını emretti.⁵²

Boğazkesen kalesinin inşaatı devam ettiği sıralarda Akçaylıoğlu Mehmet Bey, İstanbul ve civarını vurmaya mecbur edilmişti. Mehmet Bey'in bu emri yerine getirmesi, hatta bit kısım Bizanslıları esir etmesi, Bizans'taki telaşın büsbütün artmasına sebep olmuştur.⁵³ Bizans sulh istemektedir, fakat padişah kesin cevap vermeyerek, ünümüzdeki yazı beklemenin faydalı olacağı belirtmiş ve net bir şey söylememiştir.

Bu tarihlerde padişahı sinirlendiren bir dizi olay meydana gelmiştir. Bu olaylar harbin iki sebebi olarak literatürde yer almaktadır. Bunlara kısaca değinmek gerekir. “**Birici olay rivayetine göre İsfendiyaroğlu bir miktar askerle birlikte Marmara sahilinde ve Silivri'nin doğusunda Epivates kasabasına gelmişti. Beraberinde getirmiş olduğu hayvan sürüleri Rumların tarafında otuyorlardı. Bunlardan çok zarar gören bir Rum hayvanları tarladan çıkarmak isteyince bir Türk seyisi buna mani olmuş ve Rum'u dövmüştür. Bunu görüp koşan diğer Rumlar da seyise saldırınca diğer Türkler de**

⁴⁹ İnalçık, a.g.e., s.119

⁵⁰ İnalçık, a.g.e., s.119

⁵¹ Süheyl Ünver, **İlim ve Sanat Bakımından Fatih Devri Notları**, İstanbul Belediyesi, İstanbul'un Fethinin 500. Yıldönümü Kutlama Yayınlarından, sayı 5, İstanbul, 1948, s.64

⁵² Tansel, a.g.e., 1911, s.43

⁵³ Ünver, a.g.e., 1948, s.65

kılıçlarına davranmış ve çatışmada iki taraf da kayıplar vermişlerdir. Fatih bu hadiseyi duyunca oldukça sinirlenmiş ve olayda yer alan 40 kadar Rum'un öldürülmesini emretmişti.⁵⁴

İkinci rivayet ise Kemal paşa-zade'nin, Tarih-i Feth-i Konstantiniye ve Al-i Osman Tarihi adlı eserlerinde şöyle anlatılır; Rumeli Hisarı'nın inşası tamlandıktan sonra padişah, mahiyetinde bulunan askerlere izin vermiştir. İzinli askerlerden birkaçı terhis edilişlerinden duydukları memnuniyetle biraz içerek sarhoş bir halde devam ettikleri sırada İstanbul Rumlarına ait bir koyun sürüsüne rastlamışlardı. Koyunlardan satın almak istedikleri halde sahipleri buna razı olmayışları arada bir kavganın çıkmasına neden oldu. Çobanlar nacaklarıyla, Türkler kılıçlarıyla kavgaya dahil oldular. Birçok koyun öldü ve çoban yaralandı. Arkadan gelen Türkler kavgayı ayırdılarsa, haberi alan İstanbullular Türklere hücum ettiler ve yakalayabildiklerini şehre götürüp hapsettiler. Şehrin kapılarını da kapatan Bizanslılar aradaki dostluğun bozulduğunu söyleyerek İstanbul'daki sipahileri de tevkif ettiler.⁵⁵ Fatih'in bu olayı öğrenmesi ise, zaten fırsat bekleyen padişah için, tabiidir ki bir harp sebebi sayılacaktı.

Harbin başlayışının birde Bizans halkının kendi içerisinde düştüğü çelişkileri ifade etmesi açısından da ayrı bir önemi vardır. Fetih'ten iki ay önce (12 Aralık 1453) Papa'nın elçisi İstanbul'a geldi. Ayasofya'da bir ruhani ayin sonrasında Doğu-Batı kiliselerinin birleştiği resmen ilan edildi. Ancak bu durum Bizans halkında büyük bir infial yaratmış ve Roma'ya bağlanmaktansa Türk hakimiyetine taraftar olanların sayısında artış meydana gelmiştir.⁵⁶

Sultan Mehmed için, artık tüm koşullar İstanbul'un fatihi olmak için hazır bir haldedir. Bundan sonra iş hünarlı askerlerin, askeri emir ve teknikleri uygulama becerisine kalmış ve İstanbul, zorlu bir kuşatma sonucunda feth olunmuştur.

Bu noktada fethin İstanbul için, ne getirdiği ve İstanbul'un ne durumda olduğu hususu konumuz açısından büyük öneme haizdir. Buraya kadar olan bölümde, İstanbul'da yaşayan toplumun ve Osmanlı Devleti'nin, feth'e kadar olan süreçte, hangi durumlara tabi olduğunu, hangi süreçlerden geçtiğini ve nasıl birer zihne sahip olduklarını anlamaya çalıştık. Bunların

---

⁵⁴ Tansel, a.g.e., 1971, s.45

⁵⁵ Kemal Paşa-zade, **Kemal Paşa-zade** vrk 16-18., **Tarih-i Feth-i Konstantiniye** vrk 205.

⁵⁶ Ahmet Tabakoğlu, İstanbul Tarihi, **Basılmamış Ders Notları**, İstanbul, 2009, s.64

anlaşılması, İstanbul'a uzun bir dönem hükmetmiş olan devletin, onu nasıl gördüğü ve nasıl davrandığını, aynı zamanda İstanbul'a bundan sonra hükmedecek ve onu inşa edecek bir diğer devlet olan Osmanlı'nın, ona nasıl bir bakış sergileyeceğinin anlaşılması açısından bize önemli ipuçları vermiş olacaktır.

Bundan sonraki bölümde Ayasofya vakfiyesi ışığında, İstanbul'da yapılan faaliyetleri görmeye çalışacağız. Fetih sonrası İstanbul'un durumunu gözden geçirdikten sonra İstanbul'un, kozmopolit yapısı ile nasıl bir inşa sürecine girdiğinin, ilk iki bölümde sergilenen bilgilerin yardımıyla daha net anlaşılıp görülebileceğini düşünmekteyim.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FETİH SONRASINA BAKIŞ VE AYASOFYA VAKFİYESİ

I. Fetih Sonrası İstanbul

Kadim dünyanın en önemli şehirlerinden biri, beklide en önemli şehri olan İstanbul, tarih boyunca kozmopolit yapısı ile her zaman bir dünya şehri olmuştur. Çok eski yüzyıllardan itibaren İstanbul'da Türk varlığı mevcuttur.⁵⁷ 9. y.y. kaynaklarına göre İstanbul'da bulunan Türklerin birçoğu askeri görevlerde bulunmakta, bir kısmı da idari ve mülki işlerde çalışmaktadır.⁵⁸ Türklerin hem coğrafi konum hem de siyasi bakış itibarıyla İstanbul'la bu kadar yakın ve onunla iç içe oluşu, muhakkaktır ki Türklerin, İstanbul'da yaşanan iktidar mücadelelerinin içinde olmaları sonucunu doğuracaktır. Türklerin katıldığı ve İstanbul'un fethiyle sonuçlanan bu mücadelenin en keskin örneği Sultan Mehmed'in mücadelesi olmuştur.

Sultan Mehmed, bin bir zorluklar altında gerçekleştirdiği fetih sonrası, kendi vizyonu içerisinde İstanbul'a atfettiği önemi daha fetih sırasında, İstanbul'a zarar gelmemesi için göstermiş olduğu çaba ile bizlere anlatmak istemiştir. Fetih sırasında genç sultan, İsfendiyaroğlu İsmail Beyi imparatorun yanına göndererek, şehrin yağma edilmesine mani olmak üzere teslim teklifinde bulunmuştur. Yapılan son tekliften sonra da imparatorun olumsuz cevap alınması karşısında, iştahla bekleyen cengaver ordusuna yağma izni vermekten başka çaresi kalmayan genç sultan için bu durum, kurmayı düşündüğü yeni cihan imparatorluğunun başşehri için, kendisini hiç de hoşnut etmeyen bir netice olacaktı.⁵⁹

---

⁵⁷ Ahmet Tabakoğlu, İstanbul Tarihi, **Basılmamış Ders Notları**, İstanbul, 2009, s.58

⁵⁸ Tabakoğlu, a.g.e., s.57

⁵⁹ Halil İnalçık, **Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar 1**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987, s.131

Bizans'ın son dönemlerinde 100.000 civarında bir nüfus kitlesi barındıran suriçi İstanbul'u, fetih öncesinde metruk harabe bir kent haline gelmiş, nüfus Arap, Rus ve Avrupalı seyyahların birleştikleri gibi 40-50.000 civarlarına kadar düşmüştür.⁶⁰

Fatih İstanbul'un fethinden sonra, hiç şüphesiz ki harap bir şehirle karşılaşmıştır. İstanbul'un günbegün düşüşü yeni bir olay değildir ancak Osmanlı fethi, bu düşüşü neticelendirmiş olmaktadır. İstanbul'un bu harabe durumunun başlangıcı 13. asır başlarına denk gelmekte, çeşitli iç ve dış çekişmeleri bünyesinde ihtiva etmektedir. Haçlı istilas ve elli yıllık Latin hakimiyeti boyunca şehir çok can kaybetmiştir ve küçülen bu devletin başkenti olduğu için de kendisini toparlayamamıştır.⁶¹

II. Ayasofya Vakfiyesi'ne Göre İstanbul'un Yeniden İnşası

Özellikle İstanbul'un fethi gibi büyük bir başarı ile sonuç bulan 1443-1453 yılları arasındaki buhran önemlidir. Fatih Sultan Mehmed, bu imparatorluk buhranının içerisinde yaşamıştır ve ona kati çözüm şeklini getirmiştir.⁶² Bundan sonra Fatih'in tek bir gayesi olacaktır o da, İstanbul'u tarihi şöhretine yakışır bir şekilde imar ve iskan etmek.⁶³

İstanbul'un inşa süreci, Fatih için hiç de rahat geçen bir süreç olmamıştır. Fatih'in İstanbul için yaptığı yatırım, iskan ve imar politikaları, bazı devlet erkani ve reaya için hoş olmayan süreçlerin yaşanması sonucunu doğurmuştur. Fatih öncelikle, merkeziyetçi yapıyı güçlendirmeye çalışmıştır.⁶⁴ Ardından giriştiği imar faaliyetleri için bizzat kendisi sultan olarak, kendi malından tesis ederek, Fatih Camii ve İmaretini ile Ayasofya Camii Vakıflarını kurmuştur.⁶⁵

---

⁶⁰ Tabakoğlu, a.g.e., 2009, s.60

⁶¹ İlber Ortaylı, **Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek**, 22. baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007, s.66

⁶² İncalçık, a.g.e., 1987, s.136

⁶³ Ahmet Akgündüz, Said Öztürk, Yaşar Baş, **Üç Devirde Bir Mabet Ayasofya**, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2005, s.244

⁶⁴ Şevket Pamuk, **Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları**, Çev. Gökhan Aksay, Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, İstanbul, 2008, s.21

⁶⁵ Ulviye Baş, Ayasofya Vakıfları Tahrir Defteri, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2002, s.6

Fatih, İstanbul için sarf edeceği çabayı kullandığı şu beyitte özetlemiş olmaktadır; **“hüner bir şehir bünyad eylemektir - reaya kalbin abad eylemektir”**⁶⁶ Bu beyitten de anlaşılacağı üzere Fatih esas hüneri, bu kırık dökük şehre hak ettiği yeri tekrar kazandırmakta ve aynı zamanda bunu yaparken reyanın buna gönüllü olmasını sağlamakta görmektedir.

Peki Fatih, bu harap şehri kalkındırmak için neler yapmıştır? Bu sorunun cevabı ileride vereceğimiz Ayasofya Vakfıyesi’nde detaylı olarak yer almaktadır. Ancak bazı devlet politikalarını Ayasofya Vakfıyesi’nde görmemiz mümkün olmadığından kısaca bunlardan bahsetmemiz gereklidir.

A. İstanbul’un İskan Süreci

Bir şehri imar etmek çok güç bir olaydır fakat, bir şehri iskan etmenin zorluğu düşünüldüğünde, bunun biraz daha zor olduğunu söylememiz mümkündür. Beşeri faaliyet politikalarının uygulanması, maddi yani imar-inşa gibi faaliyetlerin uygulanmasından çok daha güçtür.

Fatih şehrin iskanı için öncelikle, insan deposu sayılan bugünkü Konya, Niğde ve Aksaray vilayetlerinden, yani o zamanki Karaman ve Karaman’ın muhtelif merkezlerinden hem Müslüman Türkler hem de Hıristiyan Türkleri İstanbul’a getirtmiştir. Bu da yetmemiştir, imparatorlukta kendi kontrolündeki yerlerden Ermeni nüfusunu yerleştirmiştir. Bu nedenledir ki 1461 de Bursa’nın metropoliti Hovakim Osmanlı Ermenileri’nin, yani bu milletin başına tayin edilmiştir.⁶⁷

Fetihden sonra İstanbul’a, Endülüs’ün yıkılmasıyla, yavaş yavaş 100 sene kadar sürecek bir Yahudi göçü de olmuştur. İstanbul’da kalabalık bir Yahudi cemaati bulunmakta, elliden çok sinagog bu cemaatin dini vazifeleri için hizmet etmekteydi.⁶⁸

Şehri kalkındırmak için fetih esnasında devlet malı ilan edilen Bizans binaları, başlangıçta her gelene parasız ve mülk olarak verilmiştir.⁶⁹ Bununla beraber devlete icabet

---

⁶⁶ Fatih Mehmed II. Vakfıyeleri, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Türk Vakfıyeleri No. 1, Ankara, 1938, s.36-37

⁶⁷ Ortaylı, a.g.e., 2007, s.67

⁶⁸ Ortaylı, a.g.e., s.67

⁶⁹ Tabakoğlu, a.g.e., 2008, s.208

eden Müslümanların sayısı kafi olmadığından boş mahalleleri şehrin eski sekisi ile doldurmak zarureti doğmuştur. Nitekim Fatih, bir kısım esirleri Haliç kenarında iskan edip, onlara evler tahsis etmiş ve ilanlarını takiben şehre geri dönen Rumlara da şehirde yerleşme müsadese vermiştir. Bununla beraber Anadolu ve Rumeli'den bir kısım Hıristiyan ahaliyi de İstanbul'a naklettirmek üzere sürgün usulüne başvurmuştur.⁷⁰ Sultanın gayretlerinin yanında, devrin ricalinin de bu faaliyetlerin gerçekleşmesinde büyük katkısı olmuştur.⁷¹

İstanbul'da bulunan Türk halka mülk-name vererek onları tatmin eden Fatih'in iskan siyasetinin dışında, şehrin nüfusunun arttırılması noktasında, yakınlarını davet ederek tasarruflarında bulunan Bizans evlerinin yanında yeni binalar inşasına giren bir kısım ümeranın da büyük payı vardır.⁷²

Kentin inşa edilmesi için çok sayıda ustaya gereksinim vardı. İmparatorluğun her eyaletinden ve kentinden fermanlarla ustalar ve zanaatçılar getirildi. Fatih ile onu izleyen sultanlar döneminde savaş esirleri de kente getirildi. 1459'da Foça'da, 1460'ta Mora'da, 1461-62'de Yunan Adaları'nda, 1470'te Eğriboz Adası'nda teslim olan halk, zorla İstanbul'a getirildi.⁷³ Rumlar'ın çoğu Haliç'teki Fener'e yerleştirildi ve burası Rum karakterini bütün Osmanlı Devleti boyunca ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında da korudu.

Edirne'den, Bursa'dan, Gelibolu'dan ve Filibe'den çok sayıda Rum zanaatçı yeni başkente getirilmişti. Her kent, en az yüz zanaatçı ve zengin aileyi İstanbul'a göndermek zorundaydı.⁷⁴

Kente yerleştirilen, Müslüman olmayan nüfusun beşte biri, çoğunluğunu sultanların payı olan Rumların oluşturduğu esirlerdi. Bunlar İstanbul'da geçici süreyle vergiden muaf tutuldular. II. Mehmed iskan sorununu, Büyük Constantinus'tan farklı olarak, imparatorluğun her köşesinden getirdiği insanlarla çözmüştü.⁷⁵ Bu yeni halkın seçiminde dinsel inançların rol oynadığını söylemek mümkündür. Türkler'in yanı sıra Rumlar, Ermeniler, Yahudiler ve

---

⁷⁰ Baş, a.g.t., 2002, s.5

⁷¹ Akgündüz, Öztürk, Baş, a.g.e., 2005, s.245

⁷² Baş, a.g.t., 2002, s.5

⁷³ Doğan Kuban, **İstanbul Bir Kent Tarihi : Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul**, 2. Bakı, Çev. Zeynep Rona, Yayına Hazırlayan Ayşen Anadol, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s.187

⁷⁴ Kuban, a.g.e., s.187

⁷⁵ Kuban, a.g.e., s.188

Slavlar'da getirilmiştir. Kefalet ödeyen esirlere de yerleşmeleri için mahalleler tahsis edilmişti. Slavlar, yeni feth edilen Sırp kentlerinden özellikle iyi ailelerden seçilmişti.⁷⁶

İstanbul'un yeniden iskan süreci kesinlikle gelişigüzel insan profili ile düzenlememiş, tamamen geleceğin büyük başkentini ve bir dünya şehrini iskan etmek amacı ile yapılmıştır. Bu kadar farklı ırk, din ve mezhepten insanı bir araya getirme ve onu idare etme süreci tabii ki kolay olmamıştır. Ancak Fatih'in, vizyonunu anlayabilmek açısından, nasıl bir kozmopolit şehir inşa etmeye çalıştığını, yukarıdaki bilgiler ışığında çok net bir şekilde görebiliyoruz.

Bu noktadan sonra, Ayasofya Vakfisi'ni anlama çabamıza, İstanbul'un inşa süreci ve faaliyetlerini inceleyerek devam edeceğiz. Burada önemli olan, Vakfiye'de yer alan faaliyetlerin, özellikle mimari açıdan anlaşılmasını sağlamaktır.

B. İstanbul'un İnşa Süreci

İstanbul'un inşa süreci, iskan süreci kadar zorlu bir süreçtir. Bu süreci anlayabilmek için, vakıf tahrir defterlerini ve vakfiyeleri iyi bir şekilde incelemek gereklidir. Bizim incelemekte olduğumuz Ayasofya Vakfisi'ni, anlayabilmek için giriştiğimiz bu çaba da, İstanbul'un inşa süreci oldukça önemli bir yere sahiptir.

İstanbul'un inşa sürecinde, bölgelendirme ve değer tespiti yapmak önemlidir. Bizans İstanbul'u imparatorluğun son yıllarında suriçinden ibaret bir yerdi. Bu günkü Fatih ve Eminönü ilçelerini ihtiva eden bölge yedi tepeden oluşurdu. Osmanlı döneminde suriçi kavramına bilad-ı selase kavramı eklenmiştir. Bu kavram üç beldeyi yani, Eyüp-Haslar, Galata-Beyoğlu ve Üsküdar-Boğaziçi bölgelerini bünyesinde ihtiva etmektedir.⁷⁷

Fatih Sultan Mehmed'in hükümdarlık döneminin sonlarında suriçi kentte 182, Eyüp'te 8, Kasımpaşa'da 2, Galata'da 61, Boğaziçi'nde 7 ve Üsküdar'da 3 mahalle bulunmaktaydı.⁷⁸ Önceleri her mahallede ev sayısı 42 iken, bu sayının 80'e çıktığı mahallelerde vardı.

İstanbul'da 8951 Türk, 3151 Rum, 1647 Yahudi evi bulunmaktaydı. Öbür azınlıkların evlerinin toplam sayısı 1067, dükkan sayısı da 3667 idi. Galata'da 535 Türk, 572 Rum, 332

---

⁷⁶ Kuban, a.g.e., s.188

⁷⁷ Tabakoğlu, a.g.e., 2009, s.60

⁷⁸ Kuban, a.g.e., 2000, s.189

Frank, 32 ermeni evi ve 260 dükkan bulunuyordu. Ordu, saray ve yönetici kadrolarının dışında Hıristiyan nüfusun Türk nüfusa oranı 6'ya 9 idi.⁷⁹

Yukarıda belirtilen genel ev, mahalle ve dükkan bilgilerinden sonra Ayasofya Vakfına ilişkin bilgilere geçelim. Ayasofya Vakfının gelirinin tamamı İstanbul, Üsküdar ve Galata'daki 2360 dükkan, 1300 ev, 2 kervansaray, 30 kadar bozahane, 23 başhane ile 2 hamamın kiralarından gelmekteydi.⁸⁰ Şehrin imar ve iskanında rolü olan bu sayıdaki binanın inşası kadar devamlı tahrir ve muhafazası da idari ve mali muhtariyet ile müstakil bir bütçe ile idare edilmekte olan birer vakıf kuruluşunun elinde bulunmaktaydı.⁸¹

Ayasofya vakıfları Fatih devrinde teşekkül ve inşa halinde bulunan Türk İstanbul'un han, hamam, dükkan gibi binaların büyük bir kısmına sahip bulunduğu ve gelirin geneli itibarıyla İstanbul şehrinde elde ettiği için Osmanlı Devri vakıflarının bu bakımdan istisnalarından birini teşkil etmektedir.⁸²

Vakıfların her biri farklı öneme sahip olmakla birlikte, devlet büyüklerinin ve varlıklı kişilerin İstanbul'daki imar hareketlerini vakıflar tesis etmek sureti ile, dolaylı bir yoldan desteklemeleri de İstanbul'u yeniden kurma ve iktisadi olarak kalkındırma planlarının, bu günkü tabirle ifade edilmesi olarak görebiliriz. Bunun tabii ki hususi şahısların serbest girişimleri olduğunu da belirtmek gerekir.

Ayasofya Vakfının önemi, gelir kaynaklarının köylerle alakalı olmayıp, çoğunluk itibarıyla İstanbul ve Galata'daki dükkan, kervansaray, fırın, hamam, boyahane, bazahane, kapan...vb. gibi binaların kira gelirlerinden ibaret olmasından kaynaklanmaktadır.⁸³

İstanbul'un gelişiminde nahiye⁸⁴ sözcüğü sık sık tartışılmıştır. 16.yüzyılın ortalarında İstanbul'da 13 nahiye, her nahiyede de 5-30 mahalle bulunmaktaydı. Nahiyeler o bölgedeki

---

⁷⁹ Kuban, a.g.e., s.189

⁸⁰ Baş, a.g.t., 2002, s.6

⁸¹ Ömer Lütfi Barkan, Ekrem Hakkı Ayverdi, **İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri**, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, 1970, s. X-XI

⁸² Ömer Lütfi Barkan, **Şehirlerin Teşekkül ve İnkişafı Tarihi Bakımından Osmanlı İmparatorluğun'da İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar**, İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, cilt: XXIII, Sayı: I-II, Ekim 1962-Şubat 1963, s.239-296

⁸³ Ömer Lütfi Barkan, **Ayasofya Camii ve Eyüp Türbesinin 1489-91 Yıllarına Ait Muhasebe Bilançoları**, İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, Sayı: I-II, Ekim 1962-Şubat 1963, s.342-379

⁸⁴ Sancağa bağlı yönetim birimi, yöre, bölge, Bkz. Mehmet Kanar, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Say Yayınları, İstanbul, 2008, s.344

camii yada kilise gibi önemli yapıların adını alırdı. Topkapı da il kurulanlardan biriydi. İlk önemli camilerin inşa edilmesinden sonra bunları Mahmud paşa, Ebu'ul-Vefa, Fatih vb izlemiştir.⁸⁵ Mahallenin merkezinin mescid olması gibi, nahiyenin merkezinin de bir külliye olduğu söylenebilir.

Fatih nahiyesinin Fatih Külliyesi, Aksaray'da Muratpaşa nahiyesinin Murad paşa Külliyesi etrafında, Kocamustafapaşa nahiyesinin Koca Mustafa paşa Külliyesi'nin bulunduğu yedinci tepede, surların yanındaki platoda, Beyazid nahiyesinin II. Beyazid Külliyesi yakınlarında kurulması gibi, nahiyeye merkezleri görece düz alanlara inşa edilmişlerdir.⁸⁶

Külliye kavramı önemli bir kavramdır. Külliye⁸⁷ bir camiye bağlı yapılardan oluşan bir komplekstir. Bu kavram giderek İstanbul'da değişikliğe uğramıştır. Daha gelişmiş bir toplumsal refah ve kültür kavramını vurgulayan camisiz külliyelerde mevcuttur.⁸⁸

Mahalle kavramı da önemli bir kavramdır. Kentin toplumsal içeriği cami ile külliye, çarşı ile saray arasında bölünürken, mahalle kentsel bir kurum olarak, yakın ilişkiler içindeki sosyal yapılanmaları yansıtmaktaydı. Mahalle sosyal ve fiziksel bir denge yaratarak, sakinlerine bir toplumsal öz, hatta sonraki yüzyıllarda maddi destek bile sağlayan bir kurum olarak işlev görmüştür.⁸⁹ İstanbul'a Türk niteliğini kazandıran kentsel molekül bu mahalleler olmuştur.

İstanbul'da bir nahiyeye içindeki dinsel vakıf sayısı, o bölgenin zenginliğini gösteren en güvenilir gösterge olarak kabul edilir. Her ne kadar bu vakıfların çoğu sultan külliyelerine ait olsa da, fakir halkın yaşamında vakıf yardımı büyük önem taşımıştır. **“Cami yapımından su getirmeye, eğitimden sağlığa, yoksullara aş dağıtımından kütüphane kurmaya, kervansaraylardan hanlara ve dükkanlara kadar her türlü kamu hizmeti vakıf sistemi içerisinde işlemekteydi. Vakıf, dinsel ve sosyal nitelikli bireysel bir hayır mekanizmasıydı.”**⁹⁰

---

⁸⁵ Kuban, a.g.e., 2000, s.190

⁸⁶ Kuban, a.g.e., s.190

⁸⁷ Bir caminin bakımı için kurulan vakıflara bağlı, halk yararına hizmet eden yapı komplekslerine verilen, adı 19. yüzyıldan sonra uydurulmuş ve kullanılmaya başlanan yerin ismi.

⁸⁸ Kuban, a.g.e., s.193

⁸⁹ Kuban, a.g.e., s.195

⁹⁰ Kuban, a.g.e., s.197

II. Mehmed İstanbul'u yeniden diriltmenin eski bir gelenek ve sisteme tabi olan vakıf sistem mekanizması ile olabileceğini biliyordu. Kentin ileri gelenlerinden İstanbul'da kamu yapıları, camiler, medreseler, hanlar ve imaretler inşa etmelerini istemişti. İlk önemli cami Sadrazam Mahmud Paşa tarafından çarşı alanında Constantinus Forumu'na yakın bir yerde yaptırılmış ve inşaat 1462 de bitmiştir.

Sultan'ın cami ve külliyesi 1463'te yapılmaya başlanmış, 1470 de tamamlanmıştır. Sultan'ı örnek alan Sadrazam Murad Paşa Aksaray'da, Sadrazam Rum Mehmed Paşa da Üsküdar'da birer cami ve ek yapılar yaptırmışlardır.⁹¹

Osmanlı sultanlarının camileri ve türbeleri yanına bir medrese ve darüşşifa yapmak bir gelenek haline gelerek devam etmiştir. **“Bir cami ve türbe inşa etmek ve bunların çevresine toplum gereksinimlerini karşılayan başka yapılar ekleyerek halkın yararlanabileceği bir toplumsal yardım merkezine dönüştürmek, o kente bir imparatorluk damgası vurmak anlamına gelmektedir.”**⁹²

Fatih'in büyük külliyesinde caminin yanında 16 medrese, bir darüttalim (Kuran Okulu), bir kütüphane, bir tabhane, bir kervansaray yaptırmıştır.⁹³ Külliyenin özel bir hamamı yoktur, çünkü bu tür komplekslerin yapımında, inşaat sırasında işçilerin yararlanabilmesi için önce bu hamamlar yapılmaktaydı. Külliyenin inşası 1463-1470 yılları arasında yedi yılda tamamlanmıştır.⁹⁴

Fatih'in külliyesini kent merkezinden uzak bir yere inşa etmesi, bu bölgenin de kalkınmasına yardımcı olmuştur. Yeni gelenler vakıflar aracılığıyla, yeni camiler, yeni çarşılar, yeni mahalleler kuruyorlardı. Mimari açıdan içe dönük bir planı olan Fatih Külliyesi, toplumsal açıdan her şeyi kucaklar gibiydi; özellikle Kurban Bayramı ya da Cuma namazı gibi özel günlerde bu güne kadar süren toplumsal iletişime sahne olmuştur.⁹⁵

---

⁹¹ Kuban, a.g.e., s.199

⁹² Kuban, a.g.e., s.200

⁹³ Ekrem Hakkı Ayverdi, **Fatih Devri Mimari Eserleri**, İstanbul Fetih Derneği, İstanbul, 1953, s.125-171

⁹⁴ Kuban, a.g.e., 2000, s.201

⁹⁵ Kuban, a.g.e., s.202

Fatih bu vakıflara gelir sağlanması için oldukça büyük bir mülkiyet bağışlamıştır. Bu mülkler içerisinde vakfiyede geçen, bir çok köy, belde, bucak, mahalle, vb. bilimüm toprak parçasının yanında, bir çok dükkan, han, hamam, ticarethane, kilise, tabhane, darüş-şifa, mescid, cmii, ev... vb. bulunmaktadır.

Kentin inşa sürecinde, sultan ve şehrin önce gelenlerinin yaptırmakta olduğu cami ve imarethanelerin hizmetlerinin yanında, bağışlanmış olan mülklerin gelirlerinin oldukça büyük bir katkısı olmuştur. Vakfiyede yer alan tüm bu mülkün yanında sultanın inşasını emir buyurduğu, yukarıda detaylı olarak anlatılan Fatih Camii ve Ayasofya İmaretlerinin, bunun yanında, şehrin ileri gelenlerinin inşa ettirdikleri cami ve imaretlerin, yeni şehrin kuruluşunun nasıl bir sistem ve kişiler ile teşekkür ettiğini göstermesi bakımından büyük önemle vurgulanması gereklidir.

Yapılan cami ve imaretler ile şehir ve şehri oluşturan mahalleler yeniden canlanmaya başlamaktadır. Özellikle fetih sonrası Konstantinapolis, köyleri anımsatan oldukça kopuk mahallelerden oluşan, geniş boş bir alan görünümdeydi. Yavaş yavaş küçük mescitlerin çevrelerinde mahalleler oluşmaya başlamıştır. Doğan Kuban bu mahallelerin mimari özelliklerini şu şekilde ifade etmektedir: “**Yatay olarak gelişen ve camiyle vurgulanan bu yerleşmeler, ticaret merkezleriyle liman yakınlarında daha yoğun olmakla birlikte, hiçbir zaman yükselmedi ve Türk başkentinin tarih boyunca tipik özelliklerinden biri bu yataylık oldu.**”⁹⁶

1453-81 tarihleri arasında İstanbul’da 300 büyük yapı inşa edilmişti. İstanbul bir İslam kenti olarak birkaç temel mimari öge ile tanımlanabilmektedir. Fatih’in toplumsal dinsel amaçlı külliyesi ile büyük camisi, daha küçük yerel camiler, medreseler, olağan üstü büyük ve kütleli biçimleriyle hamamlar, darüşşifalar, imaretler ve tabhaneler gibi hayır yapıları.⁹⁷

---

⁹⁶ Kuban, a.g.e., s.209

⁹⁷ Kuban, a.g.e., s.213

Tablo 1:
Ayasofya Vakıfları Tahrir Defteri Emlak ve Gelir Dökümü

Tahsildarın adı	Bezzaziye	Tahtakale	Sahil-i Bahr	Balat	Sük es Sultan	Kuşe Saray	Selh Hane	Devvas Han	Galata ve Dükkanları
Bab (Dükkan)	841	404	248	202	464	252	253	1	171
Sandık	141	-	-	-	-	-	-	-	-
Köşe	74	-	-	-	-	-	-	-	1
Hücre	5	25	-	-	21	26	-	-	16
Mahzen	3	21	11	-	2	1	-	1	6
Hamam	-	-	-	-	-	-	-	3	-
Han	-	-	-	-	-	-	-	6	1
Zemin	2	4	265	86	23	5	24	-	3
Pişhun	-	36	-	-	-	-	-	-	5
Bahçe	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Başhane	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Bozhane	-	3	-	-	-	-	-	42	1
Zaviye	27	-	-	-	-	-	-	-	-
Arsa	-	2	-	-	-	-	-	-	-
Ev	-	5	-	-	2	1	-	-	-
Asıl Akçe	22749	10035	6532	1837	6918	3366	4700	6179	3837
Ziyade Akçe	7080	3940	6117	568	2165	516	1948	1661	793
Toplam Akçe	29829	13975	14640	2405	9083	3882	6648	22120	4630

Kaynak: Ulviye Baş, Ayasofya Vakıfları Tahrir Defteri, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2002, s.246

Vakfiyede, kentin refahı için vakfa bağışlanan yerlerin dışında, bu bağışlanan ve yeni kurulacak olan tüm birimlerin nasıl ve hangi şartlarla idare edileceğine dair, bol miktarda kayıt da mevcuttur. Burada ilgimizi çeken husus vakfiyede, yapıların işletimine ve denetimine dair her şeyin en ince noktasına kadar ayrıntı ile düşünülüp, hassasiyetle vakfiyeye aktarılmış olmasıdır. İşin hiçbir noktasında tesadüfe ve keyfiyete meyil bırakılmayacak şekilde disiplinli olması da dikkat çekicidir.

Vakıf kayıtlarından anlaşıldığına göre, Osmanlı İstanbulu'nda vakıfların işgücü istihdamında önemli rolü bulunmaktaydı. Ayasofya Vakfı gibi köklü bir vakfın yüzlerce görevlisi vardı. Vakıf görevlilerinin ikametine ve kiraya verilip, geliri ile vakıf masraflarının karşılanmasına tahsis edilen çok miktarda bina ve tesis bulunmaktaydı.⁹⁸ Vakıf, buradan da anlaşılacağı üzere şehre ve halka en iyi şekilde hizmet etmiştir diyebiliriz.

Tablo 2:

Ayasofya Vakfı'na Ait Emlak Adedi ve Aylık Olarak Gelirleri

Dükkanların Adedi 15	Zeminin Adedi 2	Asıl ve Ziyade Toplamı 210 ve 67 akçe
Toplam Dükkanlar 171	Toplam Köşe 1	Toplam Mahzen 6
Toplam Hücre 16	Toplam Zemin 3	Toplam Pişhun 5
Toplam Han 1	Toplam Bahçe 1	
Tümünün Genel Toplamı 25653 akçe (aylık)		

Kaynak: Ulviye Baş, Ayasofya Vakıfları Tahrir Defteri, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2002, s.245

“ 1481’de Fatih öldüğünde, fetihten 28 yıl sonra İstanbul, imparatorluk sarayı, cami külliyesi, birkaç yüz küçük camisi, 180 mahallesi, etkileyici yeni hamamları, tersanesi, sur dışında başlı başına bir kent gibi gelişen Eyüp semti ve yaklaşık yüz binlik nüfusu ile kapsamlı bir Türk-İslam kenti görünümünü almıştı.”⁹⁹

Şehir yapılan tüm bu faaliyetlere rağmen halen görkemli bir kent halinde değildir. Yapılan faaliyetler geleceğin şehrini kurmada önemli mihenk taşları olarak tarihteki yerini alacaktır. Şehir için, Bizans İstanbul’unun eski odakları yani, liman, ticaret bölgesi ve yönetim merkezi açısından pek değişime uğramamış olduğunu söylemekle birlikte şunu da

⁹⁸ Akgündüz, Öztürk, Baş, a.g.e., 2005, s.246

⁹⁹ Kuban, a.g.e., 2002, s.214

belirtmeliyim ki, Osmanlı ve Fatih'in devlet zihniyeti, şehri bambaşka bir dünya telakkisi açısından yüceltmeye başlamış olacaktır.

II. Mehmed'in vakfiyesi, kentin 15. yüzyıl sonundaki durumunu en iyi anlatan belgedir.¹⁰⁰ Ancak Ayasofya Vakfiyesi de, fetih sonrasında kentin sosyal ve mimari çevresinin oluşumunu anlayabilmek bakımından, en değerli belge olarak tarih yazıcılığındaki yerini almıştır.

III. Ayasofya Vakfiyesi

Fatih'in İstanbul'unu anlama sürecinde, asıl kaynak ve yola çıkış noktamız olan Ayasofya Vakfiyesi'nin¹⁰¹ tüm tercümesini, ayrıntılı bir tasnif ile aşağıda veriyorum. Vakfiyenin tercümesi değerli hocalarım, Ahmet Akgündüz, Said Öztürk ve Yaşar Baş tarafından Üç Devirde Bir Mabet Ayasofya isimli eserde neşredilmiştir.¹⁰²

Bismillahirrahmanirrahim

Allah'ın en yüce ismiyle başlarım ve onun âli zikriyle başarıya ulaşılır.

Hamd 0 Allah'a olsun ki; insan nev'inden bir kısım fertleri irade-i ilahiyesiyle adalet ve ihsan yolunda gitmeğe tam olarak muvaffak eylemiş; cenneti, ilimler ve hayırlı amellerle nefsinin tezkiye edip kemale erdirerek ona tevelli eden âbid kullarına layık bir vaki eylemiştir. Onun nimetleri, tahdit ile ihata etmekten yüce ve saymakla hasır etmekten alidir. "0 öyle bir ilahtır ki, kullar ümitlerini kesmişken feyzini (yağmuru) indirir ve rahmetini her tarafa neşreder; kullarının velisi (sahibi) ve en çok ham de layık olan Hamid'dir (Şura, 42/28)". 0, kendisine sadaka-i cariye ile yaklaşmak isteyenlere ecir ve mükâfatını tam olarak vermiş ve onlara kapılan kendilerine tamamen açık olarak altlarından nehirler akan Adn Cennetlerini hazırlamıştır

(Sad, 38/50)". o Allah'a nimetlerine karşılık gelebilecek şekilde bir hamd ile hamd etmek ve bize ettiği keremine denk olabilecek bir şükürle şükretmek istiyoruz. Bunu yaparken de

---

¹⁰⁰ Kuban, a.g.e., s.211

¹⁰¹ Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü'nde bulunan Ayasofya İle İlgili Arapça vakfiyenin tercümesidir. Bu vakfiyenin baş tarafı kesik olduğundan ilk on üç sayfa Türk ve İslam Eserleri Müzesi 2182 no'da bulunan nüshadan alınmıştır.

¹⁰² Vakfiyenin tercümesi için, Bkz., Akgündüz, Öztürk, Baş, a.g.e., 2005

hakkıyla O'na hamd edebilmekten ve şükürünün hakkını yerine getirebilmekten aciz olduğumuzu itiraf ediyor ve Arap ve Acem'in seyyidi olan Hz. Peygamber'in söylediği şu kelamı söylemekle yetiniyoruz: Ey Allah'ımız! Seni bütün kusur ve eksiklerden tesbih ve tenzih ediyoruz. Seni şanına layık bir ma'rifetle tanıyamadık. Ey Allah'ımız! Seni bütün kusur ve eksikliklerden ilderden tesbih ve tenzih ediyoruz. Sana ni'metlerine karşılık gelecek şekilde hakkıyla şükredemedik. Salat ve selam, Allah'ın kendisinin kendi nusreti ve mü'minlerle teyid eylediği; mü'minlere Allah'ın ayetlerini okuyan, daha evvel açık bir dalalette olsalar bile onlara Kitab-ı ilahi olan Kur'an'ı ve hikmeti öğreten; nebi ve resullerin seyyidi olan; Allah'ın "Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik. (Enbiya, 211107)" iltifatına mazhar olan ümmi peygambere olsun. O'nun maddi ve' manevi kirlerden uzak ve yüce kalan, Allah'ın kendilerinden maddi ve manevi kirleri giderdiği ve onları manen ve maddeten tathir ettiği zeki ve zarif aline de olsun. Ayrıca, O'nun hayırlı ve büyük olan sahabelerine, iyi ve kerim olan etba'na da olsun. Besmele, hamdele ve salveleden sonra; her iz'an ve akıl sahibi olanlar ile edeb ve irfan sahibi bulunan insanlara vazıh ve aşıkardır ki, şer' -i sahih (doğru din) ve dürüst akıl göstermektedir ki, insanın ebedi saadeti ve nefsin sermedi siyadeti, kendisi için doğru ve hayırlı olanı bilmesi ve onunla amel etmesidir. Aynı şekilde iz'an ve idraki bütün akrılara gerekli olan şer' -i şerifte burhan (şer'i delil) ile sabittir ki, sadaka-i cariye, en güzel hayrattandır ve özellik de şer'i işlerde, hakiki ilimler ile kudsi ma'rifetlerin tahsilinde kendisinden yararlanan sadakalar, en güzel olanlardır.

Ta'atlere ve ibadetlere, hakiki ilim ve kemalatı elde etmeye davet edenlerden; bununla da kalmayıp ibadet, ilim ve kemal sahiplerine her çeşit nimetleri ve her türlü imkanları hazırlayanlardan; onlar için temelleri semaları kutrundan daha uzun olan mescidler ve ma'bedler inşa eden; binaları yüksek, harimleri geniş, kablaları bol ve görevlileri kerim olan medreseler ve hangahlar yapandan daha güzel amelli kim olabilir?

Yukarıda işaret olunan bu güzel amelleri ifa etme muvaffakiyeti, aşağıdaki vasıflara sahip olan Fatih Sultan Muhammed'e; Allah'ın kendisine geniş lütfüyle ni'metler ve büyük saltanat ihsan eylediği; kendisine hikmet-i hükümet bağışlayarak "Kime hikmet verilir ise, ona hayr-ı kesir verilmiştir" (Bakara, 2/269) Sırrına mazhar eylediği; kendisini katında sağlam bir ip olan Din-i Mübini'ni te'yidde ve kafirler ile inatçı münafıkların hilelerini darmadağın etmekte muvaffak kıldığı ve de kılıcı ve oku vasıtasıyla Rum diyarını küfrün zulümatından temizleyerek yerine adalet ve ihsanı ile emniyet, eman, uğur ve iman dolduran Sultan-ı A'zam, Hakan-ı A'del ve A'lem, bütün milletlerin hakimiyetlerini elinde bulunduran,

cömertlik ve kerem mertebelerinin en yükseğine ulaşmakta eşi olmayan; bütün insanların zimmetlerine ona ita'at ve ittiba' farz olan; manasız, boş ve gereksiz işlerden nefret eden, âli himmetleri seven, zamanın biriciği, asrının eşsiz devlet adamı, galibiyet ve zaferin yularlarını elinde tutan, ay ve güneşin üçüncü arkadaşı, Ömer bin Hattab ve Ömer bin Abdülaziz'in eserlerini takip ve ihya eden, kudsi bir nefse, manevi ünsiyete vesile olan kemâlata ve melekî melekelerle malik olan, daha evvel kafirlerden başka sakinleri bulunmayan Memalik-i Rumiye'nin en uzak köşelerine kadar i'lay-ı kelimetullah vazifesini ifa eden;

Kadir ve kıymet açısından o güneş ise, diğer melikler sadece yıldızlardır.

Cömertlik ve keremde o deniz ise, diğerleri denizin suyunu taşıyan arklardır.

Eğer denilse ki, güneş her tarafı nurlandırıyor; güneşin verdiği ışık onun parlak fikrinin yanında sönük kalır; müşteri yıldızının onun isabetli re'yinden sa'adet satın alması gerekir.

Sakın sakın! Güneş batıyor diye, mekarim-i adab ve mehasin-i ahlakda onun batmakla lekeli bir güneş olduğunu tevehhüm etmeyesin ve onu çevresinde yıldızlar bulunmayan, batmaya ve sönmeye mahkum müşteri yıldızları zannetmeyesin!

Şiir:

Onu az da olsa sicim gibi dökülen yağmurun sesi anlatıyor. Eğer yağmurun damlaları altın olarak dökülür.

Zaman ona ihanet etmez de güneş dile gelir konuşur. Arslan eğer susar ve deniz de tatlı olursa.

Mescid ve medreselerin temellerini imar eden; heykeller ve kiliselerin binalarını tahrip eden; "Mallarımı Allah yolunda harcayanların misali, yedi başak verip her başağında yüz dane bulunan danenin haline benzer. Allah dilediğine kat kat fazlasını da verir. Allah ihsanı bol olan, hakkıyla bilendir. (Bakara, 2/261)" ayetinde varid olan misalin en güzeli; İskender zamanından bu vakde değin zamanın benzeri bir saltanat ve mülkü kendisine asla vermediği; adalet, iyilik,, fazl, ihsan, ilim ve irfan meydanlarında yarış çizgilerini en evvel geçen; kendi zamanı içinde olan güzelliklerin en güzeli, emniyet ve emanı naşiri; Osmanoğulları'nın ikbal

bayraklarını yükselere çıkararak; yani Al-i Osman'ın yedinci ceddi ve bu sebeple de kendisine dördüncü feleğin izzeti karşısında itaatle eğildiği, öyle şanlı ve şerefli birisi ki, katında başka şeref sahiplerinin şerefi işe yaramaz, onun ihsanı olmadan başka ihsanlar fayda vermez; ancak onun hizmetinde bulunmak Şeref kazandırır; öyle bir kahraman oğlu kahramandır ki, konuşma sırasında onun ve bahtiyar ceddinin zikri geçtiğinde, karihalar şu doğru söz ve yepyeni şür gelir:

Dediler ki, Ebü'l-Feth Osman'ın neslindedir. Dedim ki, Hayır haytr, ömrüme yemin ederim ki, ancak Osman onun neslindedir.

Gerçi nice babalar vardır ki, şeref sahibi oğlu ile adı yücelmiştir.

Nasıl ki, Adnan'ın adı Resulullah ile yükseldiği gibi.

Emir'ül-mü'minin, imam'ül-müslimin, gazi ve mücahidlerin seyyidi, Rabb'ül-alemin olan Allah'ın teyidine mazhar, Samed, Müheymin ve Mennan olan Allah'a güvenen, saltanat, hilafet, devlet, dünya ve din semasının güneşi Ebü'l-Feth ve'n-Nasr Sultan Muhammed Han-Allah Sübhanehu mülkünü ye saltanatını ebed'ül-abada kadar baki kılsın, fazl u ihsanı ile onun yardımcılarının ve destekçilerini, Allah yer yüzüne ve üzerinde bulunan her şeye varis oluncaya kadar ki, 0, en hayırlı varistir, aziz ve galib eylesin, onun din yolunda hakkıyla cihad eden büyük baba ve dedelerine mağfîret eylesin; özellikle onların arasından onun hüşyar babası büyük ve şevketli sultan, Arap ye Acem'in meliklerinin efendisi; yeşil kılıcı ile sarıoğullarının boyunlarını kıran; kırmızı ve siyah olanlara gönderilen Peygamber'in dinini teyid eden; "Şüphesiz Allah adalet ye iyilikle emreder" (Nahl, 90) nassının emrine uyan Murad Han babası büyük, bahtiyar, şehid, mağfûr, hayırları kabul edilen, şerefli ve Allah tarafından teyid edilen Sultan Muhammed'e ziyade rahmet ye mağfîret eylesin.

Bu mücahid ve yüce Sultan Hazretleri -Alemlerden onun yüce gölgeleri kalkmasın, harpler ona eğerini düşürmesin, dünya ona firak acısını tattırmasın- Din-i Mübin'i bazen kılıç ve oklarıyla ve bazen da hüccet ve burhan ile teyid etmekte; Rabbinin yoluna hikmet, güzel mev'ize, en güzel ve en layık bir metod olan mücahede ile davet etmektedir. Buna en büyük delillerden biri, onun Allah adalet ve merhametinin gölgesini ebedileştirsın, hilafet ve saltanatının şerefini kat kat artırsın- daha evvel küfür, küfran, zulüm ve udvan ile dolu olan ve Kostantiniyye denilen kale gibi şehri feth etmesidir ki, daha evvel bu şehirde sakin olan kafirler, Allah'ın hak davetine icabet etmeyen, mü'min olmayan, Müslümanlar'a kendi elleriyle

ve ita'at ederek cizye vermeyen, Müslümanlar'a savaş ve cidal yoluyla ta'arruz eyleyen, şehirlerde ve kullar arasında anarşi çıkarmak için tedhiş estiren ve de daha evvel çok sayıda melikler ve sultanlar fethine teveccüh etmesine rağmen onlara fethi mümkün olmayıp elleri boş döndükleri beldelerinin kale gibi oluşuna ve kalelerinin ve surlarının sağlamlına güvenen ve bundan kuvvet alan şımarık kimselerdi. Böyle bir beldeyi fetih gibi büyük bir nimet, çok azametli bir ihsan, yüce bir zafer, şerefli ve yüksek bir merteye ve Allah tarafından yerilen böyle değerli bir mevhibe, Allah'ın büyük bir fazlı ve azametli bir feyzidir. Allah, bu feyzini ve fazlını, mü'minlere karşı şefkatli ve merhametli olan bu Sultan'a tahsis eylemiştir. "Fazl-u ihsan Allah'ın elindedir; dilediğine ihsan eder; Allah büyük fazıl ve ihsan sahibidir. (Al-i imran, 3173)".

Sonra bu beldenin fethi, şeri'atın mahiyetini, sünnetin ruhunu, canların kanlarını, mallarını nemalarını, haremelerin ırzını ve namusunu koruyacak özelliklere sahip bir fetihdir. Allah, bu fetihle, bütün Müslüman beldelere yeniden yaratılmış gibi yeni bir ruh ihsan eylemiş; insanlar bu fethin uğurlarıyla yeniden taze bir hayat bulmuşlardır. Bu feth-i mübin - Allah'a hamd olsun- ilahi bir lütuf olarak bu büyük şanlı Sultan'a nasib olunca, -Allah, devlet çadırının iplerini devam ve ebediyet kazıklarına bağlasın, onun yükseliş günlerini kemal ve tamamiyet ile beraber kılsın ve de onun haşmetli günlerini zeval ve çöküşten muhafaza eylesin- ki, bu fetih karşısında sadece bir olan Allah'a hamd ederiz ki, va'dinde sadık çıkmış, kuluna nusret vermiş, askerini galip ve düşmanlarını tek başına mağlup ve perişan eylemiştir, feth-i mübinden hemen sonra, küçük cihaddan büyük cihada dönmüştür.

A. Vakfa Tahsis Edilen Yerler

Nefsin güzel ahlak ile tehzibi ve nefsin kuvvelerinin te'dibi demek olan büyük cihad, asıl zor ve acı olandır. Fetihden sonra Sultan-ı A'zam, feth edilen beldede bulunan çok sayıda kiliseyi, tevabi'i ile birlikte, biraz sonra geleceği üzere, şer' -i şerife uygun ve sahih bir tarzda vakıf yapmıştır.

1. Bu hayra tahsis edilen yerlerden biri, Kostantiniyye beldesinin içinde bulunan, saltanat için ibka olunan Kal'a-i Sultaniye-i Cedide'ye (Yeni Saraya) yakın yerde bulunan ve çok büyük ilahi teyidlerle müeyyed olan Kostantiniyye fatihinin manevi gölgesinde, yüksek meziyetler ve mevhibelerle çepeçevre sarılan ve *Ayasofya* diye isimlendirilen nefis kilisedir.

Sınırları: Ayasofya Kilisesi, doğudan, Yeni Kal'a'nın suruna bitişik Sultanın kendisi için ayırdığı boş arazi-i sultaniye ve Kenise-i Sultani ile sınırlıdır; kible cihetinden, umumi yol ile (tarik-i am)

Ahmed bin İsmail'in binası, Musa bin İlyas'ın binası, azadlı kölelerinden Yusuf bin Abdullah'ın binası ve Hasan bin Ahi Mahmud'un binasına bakmaktadır; batıdan, adı geçen Ayasofya Camü imamının oturması için tahsis edilen ve vakf-ı sultani olan menzile, Terzi Ali bin Hamza'nın binasına, Dellal Mustafa bin İshak'ın binasına ve eskiden Kenise-i Sultani olup da fetihden sonra saatçi Hamza Bali bin Hacı Muhammed'in oturduğu binaya bakmaktadır; kuzeyden, Ayasofya ile Tetimme-i Ayasofya adı yerilen medrese arasında bulunan üstü örtülü umumi yola ve Sultan Muhammed Han bin Sultan Bayezid Han'ın - Allah kabirlerini hoş eylesin- kızı Selçuk Hatun mülkü ile sınırlıdır.

2. Bunlardan biri de, Kostantiniyye'de, Mevlana Zeyrek Mahallesi denilen mahallede bulunan ye *Zeyrek Camü* adı yerilen kilisedir ki, doğudan taraf-ı saltanat için tahsis edilen boş arazi; kible tarafından umumi yol; batıdan Zeyrek Medresesi Odaları denilen hücrelerin sahnı ve kuzeyden ise, zikredilen odaların bir kısmı ile sınırlıdır. Fatih bu kiliseyi içinde cumaların ve cemaatle beş vaktin kılındığı bir mescid haline getirmiştir.

3. Bunlardan biri de, *Darü'l-Feth Galata'da*, iskele Kapısı'na yakın Hacı Hamza Mahallesi'nde bulunan kilisedir ki, Hıristiyanlar nezdinde *Mesadomenko Kilisesi* diye bilinmektedir ve kuzeyden ve doğudan umumi yol, kible tarafından özel yol, doğudan Cendercioğlu diye bilinen Hoca Muhyiddin bin Hoca Şemseddin'in mülkü ve Dershane demekle meşhur bahçe ve Nakışlı Kilise dedikleri kilise ile sınırlıdır.

4. Bunlardan birisi de Kostantiniyye tevabi'inden *Silivri* diye bilinen kal'a içinde bulunan kilisedir ki, doğudan Tüccar Nasuh bin İlyas mülkü, kuzeyden Kadi Kasım oğlu Musa Çelebi mülkü, batıdan ve güneyden umumi yol ile sınırlıdır. Ebül-Feth Muhammed, zikredilen bu dört kiliseyi, içinde cum'aları ve cemaatle beş vakit namazın kılındığı, ibadet ve ta' at ile sa'adet-i ebediyenin elde edildiği mescidler haline getirmiştir.

5. Bunlardan biri de, Kostantiniyye içinde *Eski İmaret* diye adlandırılan mahallede bulunan *Eski İmaret Kilisesi'dir* ki, doğudan taraf-ı saltanat için terk edilen boş arazi, kible

tarafından ve kuzeyden *Eski İmarat Odaları* diye bilinen hücreler ve batıdan da zikredilen hücreler arasında bulunan boş sahnin ile sınırlıdır. Ebül-Feth Muhammed, bu kiliseyi de içinde beş vakit namazın kılınacağı mescid haline getirmiştir.

6. Bunlardan biri de, yine Kostantiniyye'nin içinde yer alan ve *Kalenderhane* diye bilinen kilisedir ki, yerinin şöhretinden dolayı, tarif ve tahdidden müstağnidir. Burayı, fakirlere, yoksullara, şehre gelen giden misafirlere vakıf olarak tahsis etmiştir.

7. Bütün bunlardan sonra, çok sayıda fazilet ve kemalinden çok az bir kısmına yukarıda işaret olunan bu meşhur büyük Emir Allah saltanatını bütün insanların toplanacağı ve bir araya geleceği kıyamet gününe kadar ebedileştirsün- sadece ve sadece Allah rızasını gözeterek, sevabını dileyerek ve O'nun azabının eleminden kaçabilmek ümidiyle, Kostantiniyye şehrinin ortasında, şu anda *Yeni Cami Mahallesi* diye bilinen yerde, binası yüksek, temelleri görülmemiş şekilde muazzam, duvarları sağlam, san'at güzelliğinde ve sağlamlıkta kemal noktasına ulaşmış, camilerde bulunması gerekli her şeyi içinde bulunduran, için de gönüllerin arzuladığı gözlere zevk veren ve dinleyenleri doyuran her şey bulunan, şehirlerdeki mescidler arasında bedenlerin temel a'zaları gibi yer tutan, tarif ve tahdidden müstağni bir cami daha inşa eylemiştir.

8. Bu mescidin çevresinde *sekiz medrese (Medaris-i Semaniye)* inşa buyurmuşlardır ki, bu medreselerin her bir köşesi, yüksek bir cennet ve devamlı sümbüllenen bir bahçe gibidir. Kim bu bahçelere fazilet ve ilim kazanmak isti'dadı ile girerse, O memnu ve mesrur bir hayata girmiş olacaktır ve kim ki fitratındaki ve kabiliyetindeki eksiklik sebebiyle bu medreselere giremezse, onun barınacak yeri yoktur, sonu uçurumdur.

9. Bu yüksek seviyedeki sekiz medreseden her birinin arkasına da, onlardan daha küçük olan ve *Tetimme* diye adlandırılan birer medrese daha inşa eylemiştir ki, bunlar tamamıyla insanlar arasında çok meşhur olduğundan tarif ve tehditten müstağnidir. Nasıl meşhur olmasınlar ki, mesele dağın tepesindeki ateşten daha belirgindir.

10. Zikredilen Yeni Cami'nin batı tarafında, Sahn-ı Seman denilen yüksek medreselerin müderrislerine ve buralarda sakin olan talebelere vakfedilmiş vakıf kitapların muhafaza edileceği bir *mahzen* daha bina etmişlerdir.

Bu kal'a gibi olan şehirde - bu şehir, saltanatının ve şahsiyetinin büyüklüğünün hulleleri vakar ve sekinet ile süslenmiş olan Fatih'ill'in gölgesi altında, bütöl güzellikleri ve süsleri ile çevrenmiş olarak varlığını devam ettirsin- iki geniş ve yüksek bina daha inşa eylemiştir.

11. Bunlardan biri, hastalar için teşkil olunan *Darü's-Şifa'dır*.

Burası o kadar güzel bir binadır ki, oraya giren sevdiği ve istediği her şeyi içinde bulabilir. Havası güzel, suyu tatlı, binası narin ve latif, içindeki görevliler sevimlidir. Burada içinde insanlar için her şifanın bulunduğu türlü türlü meşrubat ve ayaktan başa kadar bütün hastalıklara sıhhat verecek her türlü ilaç bulunmaktadır.

12. Kalitede, değerde, güzellikte ve sevimlilikte Darü's-şifa binasına mümasil bir diğer bina da, Kostantiniyye şehrine gelecek misafirlerin konaklaması için tahsis edilen *Daru'z-Zlyafe'dir*.

Bu iki binadan birincisi, *Daru's-Şifa* diye adlandırılmıştır, ikincisi de *imaret-i Sultaniye* diye isimlendirilmiştir. Bunlar çok meşhur olduğundan iki kardeş gibidirler ve bu sebeple tarif ve tahdiden müstağnidirler.

13. Ve daha soma *Kule-i Cedide* dedikleri *Rumelihisarı'de*, insanları burada Cuma ve beş vakit namazı kılmaları için bir cami ve mescid inşa buyurmuşlardır.

Daha sonra, bu zikredilen mescidler, hangahlar ve medreselerin imar ve inşası tamamlandıktan sonra, Yüce Sultan Hazretleri, Saltanatı, teyidatı sübhaniyye ile ile'l-ebed devam eylesin bunlardan her birini, sırf Allah rızasını tahsil ve "Allah' a kalb-i selim ile gelenler dışında, malın mülkün ve evladın asla fayda vermeyeceği günde" ebedi Cennet nimetlerine kavuşmak ümidiyle, ehil olanlara, şer'i hükümlere uygun ve sahih bir surette vakıf, kesin, lazım ve vazgeçilemez bir tarzda tasadduk eylemiştir. Yaptığı bu vakıf ve tasadduk, işlemi geçerli kılacak bütün şartları haiz olduğu gibi, vakıf işlemini bozacak hallerden ye bozucu şartlardan da uzaktır.

Kâdi de, bunun üzerine yapılan vakfın, şer' -i şerif -Şari'ine en faziletli salatlar ve en mükemmel tahiyyatlar olsun- ve din-i mübin-i İslam'daki hükümlere uygun olarak, geçerliliğine ve bağlayıcılığına (sıhhatine ve lüzumuna) karar vermiştir.

Mescidler, bütün Müslüman kadın ve erkekler ile mü'min kadın ve erkeklere; hangahlar ise, bunlardan *Daru'ş-Şifa* diye adlandırılanı Müslüman ve mü'minlerden tedavisi mümkün bir hastalığa mübtela olmakla tedaviye muhtacı olanlara; *imaret-i Sultaniye* diye adlandırılan kısım şehre gelip giden Müslürnan misafirlere vakfedilmiştir.

Yüksek medreseleri, şer'i ye akli ilimlerden istifade edebilecek ve burada kalacak olan talebeler ile akli ve nakli ilimlere vakıf olup da tedris ve talim sırasında medreselerde hazır bulunması gereken müderrislere vakf eylemiştir.

Küçük medreseleri ise, yüksek medreselerde sakin olan talebelerden istifade edeceklere vakf eylemiştir. Allah vakfeden mümaileyhe en güzel şekilde ihsanda bulunsun, hasenatını en güzel tarzda kabul eylesin, gizli ve açık işlediği bütün salih amellerini en hayırlı şekilde mükâfatlandırısın.

Daha sonra, vakfeden, -Allah mülkünü ye saltanatı bakileştirsın, fazl u ihsan ile onun yardımcılarını ve destekçilerini aziz kılsın-, bu hüccet-i şer'iyede ve dini vesikada yani vakfiyede zikredilen mescidler, hangahlar ve medreselere, biraz sonra zikredilecek olan emlaki, akarları , köyleri (kura) , değirmenler, tarlalar, otlaklar , menziller ve saire vakıf ve tasadduk eylemiştir.

1. Vakfa Tahsisi Edilen Köyler ve Tarlalar

Bu tarlalar, Kul'a ve Mezari'-i Mevkufe ki, Arazi-i Mevkufe diye de bilinir ve tahsisat kabilinden vakıflardır.

1. Bunlardan biri, Silivri adıyla bilinen kal'anın tamamıdu ki, bütün teyabi' ve levahıkı ile ve irtifak haklan ile birlikte vakfedilmiştir,

2. Biri dahi, Tekfur Dağı'nda bulunan Banatos adlı köydür.

3. Biri dahi, Tekfurdağı'na bağlı Rados isimli köydür.

4. Biri dahi, Çorlu Nahiyesine bağlı Ereğli isimli köydür.

5. Biri dahi, Kırkkilise Nahiyesine bağlı İskoplos isimli köyün tamamıdır ki, buna bitişik olan ve herkes'e bilinen dört köy de vakfa dâhildir.

Bunlardan birisi, Kara Hamza Köyü, ikincisi Sevilere Köyü, üçüncüsü Hemşehri Köyü ve dördüncüsü ise Malkoçlu Köyü'dür.

6. Biri dahi, Kırkkilise Nahiyesine bağlı Pedra Köyü'dür.

7. Biri dahi, Kırkkilise Nahiyesine bağlı Ereğlice Köyü'nün tamamıdır ki, ona bağlı olan Bektaşlı Köyü ve Kara Kurşunlu Köyü de vakfa dahildir.

8. Biri dahi, Kırkkilise Nahiyesi'ne bağlı Koyun Kafiri Köyü'nün tamamıdır,

9. Biri dahi, Kurtcuğaz Viranı Müsellemligi diye bilinen arazi ile birlikte Vize Nahiyesi'ne bağlı Ahmed Beğ Köyü'dür.

10. Biri dahi, Vize Nahiyesi'ne bağlı ispatla Köyü'nün tamamıdır ki, ona bağlı olan Kara Yahya Müsellemligi denilen köy de vakfa dahildir.

11. Biri dahi, Vize Nahiyesine bağlı ye biri Kurbağa Reis ye diğeri Aşağı Çeltikçi diye iki ismi bulunan köyün tamamıdır.

12. Biri dahi, Vize Nahiyesi'ne bağlı ve biri Sucuk Dere ve diğeri Kayaklı diye iki ismi bulunan köyün tamamıdır.

13. Biri dahi, Vize Nahiyesi'ne bağlı, adı geçen Sucuk Dere'ye bitişik Gönç Çiftligi denilen arazidir.

14. Biri dahi, Vize Nahiyesi'ne bağlı Fekle Köyü'nün tamamıdır.

15. Biri dahi, Çorlu beldesinin mahallelerinden gayr-i müslimlerin sakin olduğu kefere mahallesidir ki, bu mahalleye tabi Çeribaşı Çiftligi denilen arazi de vakfa aittir.

16. Biri dahi, Çorlu Nahiyesi'ne bağlı Cando Köyü'dür.

17. Biri dahi, Çorlu Nahiyesi'ne bağlı Papaslık Köyü'nün tamamıdır.
18. Biri dahi, Vize Nahiyesi'ne bağlı Serakine Köyü'nün tamamıdır.
19. Biri dahi, Vize Nahiyesi'ne bağlı Hasboğa Köyü'nün tamamıdır ki, ona bağlı olan Ceypçi Çiftliği de vakfa dahildir.
20. Biri dahi, Kırkkilise Nahiyesi'ne bağlı, biri Dolya ve diğeri Korucu olmak üzere iki ismi bulunan köydür.
21. Biri dahi, Kırkkilise Nahiyesi'ne bağlı biri Yond Oğlanı ve diğeri Hıdırcı olmak üzere iki ismi bulunan köydür.
22. Biri dahi, Sofiler diye bilinen köydür ki, Vize Nahiyesi'ne bağlı olup bir diğeri adı da İsa Çiftliği'dir.
23. Biri dahi, Vize Nahiyesi'ne bağlı Örenlü Köyü'nün tamamıdır."
24. Biri dahi, Vize Nahiyesi'ne bağlı Kabanos Köyü'nün tamamıdır'.
25. Biri dahi, Vize Nahiyesi'ne bağlı Çakanhoru Köyü'nün tamamıdır.
26. Biri dahi, Hayrabolu Nahiyesi'ne bağlı Brafça Köyü'nün tamamıdır.
27. Biri dahi, Pınarhisar'ında bulunan Çeltüklük denilen ark ile Burgos'da bulunan arktır.
28. Biri dahi Vize'ye bağlı Klavrı Köyü'nde bulunan Başağa Çeltükçi denilen çiftliktir.

Bütün bunlar, *kırk aded* akar eylemektedir; bazıları tahdid ve tarifden müstağnidir; bazılarının sınırları, yukarıda zikredilen mescid ve hangahlara vafedilen emlakın *bütün* ayrıntılarının kaydedildiği Evkaf defterinde zikredilmiştir.

2. Vakıf Çarşılar

1. Vakıf akarlarından biri Bezzazistan'dır ki, Bezzazive Dükkânları denir. Kostantiniyye şehrinin -Her türlü beladan ilel-ebed mahfuz kalsın- içinde merhum Mahmud Paşa imareti'nin yakınında, Çabr Ağa Mescidi Mahallesi'nde bulunmaktadır. 118 sandığı müstemil olup kendisine bitişik olan dükkânları, içinde bezzazların, takyecilerin ve terziler ile benzeri diğer esnafın oturduğu çevrede bina edilmiş dükkânları ve de Bit Pazarı denilen dükkânlar bu Bezzazistana tabidir. Dükkânların tamamı 849 adeddir. Sınırları da adı geçen Evkaf Defteri'nde zikredilmiştir.

2. Bunlardan biri de *Sultan Pazarı* diye isimlendirilen *Suk-ı Kebir* yani *Büyük Çarşı*'dir ki, inşa buyurdıkları Yeni Cami'nin yakınında ve Kostantiniyye şehrinin -her türlü rezil ve aşağılık şeylerden korunsun ve her türlü fazilet ve mezivetle bezensintam ortasında bulunmakta; çevresi medreselerle çevrilmiş olup çok sayıda hücreleri ve dükkânları içinde bulundurmaktadır. Bu çarşıdaki dükkânların sayısı, 286 aded ve hücrelerin sayısı ise 33 adeddir).

3. Bunlardan biri de, yine Kostantiniyye'de *Mahmud Paşa Dükkânları* denilen Pazardır ki, merhum Mahmud Paşa imaretinin yakınında bulunmaktadır. Bu çarşı, üç blok halindedir; bir kısmı diğerine mukabildir. Bu dükkânların arkasında ve çevrelerinde bulunan dükkânlar da vakfa tabidir. Tamamı 265 dükkândır ve sınırları Evkaf Defterinde kayıtlıdır.

4. Bunlardan biri de yine, Kostantiniyye'de, *Saraçlar Çarşısı* dedikleri pazardır ki, Canalıcı Kilisesi Mahallesi'nde bulunmaktadır ve bu çarşı pest bir mahalde bulunmakla bir gayri mahalle düşmüştür. 110 dükkânı muhtevi olup bunlarda saraçlar oturmaktadır.

3. Vakıf Hanlar

1. Bunlardan biri Han-ı Sultani dir ki, alt ve üst katlar şeklinde 98 hücreyi müstemildir. Kostantiniyye'de Bey Karbansarayı diye bilinmekte ve Mahmud Paşa Hamamı yakınında, Daye Hatun Mescidi Mahallesi'nde bulunmaktadır. Etrafında bulunan 42 aded dükkân da bu hana bağlıdır.

2. Bunlardan biri de, *Bodrum Karbansarayı* demekle bilinen handır ve Kostantiniyye'de Eski Saray denilen Saray-ı Amire-i Sultani civarında bulunmaktadır. Üst ve alt kat şeklinde

31 hücreyi müstemildir. Duvarına bitişik olan 14 bab dükkan ve haricinde karbansarayaya bitişik olarak bulunan 9 bab hücre de mezkur vakfa bağlıdır.

3. Bunlardan biri de, yine Kostantiniyye'de Kalealtı Mahallesi'nde bulunan ve *Yemiş Kapanı* adıyla bilinen handır. Alt katta 11 mahzeni ve üstte ise 16 hücreyi müstemildir. Ayrıca hana bitişik olan 16 dükkan da vakfa aittir

4. Vakıf Hamamlar

Bunlardan biri, İskeleye yakın olan Kalealtında bulunan hamamdır.

Biri de, Alaca Hamam demekle marufdur.

Biri de, Yahudiler Hamamı diye bilinmektedir.

Biri de, Sinan Paşa Hamamı diye marufdur.

Biri de, Alaca Hamamı diye marufdur.

Biri de, Sırt Hamamı diye bilinmektedir.

Biri de Ahmed Paşa hamal diye marufdur.

Biri de, Kazasker Hamamı diye marufdur.

Biri de MeI'hum Mehmed Paşa Mahallesi'nde bulunan Mehmed Paşa hamamıdır.

Biri de, Azebler Hamamı diye bilinmektedir

Biri de, Balat Kapısı diye adlandırılan hamamdır.

Biri de, Çavuşbaşı Hamamı diye bilinmektedir.

Biri de, Kulle Hamamı diye marufdur.

Biri de, yukarıda zikri geçen Yeni Cami'nin yanında bulunan hamamdır.

Bütün bu hamamlar, tamamen Kostantiniyye'nin içinde bulunan hamamlardır.

Galata'da bulunan vakıf hamamlar' ise şöyledir:

Bunlardan biri Bakırcı Süleyman Mahallesi'nde bulunan ve Direklice Hamam dedikleri hamamdır.

Biri de, Cami Mahallesi'nde, bulunan hamamdır.

Biri de, Tophane Kapısına yakın Karaköy Mahallesi'nde bulunan hamamdır.

5. Diğer Vakıf Akarlar

Bunlardan bir kısmı Kostantiniyye'de ve bir kısmı da Galata'da bulunmaktadır.

a. Konstantiniye'de Bulunan Vakıf Akarlar

Bunlardan biri, Saraçlar çarşısı yakınında, Üstad Ayas Mescidi Mahallesi'nde bulunan ve Beylik Dükkânlar diye bilinen 35 dükkândır

Biri de, yine Üstad Ayas Mescidi Mahallesi'nde Kazasker Dolabı diye bilinen dolap yanında bulunan 8 dükkândır.

Biri de, acemi yeniçerilerin meskeni olup, Eski Odalar diye bilinen mekâna yakın birbirine bitişik 10 dükkândır.

Biri de, Kazasker Hamamı diye bilinen hamamın yakınında, yer alan 11 dükkândır.

Biri de, Künfoz (Kinigos) Kapısı çarşısında bulunan 22 dükkândır.

Biri de, deniz sahilinde ve kale dışında bulunan ve debbağlar sakin olmakla Debbağhane diye bilinen 27 dükkândır.

Biri de, denize yakın bir mahalde ve Silahhane diye bilinen 32 dükkândır.

Biri de, Ayasofya diye bilinen eski Büyük Cami Çarşında (Suk-ı Cami-i Kebiri-i Atik) bulunan 39 dükkândır.

Biri de, Ayasofya Mahallesi'nde, zikr olunan Ayasofya çarşısına yakın iki zemin kat ev ile çevresi duyarla çevrilmiş bir ön bahçeyi havi (muhavveta) bir bab menzildir.

Biri dahi, zikredilen Ayasofya Camii'ne bitişik 25 bab menzildir ki, dokuzu kuzey duvara ve geriye kalanı da kible duvarına bitişiktir.

Biri dahi, yine Ayasofya Mahallesi'nde, üç aded zemin kat ile üstü odalı bir dükkânı da şamil olan bir bab menzildir.

Biri de, yine Ayasofya Mahallesi'nde, bulunan ve bir birine bitişik vaziyette olan üç dükkândır.

Biri de, yine Ayasofya Mahallesi'nde, kuzey taraftan Tak-ı Sultani diye bilinen kemerin yanında bulunan karşılıklı olarak inşa edilmiş 17 aded yeni dükkândır.

Biri de, Yeni Kal'a'ya yakın bir yerde, Yeni Kapı civarında, Elvanoğlu Mescidi Mahallesi'nde bulunan 4 dükkandır.

Biri de, Karakadı Mahallesi'nde bulunan iki zemin kat ve iki üst kat evi müştemil menzildir.

Biri de, Orea (Orye) Kapısı Mahallesi'nde bulunan bir dükkândır. Biri de, Edirneli Yahudiler Mahallesi'nde, bulunan ve Boyahane diye bilinen dükkândır.

Biri de, yine adı geçen mahallede ve Fildamı dedikleri mevzi civarında bir fırın ve bir anbarı müştemil menzildir.

Biri de, Balıkpazarı Mahallesi'nde, bulunan ve birbirine bitişik olan 10 dükkândır,

Biri de, adı geçen mahallede, Balıkpazarfı Kapısının yakınında bulunan bir dükkândır,

Biri de, Balıkpazarı Kapısında bulunan ve mutasarrıfına aylık kira (müşahere) tayin edilen beş parça arazidir

Biri de, Karaşems Mahallesi'nde bulunan ve bir zemin kat ve bir muhavvata (duvarla çevrili on bahçe) yı müştemil bir bab menzildir.

Biri de, Mehmed Paşa Mahallesi'nde, Mevla Hoca Hayreddin Mescidi yakınında bulunan menzildir.

Biri de, merhum Hızır Beğ Çelebi Mescidi Mahlillesi'nde bulunan birbirine bitişik üç dükkândır.

Biri de, Un Kapısı Çarşısında bulunan birbirine bitişik üç dükkândır.

Biri de, yine aynı çarşıda ve Hacı Sinan Karamani'nin mülkü civarında bulunan birbirine bitişik iki dükkândır.

Biri de, yine aynı çarşıda, Hacı Sinan Karamani ile Hacı Osman mülkü yakınında bulunan birbirine bitişik iki dükkândır.

Biri de, yine aynı çarşıda, bulunan bir başka dükkândır,

Biri de, yine aynı çarşı yakınında ve Mercan Ağa'nın mülkü civarında bulunan zemin kat menzildir.

Biri de, 35 aded menzildir ki, deniz sahilinde ve kal'a dışında inşa olunmuştur, Balıklığı diye bilinmekte ve Cebe Ali Kapısı, Gün Kapısı ve Künfoz kapılanın mukabilinde ver almaktadır.

Biri de, Silivrikapı civarında bulunan zemin kat bir menzildir.

Biri de, Mustafa Paşa Hamamı yakınında, Aya Manastırı dedikleri yerde bulunan 12 aded hücredir

Biri de, Yeni Kal'a yakınında, Nevbethane Mahallesi'nde bulunan bir aded dükkândır.

Biri de, Hoca Üveys Mahallesi'nde, Hoca İbrahim mülküne bitişik bir değirmendir,

Biri de, aynı mahallede, bulunan ve dört sınırı Hoca Üveys mülküne ulaşan bir değirmendir.

Biri de, Hacı Üveys Mahallesi'nde, Pir Mehmed bin Küçük Hacı mülküne bitişik, bir zemin kat ve bir üst kat! müstemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede ve Mahzenci Sungur mülküne bitişik bir aded evdir.

Biri de, Edirneli Yahudiler Mahallesi'nde, Yahudi Arslan'ın mülküne bitişik bir zemin katı ve üzerinde bir odayı müstemil bir menzildir

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Musa bin Bayram'ın mülküne bitişik bir zemin katı ve üstünde bir odayı müstemil menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede ve Orea (Orve) Kapısı yakınında bulunan bir aded dükkândır.

Biri de, yine aynı mahallede ve Yahudiler Hamamı'nın yakınında bulunan, bir zemin kat ve bir üst katı müstemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Arslan Ranbo'nun mülkünün yanında bulunan bir değirmendir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Mordohay'ın mülkünün yanında bulunan zemin kat bir evdir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Şamuell'in mülkünün yanında bulunan zemin kat bir evdir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Kayde Hanımefendi'nin mülkünün yanında bulunan bir zemin katı ve üzerinde de bir odayı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Bor Senyör EI-Efrençi'nin mülkünün yanında bulunan bir zemin katı ve dükkânı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Mevlana Âlim Fazıl Molla Gürani Hanı'nın yakınında bulunan umumi yola bitişik bir zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Yakub bin Musa'nın mülkünün yanında bulunan bir dükkândır.

Biri de, yine aynı mahallede, bulunan iki zemin katı ve üzerinde de iki üst katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi İlyas bin Musa'nın mülkünün yanında bulunan bir zemin katı ve üzerinde de bir üst katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Kostra Hanımefendi'nin mülkünün yanında bulunan iki zemin katı bulunan bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Hablos'un mülkünün yanında bulunan bir zemin katı ve üzerinde de bir odası müştemil bir menzildir,

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Nişastacı Yusuf'un mülkünün yanında bulunan bir değirmendir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Arhondise Hanımefendi'nin mülkünün yanında bulunan bir zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Arslan Kösec'in mülkünün yanında bulunan bir zemin katı ve üzerinde de bir odası müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Musa bin Bayram'ın mülkünün yanında bulunan bir değirmendir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi İstağdiya Hanımefendi'nin mülkünün yanında bulunan bir zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Fildamı denilen vere yakın bir zemin katı ve üzerinde de bir üst katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Panor'ya'nın mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Fildamı denilen mevzive yakın Yahudi Arhondisiyye Hanımefendi'nin mülkünün yanında bulunan bir zemin katı ve üzerinde de bir üst katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Musa bin İlyas'ın mülkünün yanında bulunan bir zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Hıristiyan Komnati mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Hıristiyan Marmara mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Fildamı denilen yerde Yahudi Tabib Musa'nın mülkünün yanında bulunan bir zemin katı ve bir üst katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Hıristiyan Androniko mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Hıristiyan Angeline Hanımefendi'nin mülkünün yanında bulunan bir zemin katı ve bir *üst* katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Kazal mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Hıristiyan Androniko mülkünün yanında bulunan bir zemin katı ve bir *üst* katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Esbadiye Hanımefendi'nin mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir. Biri de, yine aynı mahallede, Selahi İlyas mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Balıkpazarının yakınında, Hıristiyan Makromali mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Balıkpazan'ın yakınında, Yahudi Konorti mülkünün yanında bulunan bir zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Öküz Damı Kilisesinin yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi İlyas Zebano mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, Burgos'lu Halil Paşa Mahallesi'nde Yahudi Havrası yanında bulunan bir zemin katı ve bir *üst* katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Kostra Hanımefendi'nin mülkünün yanında bulunan bir zemin katı ve bir *üst* katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Mesasiye mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Yusuf mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Dayud mülkünün yanında bulunan bir zemin katı ve bir üst katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, İbrahim mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Efrayim mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Doktor İlyas'ın mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, bulunan birbirine bitişik iki dükkândır.

Biri de, yine Bozahane Mahallesi'nde, Zindan'a yakın bir yerde bulunan ve Bozahane diye bilinen bir dükkândır.

Biri de, yine aynı mahallede, adı geçen Bozahane dükkânına bitişik zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Umumi Yolun yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi İlya'nın mülk binasının yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Yuhanna mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi İsmail mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Elkana Erni mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi İlyas mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, bulunan bir zemin katı ve bir *üst* katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Bonoporto mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Muezzin Hasan Fakih mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Arap Abdurrahman mülk binasının yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, İmam Musa Fakih'in mülk binasının yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir. Biri de, yine aynı mahallede, Hacı Halil Mescidi'nin yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Şerbetçi Kenan mülkünün yanında bulunan bir zemin katı ve bir muhavvatayı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Hacı Seydi mülkünün yanında bulunan bir zemin katı, bir üst katı ve bir muhavvatayı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Silahi İshak mülkünün yanında bulunan bir zemin katı ve bir üst katı müştemil bir menzildir.

Biri de, Acemoğlu Mahallesi'nde Yemiş Kapanı diye bilinen hanım yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Şamuel'in mülkünün yanında bulunan birbirine birbirine bitişik üç evdir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Yakub mülkünün yanında bulunan birbirine bitişik 4 evdir.

Biri de, yine aynı mahallede, zemin katları ve üst katları müştemil birbirine bitişik 7 menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Ya'ko mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Tabib Avrahim mülkünün yanında bulunan bir zemin katı ve bir *üst* katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Ron mülkünün yanında bulunan zemin katı müştel bir menzildir

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Dayud mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Saltil mülkünün yanında bulunan zemin katları ve üst katları müştemil, birbirine bitişik 5 menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Hayim mülkünün yanında bulunan her biri zemin katı ve üst katı müştemil olan birbirine bitişik 4 menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Acemoğlu Kızı Hacı İslam Hatun diye bilinen hanımefendinin mülkünün yanında bulunan birbirine bitişik iki zemin katı müştemil menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Aziz mülkünün yanında bulunan bir zemin katı ve bir üst katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Nesan mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Musa mülkünün yanında bulunan bir zemin katı ve bir üst katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Ya'ko mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, mukata'at arazisi diye bilinen, Ka'lanın haricinde Orea (Orye) Kapısının hizasında Ağaç Pazarı diye adlandırılan mevzide bulunan yedi parça boş arazidir

Biri de, Küçük Hacı Mescidi Mahallesi'nde Sinan-ı Saydelani mülküne bitişik ve Han-ı Sultani'nin yanında bulunan zemin katı ve üstünde bir odayı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Oğlan Sevice demekle ma'ruf Nasuh'un mülkünün yanında bulunan zemin katı ve üstünde bir odayı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Muhammed Mıkrazi mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Karı Bula mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, Kostantiniyye'de Çelebioğlu Mescidi Mahallesi'nde Hacı Safiye Hatun mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir

Biri de, Daye Hatun Mahallesi'nde bulunan bir aded değirmendir.

Biri de, Kostantiniyye'de Çelebioğlu Mescidi Mahallesi'nde Çelebi Oğlu Vakfının yanında bulunan bir aded dükkandır.

Biri de, yine aynı mahallede, Musa Çelebi mülkünün yanında bulunan zemin katı ve üstünde bir odayı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede Yahudi Musa mülkünün yanında bulunan zemin katı bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, İznik'li Ramazan mülkünün yanında bulunan bir aded değirmendir.

Biri de, yine aynı mahallede, Ankaralı Hamza mülkünün yanında bulunan zemin katı ve üstünde bir odayı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Yusuf mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi İlyas mülkünün yanında bulunan zemin katı ve üstünde bir odayı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı beldede ve Kara Şems Mahallesi'nde Yahudi Yahya mülkünün yanında bulunan zemin katı ve üstünde bir odayı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Perto mülkünün yanında bulunan birbirine bitişik üç menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Sarana Hanım'ın mülkünün yanında bulunan bir zemin katı ve bir üst katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Bozahene'ye bitişik bulunan bir kilisedir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Sameriya mülkünün yanında ve Kale altının yakınında bulunan, birbirine bitişik ik zemin katı müştemil menzillerdir.

Biri de, yine aynı beldede, Hacı Timurtaş Mescidi Mahallesi'nde Kale altının yakınında, Kasap Hacı Ali bin Timurhan mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Bakkal Hacı Ahmed mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Paşa Bali mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Kimya Hatun mülkünün yanında bulunan bir zemin katı ve bir üst katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Kürkçü İsmail mülkünün yanında bulunan birbirine bitişik her biri bir zemin katı ve bir üst katı müştemil 5 menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Bazarbaşı diye bilinen Yunusun mülkünün yanında bulunan bir zemin katı ve bir üst katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Üstad Herrat Kemal'in mülkünün yanında bulunan bir zemin katı ve bir üst katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, merhum Murad Paşa Vakfının yanında bulunan birbirine bitişik 9 hücredir.

Biri de, yine aynı beldede, Hoca Hamza Mescidi Mahallesi'nde Kasap Yusuf bin Çağatay mülkünün yanında bulunan bir aded değirmendir.

Biri de, yine aynı beldede, Hacı Timurtaş Mescidi Mahallesi'nde, Kalealtının yakınında, Umumi Yol ye Kasap Hacı Ali bin Timurhan mülkünün yanında bulunan birbirine bitişik 13 babı müştemil hücrelerdir.

Biri de, yine aynı beldede, Bakırlar çarşısında Yahudiler Havrasının yanında bulunan birbirine bitişik 6 dükkandır.

Biri de, yine aynı çarşıda Vakf-ı Sultani'nin yanında bulunan bir dükkandır.

Biri de, yine aynı çarşıda merhum Murad Paşa Vakfının yanında bulunan bir aded dükkandır.

Biri de, yine aynı çarşıda Hacı Timurtaş mülkünün yanında bulunan üç hücreye müştemil bir menzil ve 4 dükkandır.

Biri de, yine aynı çarşıda, Durmuş Anası mülkünün yanında bulunan üç hücre ve 11 dükkanı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı çarşıda, merhum Murad Paşa Hanın yanında bulunan birbirine bitişik 9 dükkandır.

Biri de, yine aynı çarşıda, Ali el-Kırdi. (Maymun Ali) mülkünün yanında bulunan birbirine bitişik 7 dükkandır.

Biri de, yine aynı çarşıda, Yayaşça Şahin Mescidinin yanında bulunan bir dükkandır.

Biri de, yine aynı çarşıda, Boyahane diye bilinen Malkarah Hoca Hayreddin mülkünün yanında bulunan birbirine bitişik iki dükkandır.

Biri de, yine aynı beldede, merhum Yayaşça Şahin Mescidi Mahallesi'nde Uyeys Fakih mülkünün yanında bulunan birbirine bitişik üç dükkandır.

Biri de, yine aynı beldede, Yeni Bezzaz Mescidi Mahallesi'nde Deştiyye Taci Hatun mülkünün yanında bulunan bir zemin katı ve dükkanları müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Kasap İlyas mülkünün yanında bulunan birbirine bitişik beş dükkan ve hücredir.

Biri de, yine aynı mahallede, Ayna Hoca mülkünün yanında bulunan birbirine bitişik üç dükkandır.

Biri de, yine aynı mahallede, Kovacı Mahmud mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Şüca' bin Abdullah mülkünün yanında bulunan zemin katı, bir dükkan ve bir muhavvatayı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı beldede, Saman Viranı diye bilinen Hoca Sinan Mescidi Mahallesi'nde Dürtgür oğlu mülkünün yanında bulunan zemin katı ve bir dükkan müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Osman Mermeri mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Sırt Hamamı yakınında, Yahudi Arslan bin Marol mülkünün yanında bulunan bir değirmendir.

Biri de, yine aynı mahallede, Hoca Hamza mülkünün yanında bulunan bir dükkandır.

Biri de, yine aynı beldede, Mercan Ağa Mescidi Mahallesi'nde Umumi Yolun yanında bulunan zemin katı ve bir dükkanı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Bergamalı Hoca Sinan mülkünün yanında bulunan birbirine bitişik üç dükkandır.

Biri de, yine aynı mahallede, Ekmekçi Hıdır'ın mülkünün yanında bulunan zemin katı ve üstünde bir odayı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Bit Pazarına yakın bir yerde Umumi Yolun yanında bulunan her biri bir zemin katı ve bir üst katı müştemil birbirine bitişik beş menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Subaşı Zaganos mülkünün yanında bulunan ve her biri bir zemin katı ve bir üst katı müştemil birbirine bitişik iki menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Çadırcı Hacı Ahmed mülkünün yanında bulunan bir dükkandır.

Biri de, yine aynı beldede, Hızır Beğ Çelebi Mescidi Mahallesi'nde merhum Hızır Ağa Vakfının yanında bulunan ve eskiden kilise olan birbirine bitişik dört dükkandır.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Süleyman mülkünün yanında bulunan ye Bezirhane diye bilinen zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı beldede, Azebler Hamamı Mahallesi'nde Yahudi İsmail mülkünün yanında bulunan bir aded değirmendir.

Biri de, yine aynı mahallede, merhum Hacı Süleyman Vakfının yanında bulunan zemin kat bir evi ve dükkânları müştemü bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Azebler Hamamı yakınında, merhum Elvanoğlu Mescidi'nin yanında bulunan bir dükkandır. Biri de, yine aynı beldede, Harki Hoca Kara Muhyiddin Mescidi Mahallesi'nde Simitçi Mustafa mülkünün yanında bulunan ve Bezirhane diye bilinen bir dükkandır.

Biri de, yine aynı mahallede, Harad Hoca Muhammed bin el Meddas mülkünün yanında bulunan bir değirmendir.

Biri de yine aynı beldede Boz Arıoğlu Mescidi Mahallesi'nde Balatlı Muhammed Reis mülkünün yanında bulunan bir değirmendir.

Biri de, yine aynı beldede, Haraci Hoca Muhyiddin Mescidi Mahallesi'nde, Muhammed bin Kulağuz mülkünün yanında bulunan birbirine bitişik iki dükkândır.

Biri de, yine aynı mahallede, Kara Ali bin Şibli mülkünün yanında bulunan ye bir zemin katı ve bir üst katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yeniçeriler Zaimi Şirmerd bin Abdullah mülkünün yanında bulunan birbirine bitişik dört dükkandır.

Biri de, yine aynı mahallede, Şeftalü denilen bir adamın mülkünün yanında bulunan ve bir zemin katı ve üzerinde bir odayı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, İlica'lı Hoca Muhyiddin mülkünün yanında bulunan bir zemin katı ve birbirine bitişik üç dükkanı müstemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Simitcii Mustafa ve Arabacı Kasım mülklerinin yanında bulunan birbirine bitişik iki dükkandır.

Biri de, yine aynı mahallede, Arabacı Kasım mülkünün yanında bulunan bir değirmendir.

Biri de, yine aynı mahallede, Hayreddin Fakih mülkünün yanında bulunan ve bir zemin katı ve üstünde bir odayı müstemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Hacı Abmed bin Aşık Paşa mülkünün yanında bulunan ve beş dükkan ile üzerlerinde iki üst kat evi müstemil bir menzildir.

Biri de, Unkapısında Manyaslı Nasuh mülkünün yanında bulunan ye sabunhane diye bilinen bir dükkandır.

Biri de, Unkapısı çarşında, Karamanlı Hacı Sinan mülkünün yanında bulunan ve bir birine bitişik iki dükkandır.

Biri de, yine aynı çarşıda, Hacı Hamza mülkünün yanında bulunan bir dükkandır.

Biri de, yine aynı çarşıda, Helvacı Ali mülkünün yanında bulunan birbirine bitişik iki dükkandır.

Biri de, yine aynı çarşıda, Debbağ Hasan mülkünün yanında bulunan bir dükkandır.

Biri de, yine aynı çarşıda, Karamanlı Hacı Sinan mülkünün yanında bulunan ve bir zemin kat ile ona bitişik bir dükkanı müstemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı çarşıda, Başhane diye bilinen bir dükkandır.

Biri de, yine aynı çarşıda, Helva Dükkanı diye bilinen ve Vakf-ı Sultani'ye bitişik olan bir dükkandır.

Biri de, yine aynı çarşıda, Yahudi Yahya mülkünün yanında bulunan ve bir birine bitişik olan dört dükkandır.

Biri de, yine aynı çarşıda, Hoca-zade diye bilinen Meyla'nın mülkünün yanında bulunan ve bir birine bitişik dört dükkandır.

Biri de, yine aynı çarşıda, Debbağ Seydi'nin yetimlerinin mülkünün yanında bulunan ve bir birine bitişik 6 dükkandır.

Biri de, yine aynı çarşıda, Hacı Yunus mülkünün yanında bulunan ve üçü zemin katta ve dördü üst katta olmak üzere toplam 7 hücreyi müstemil bir akardır.

Biri de, yine aynı çarşıda, Abayi Hacı Yusuf mülkünün yanında bulunan bir dükkandır.

Biri de, yine aynı çarşıya yakın Hacı Ahmed bin Aşık Paşa mülkünün yanında bulunan birbirine bitişik iki dükkandır.

Biri de, yine Azebler Hamamı Mahallesi'nde, Murad Halife mülkünün yanında bulunan bir değirmendir.

Biri de, yine aynı mahallede, Sofyalı İlyas mülkünün yanında bulunan zemin katı müstemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Tursun mülkünün yanında bulunan ve bir zemin katı bir üst katı ve bir muhavvatayı müstemil bir menzildir.

Biri de, Kırksçeşme Mahallesi'nde, Başcı Abdünnebi mülkünün yanında bulunan bir değirmendir.

Biri de, merhum San Demirci Mahallesi'nde, Hacı Timurtaş mülkünün yanında bulunan ve bir birine bitişik dört dükkandır.

Biri de, yine aynı mahallede, Yiğitoğlu zevcesi mülkünün yanında bulunan bir birine bitişik beş dükkândır.

Biri de, yine aynı mahallede, Çerçi Hacı mülkünün yanında bulunan üst katta bir çardağı müştemil bir dükkandır.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Leriz mülkünün yanında bulunan ve üst katta bir çardağı müştemil bir dükkandır.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi İsmail mülkünün yanında bulunan birbirine muttasıl iki menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Kapıcı Hacı mülkünün yanında bulunan ve bir zemin katı ve bir üst katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Hacı Muhammed mülkünün yanında bulunan birbirine muttasıl iki dükkandır.

Biri de, yine aynı mahallede, Lütfi bin Hacı Abdi mülkünün yanında bulunan birbirine muttasıl iki zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Lütfi bin Abdi mülkünün yanında bulunan ve altta dükkanları üstte bir odayı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi İbrahim mülkünün yanında bulunan ve altta bir dükkanı ve bir üstte bir odayı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Tura Hatum mülkünün yanında bulunan ve altta bir dükkanı ve bir üstte bir odayı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Terzi İshak mülkünün yanında bulunan birbirine muttasıl altı menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Salto mülkünün yanında bulunan birbirine muttasıl üç menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Yahya mülkünün yanında bulunan ve üstte bir çardağı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Umumi Yolun yanında bulunan ve çömlekçi dükkanı diye bilinen uzun bir dükkandır.

Biri de, Mehmed Paşa Mahallesi'nde, Karamanlı Muhammed Fakih mülkünün yanında bulunan birbirine bitişik iki zemin kat menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Üstad Haffaf Şems mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Cansız Hacı mülkünün yanında bulunan birbirine muttasıl üç menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Tavukçu Yakup mülkünün yanında bulunan birisinin üzerinde üst katı da bulunan birbirine bitişik dört menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Mehmed Paşa mülkünün yanında bulunan birbirine muttasıl üç menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Mehmed Paşa mülkü ve eski duvarın yanında bulunan birbirine muttasıl üç menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Umumi Yolun yanında bulunan birbirine muttasıl dört menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Kadı Oğlu mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Kumru Hatun mülkünün yanında bulunan üzerinde bir odayı müştemil bir dükkandır.

Biri de, yine aynı mahallede, Tutmaççı Hacı mülkü yanında da bulunan zemin katı ve üstte bir odayı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Silahi Şirmerd mülkünün yanında bulunan üzerinde evleri müştemil birbirine muttasıl yedi dükkandır.

Biri de, yine aynı mahallede, Hacı Süleyman mülkünün yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Umumi Yolun yanında bulunan üstte bir adayı müştemil bir dükkandır.

Biri de, Hızır Beğ Çelebi Mahallesi'nde, Kasım Beğ bin Abdullah mülkünün yanında bulunan birbirine muttasıl üç dükkandır.

Biri de, yine aynı mahallede, Pehlivan Bayezid mülkünün yanında bulunan zemin katı ve bir üst katı e bir muhavvatayı müştemil menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Pehlivan Bayezid mülkünün yanında bulunan iki zemin katı ve iki üst katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Hızır Ağa mülkünün yanında bulunan bir dükkandır.

Biri de, yine aynı mahallede, Ahmed Çelebi bin Hızır Beğ Çelebi mülkünün yanında bulunan birbirine muttasıl iki dükkandır.

Biri de, yine aynı mahallede, Katib Ali mülkünün yanında bulunan bir kilise ile birbirine muttasıl üç dükkandır.

Biri de, yine aynı mahallede, Safi Ahmed mülkünün yanında bulunan bir değirmendir.

Biri de, yine aynı mahallede, merhum Hacı Süleyman Vakfının yanında bulunan zemin katı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, sonradan Mescid haline getirilen bir kilisenin yanında bulunan üst katta iki odaları bulunan iki zemin katı, bir ahır ve ayrıca iki zemin kat eve ile bir muhavvatayı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Yahudi Yes'ıya mülkünün yanında bulunan birbirine muttasıl hücrelerdir.

Biri de, Haracı Hoca Muhyiddin Mahallesi'nde Peremeci Ahmed mülkünün yanında bulunan zemin katı üst katı ve bir odayı müştemil bir menzildir.

Biri de, yine aynı mahallede, Beytömalcı Muhammed bin Abdullah mülkünün yanında bulunan zemin katı, üst katı ve bir muhavvatayı müştemil bir menzildir.

...

Burada, mülkiyet kayıtları ile ilgili olan bölümü atlayarak diğer bölüme geçmek istiyoruz.

Bütün bu zikredilen akarlar, yani karyeler, mezra'alar, evler, değirmenler ve diğer akarlar, zikredilen bütün sınırları, hakları, bağlı olan yerler ve mütemmim cüzleri, sonradan bunlara katılacak hukuki ve medeni semereleri, yolları, irtifak hakları, dereleri ve tepeleri, vadileri, dağları, kuyuları ve nehirleri, ağaçları ve bunlara izafe olunan, nisbet edilen, bunlardan sayıları ve bu gayr-i menkullerle birlikte olduğu bilinen, akarın ismi zikredildiğinde ifadenin şamil olduğu her şey, eski-yeni, uzak-yakın, ayrı-bitişik, zikredilen ve edilmeyen bütün hakları ile birlikte, dinen ve hukuken açık, sahih ve şer'i bir vakıftır, kesindir, lazım yani bağlayıcıdır; akdi geçerli kılacak bütün şartları havidir; noksanlardan ve akdi iptal edecek bütün meşru şartlardan uzaktır; bu vakıf yapılırken müctehid imamların itibar ettiği bütün meşru şartlara riayet edilmiştir -Allah'ın rızası hepsinin üzerine olsun- devamlı ve muhalledir,

Allah'ın yeryüzüne ve üzerindeki her şeye ve herkese hakiki varis olacağı kıyamet gününe kadar geçerlidir -Allah varislerin en hayırlısıdır-; satılamaz, bağışlanamaz; rehin verilemez; hiç bir şekilde ve hiçbir sebeple itlaf edilemez; değiştirilemez; vakfın gayesine

aykırı tebdil ve tağyir manasında tasarrufta bulunulamaz; mevkufun yahut onunla alakalı her şeyin varlığını tehlikeye sokacak veya bunlarda noksan iras edecek tasarruflara teşebbüs edilemez; ancak vakfa yönelik açık bir maslahatı gerektiren tağyir ve tebdiller bunun istisnasını teşkil eder. Mesela, zikredilen vakıf ev ve değirmenlerde meydana gelen ve vakfın maslahatının gereği olan tağyir ve tebdiller gibi.

Ayrıca zikredilen akarlar için kira akdi ve üzerlerinde bulunan ağaçlar için mûsakat akdi, bir yıldan uzun bir süre için yapılamaz. Eğer zaruret mecbur kılsa ancak üç seneye kadar yapılsın; fakat kiracı güvenilir ve dindar olsun; başkasının malına tamahkar, devlet nezdinde şevket ve salahiyet sahibi olmasın; kiracılığı sebebiyle vakfa ve maslahatlarına tehlike ve noksan gelme ihtimali bulunan birisi olmasın.

B. Vakfın şartları ve Vakfın Görevleri (Vezaif-i Vakıf)

1. Fatih Cami'i ile Alakalı Vakfın Şartları ve Vazifeleri

Vakıf -Allah mülkünü ebedi kılsın- Kostantiniyye şehrinde yeni inşa ettiği ve yukarıda zikri geçen Yeni Cami-i Kebir için şöyle şartlar koştı ki;

Bir hatib tayin olunsun, salih ve ilimden pay sahibi bir alim olsun, özellikle de şer'-i şerif ve din-i hanifin hükümlerine uygun olarak her Cuma hitabet ve imamet görevini ifa edebilmesi için bir imam ve hatibe gerekli olan şer'î ilimleri bilen bir alim olsun. Vakıf, bu şartları taşıyan hatib için vakfın -Allah mülkünü daim etsin- sikkesi ile damgalı rayiç olan dirhemden her gün için 30 akçe vazife (maaş) tayin eylemiştir. İki aded salih kişi imam olarak tayin edile. Bunlar her gün beş vakit namazın imamlığını, Teravih ve Regaib namazı gibi cemaatle kılınan diğer namazların imamlığını ifa ederler. Bu iki imam adı geçen Yeni Cami'de nöbetleşe imamlık yaparlar; birisi gecesini ile birlikte bir gün ve diğeri de bir başka gün imamlık vazifesini ifa ederler. Bunlardan her biri için zikredilen Sultani dirhemden gün de on dirhem akçe tayin edilmiştir.

Zikredilen caminin iki minaresinde beş vakit namazda ezan okumak ve müezzinlik yapmakla meşgul olmak üzere 12 kişi istihdam edile. Bunlar her gün beş vakit namazda, üçü minarelerden birinde ve üçü de diğer minarede olmak üzere ezan okuyalar. Bu kişiler, müezzinlerin sahip olması gereken, takva, güzel ses, vakit ilmüne vukuf gibi bütün vasıflarla muttasıf olmalı. Bunların her biri için de günde beş akçe tahsis edilmiştir.

Vakıf -Allah gölgesini daim kılsın- on aded Kur'an hafızının zikredilen camiye mulazemetle meşgul olmalarını ve bunlardan birinin reisleri olup reisin hem sesi daha güzel, kıra'at ilmine vakıf, Kitabullahı ezberleme konusunda son noktaya ulaşmış ve yüksek derecede tecvid ilminde alim birisi Oması gerektiğini şart koşmuştur. Bunlardan reis için günde 7 akçe ve geriye kalan dokuz hafızın her biri için de günlük beş akçe tahsis eylemiştir.

Salih kimselerden 20 kişi daha tayin etmiştir ki, bunlardan her biri Kur'an'ın 30 kısmından bir kısmı demek olan ve cüz diye isimlendirilen bir bölümü okusun. Bunların her biri için de günlük iki akçe tahsis eylemiştir.

Yirmi kişi daha tayin etmiştir ki, bunların her biri her gün camide 3500 defa "La ilahe illellah" kelime-i tevhidini söylesin. Reisleri dışında bunları her birisi için de günde iki akçe ve reis için ise her gün üç akçe tahsis eylemiştir.

On kişi daha tayin eylemiştir ki, bunların her biri her gün Seyyidimiz Hz. Muhammed (sav)'e Allahumme sallı alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed diyerek salavat-ı şerife getirsin.

İçlerinden birisi reisleri olsun ve reis için günde üç akçe ve diğerleri için ise günde iki akçe yerilsin.

Beş kişi daha tayin eylemiştir ki, bunların her birisi zikredilen camide beş vakit namazı cemaatle kılsın ve sevabını da vakıfa bağışlayıp dua etsinler. Bunların her birine günde yedi akçe tayin eylemiştir.

Salih bir kişiyi de mu'arrif olarak tayin eylemiştir ki, Cuma günleri mu'arriflerin adeti üzerine hamd etsin, salavat getirsin, ulü'l emre dua ve sena eylesin, mü'min erkek ve kadınlara istiğfarda bulunsun. Bunun için de günde altı akçe tayin eylemiştir.

Salih ve namaz vakitlerine arif bir kişiyi de muvakkit olarak tayin eylemiştir ki, namaz vakitlerini tayin ve takip eylesin. Bunun için de her gün on akçe tahsis eylemiştir.

Altı neferi de zikri geçen Yeni Cami'ye kayyım olarak tayin eylemiştir ki, bütün sorumluluğu mescide hizmet etmek, ihtiyaç vaktinde kapılarını açmak, gece vakti kapıları kilitlemek, sergilerini açmak ve korumak, mescidi temizlemek ve kısaca kayyımları ifa ettikleri bütün hizmetleri ifa etmek olsun. Bunların her biri için günlük beş akçe tahsis edilmiştir.

Dört kişiyi de caminin lamba ve kandilleri hizmeti için tayin eylemiş ve bunların her birine de günde beş akçe tahsis kılmıştır. İki kişiyi de zikredilen caminin önünde inşa olunan iki tuvaletin bakımını yapmak, cami ile medreseler arasında bulunan geniş alanı temizlemek, mescidin içinde bulunduğu harimin kapıları gece kapatıp gündüzleri açmak üzere tayin eylemiştir.

Bunların her biri için günde üç akçe tahsis kılmıştır.

Bir kişiyi de Mürtezika Noktacısı olarak tayin eylemiştir ki, zikredilen vazifelilerin hallerini takip edip, hizmetini terk edenlerin terk ettikleri zamanlar için tahsisatlarını kessin. Noktabaşı için de gündelik üç akçe tahsis kılmıştır.

Vakıf, caminin hasırları için günlük dört akçe; lambaların yağı için günlük beş akçe; kandillerin süpürgeleri ve temizlenmeleri için günlük bir akçe tahsis olmuştur.

2. Medreseler ile Alakalı Vakfın Şartları ve Vakfın Vazifeleri

Vakıf -Allah mülkünü ve saltanatını daim kılsın- şöyle şart koştur ki;

Cami-i şerifin her iki tarafında bulunan sekiz medreseden her biri için şer'i ve akli ilimlerde alim ve bunların usulüne vakıf bir müderris tayin olunsun. Ta ki, şer'i ve akli ilimleri öğretmek ve tedris eylemekle meşgul olsunlar; ta'til olması mu'tad olan günler dışında her gün eğitim ve talime devam eylesinler; talebenin kamil manada yetişmesi için tam gayret göstereyinler; talebeye talim, tefhim ve terbiyede gerekli kurallara riayet eylesinler; talebenin idaresinde akıllı davranınsınlar. Vakıf, müderrislerden her biri için, zikredilen sultani dirhemlerden gündelik 50 akçe tahsis eylemiştir.

Ayrıca vakıf, her bir medrese için, Muhtasarat tabir edilen kısa ve metin tarzındaki temel eserleri talim edecek kadar ve Mutavvelat tabir edilen ilimlerle alakalı uzun ve ayrıntılı

kitapları anlayacak kadar alim olan mu'idler (asistanlar) tayin edilmesini şart koşmuş ve bunlardan her birine de gündelik beş akçe tahsis kılmiştir.

Ayrıca her medresede ilim talebelerinden 15 kişi bulunmasını şart koşmuş ve bunlardan her birine günlük iki akçe tahsis kılmiştir. Ancak talebeler, bu çeşit yüksek medreselerde okunması adet haline gelen ilim kitaplarının maksatlarını anlamak için yeterli zeka ve kabiliyete sahip olmalıdırlar.

Ayrıca her medreseye, kapısını açıp kapamak üzere bir kapıcı, haremini temiz tutmak üzere bir ferraş, tuvaletini temizlemek üzere de bir hizmetçi olmasını şart koşmuş ve her birine günlük iki akçe tahsis kılmiştir.

Ayrıca her medrese için hasır bedellerine, aydınlatmada kullanılan yağ ile kandillerin bakım ve temizliğine harcanmak üzere günlük iki akçe tahsis kılmiştir.

Yüksek medreseler gibi sayılan sekiz olan ve Tetimme-i Medrese diye maruf olan küçük medreselerden her biri için de altı akçe tahsis kılmiştir; bu meblağdan iki akçesi bevvab tabir edilen kapıcıya, dört akçesi de hasır ve kandil yağına aittir.

Tetimme hücrelerinde her birine her ay için 15 akçe tahsis kılmiştir.

Bevvab yani kapıcı, salih ve ehl-i ilim bir zat olmalıdır. Kapıcı, ferraş (süpürgeci) ve tuvalet görevlisi, kendilerine tefviz edilen işleri, meşru bir engel veya şer'an makbul bir özürleri olmadıkça, mutlaka bizzat kendileri ifa etmelidirler, hizmetlerini başkalarına devretmemelidirler.

Medreseler için tahsis olunan kütüphanede, vasıfları belirtilen vakıf kitaplar için de, kitapların isimlerini çok iyi bilen, zikredilen medreselerde bulunan müderris, mu'id ve talebelere kitaplara ihtiyaç duyanlara nazır veya kaim-makam-ı nazır sıfatıyla kitapları verebilecek olan bir hafız'ul-kütüb tayin eylemiştir. Kitapları başkalarına vermesin. Bunun için de gündelik altı akçe tahsis kılmiştir.

Ayrıca bu kütüphanede bir dindar katib olsun ki, bütün kitapların isimlerini, kitapların adetlerini, medrese ehline verilen kitapların adetlerini ve kısaca ihtiva eden kütüphane rehberi

manasında bir defter yazsın. Kısaca kütüphane katibi, emin marifeti ile hafız'ul-kütüb, talibine lazım oldukça kitapları tefrik ve tekrar geri iade edildiğinde derleme ve toplama hizmetlerini, vakıf kitaplardan bir kitap yahut bir varak kaybolmayacak şekilde tedbir eyleyip bütün tasarruflarını kayd eylesinler. Bunun için de günlük dört akçe tahsis eylemiştir. Nazır, her üç ayda bir kitapların durumunu kontrol eylesin, muhafazasında ihmalde bulunmasın ve zayi olmaması için azami derecede ihtiyatlı olsun.

3. Darü's-şifa ile Alakalı Vakfın Şartları ve Vakfın Vazifeleri

Vakıf -saltanatının gölgesi daim olsun- Darü's-şifa için de iki tabib tayinini şart koşturmuştur. Bunlar hangi taifeden olurlarsa olsunlar, tıbbi meselelerde hazık; tatbiki ve nazari konularda mahir olsunlar. Her ikisi de her gün iki defa Darü's-şifa'ya gelerek hastalara baksınlar ve Tıp Kitaplarında ayrıntılı olarak açıklanan ilaçlarla tedavilerini yürütsünler.

Hastaların ve hastalıktan yeni kurtulup da bakıma muhtaç olanların bakım ve tedbirinde hiç bir şekilde ihmal eylesinler. Hastalıkların iyileştirilmesi için ellerinden gelen gayreti gösterip muhtaç oldukları ilaçlar ile tedavilerini yapsınlar. Bu tabiplerin her birisi için günlük 20 akçe tahsis eylemiştir.

Bir kişi de Darü's-şifa'da bulunan hastaların gıda maddeleri, içecekler ve benzeri ihtiyaçları için lazım olan her şeyi alıp tayin edilen masrafları yapmak ve muhasebesini yürütmek üzere emin ve dindar bir emin-i sarf olacaktır. Bunun için de günlük dört akçe tahsis edilmiştir.

Yine emin ve dindar bir kişi de vekilharç unvanıyla tayin olunsun, ta ki, Darü's-şifa'da ihtiyaç duyulan gıda ve ilaç gibi şeyleri satın alsın. Ancak bu kişinin alım ve satımda hem tecrübesi ve hem de basireti olsun. Bunun için de günlük dört akçe tahsis eylemiştir.

Muvafık ilacın ne olduğuna dair kanunları bilen bir kişi de kehhal yani göz tabibi olsun, göz muayenesinde olmazsa olmaz olan ilimleri ve amelleri bilsin ve göz tabiplerinin muhtaç olukları bütün nazarı ve ameli bilgilere vakıf bulunsun. Bunun için de günlük sekiz akçe tahsis kılmiştir.

Bir de san'atında mahir ye hazık bir cerrah olsun ve buna da günlük sekiz akçe verilsin. Ancak vakıf şart koşmuştur ki, cerrah ve göz tabibi, vakıftan temin olunan müfred ve mürekkeb ma'mul ilaçları, sadece ve sadece Darü's-şifa'ya gelen hastaların tedavisinde kullansın, hariçte olan yaralı ve hastalara sarf etmesin.

Eczacılık konusunda uzman bir kişi de tayin edilsin ki, şurupların hazırlanmasını, ma'cunların, nebati ilaçların (akras) ve musehhil ilaçları (eyaric) yapılmasını bilen arif biri olsun. Ta ki hastalar için ihtiyaç duyulan şurup ve diğer ilaçları hazırlasın. Bunun için günlük altı akçe tayin etmiştir.

Bir güvenilir kişi de ecza depocusu olsun, Daru's-şifa'da ihtiyaç duyulan şurup, ilaç ve diğer malzemeleri depolasın, her gün Darü's-şifa'ya gelsin, nazır, tabib veya bunların naibleri huzurunda Mahzenin kapısını açsın, tabibin bilgisi ve emri altında hastalara şurup ve ilaçları dağıtsın; mahzenin kapısını kapattıktan sonra hepsinin ittifakıyla kapıya mühür vurulsun. Bunun için de günlük dört akçe tayin eylemiştir.

Aşçılık sanatını bilen iki tane de tabbah (aşçı) olsun ki, tabibin emri ve marifeti ile her gün gerekli gıdaları pişirsinler. Bunların her biri için de günlük üç akçe tayin eylemiştir.

Güvenilir bir kişi de Daru's-şifa'ya kapıcı olsun. Her gün vaktinde gelerek kapının açılışını ve kapanışını yapsın.

Yabancılardan hiç kimsenin Daru's-şifa'da gece kalmalarına ye hastaların yanlarına varmaların asla müsaade etmesin. Bunun için de günlük üç dirhem tahsis kılmiştir.

İki kişi de hasta hizmetleriyle meşgul olsunlar; gıdaların ve şurupların onlara ulaştırılması, yataklarının hazırlanması, elbiselerinin yıkanması, ellerine su dökülmesi, kaldıkları menzillerinin temizlenmesi ve benzeri hizmetleri ifa etsinler. Kısaca kayyım ve ferraşın ifa ettikleri hizmetleri yerine getirsinler. Bunların her biri için de günlük üç akçe tahsis kılınmıştır.

Güvenilir Salih bir kişi de, bu külliyyeye ait binaların duvarlarını duvarlara yazı yazanlardan ve üzerine rastgele nakış ve resim çizenlerden korusun. Bunun için de günlük iki akçe tahsis kılınmıştır.

Vakıf şart koşmuştur ki, Darüşşifa tabir edilen bu binanın bütün vazifelilerinin maaşları ve masrafları, her gün işin 100 akçeyi geçmesin ve eksik de olmasın.

Vakıf -Allah onun hayırlarını kabul eylesin-,

Darü'ş-Şifa'da ihtiyaç duyulacak gıdalar, şuruplar ve ilaçlar ile vefat edenlerin teçhiz ve tekfini işin günlük 200 akçe tahsis olmuştur.

Vakıf, haftada bir defa, tam bir ihtiyatla hareket etmek şartıyla, nazır, tabib ve kâtibin bilgisi altında Darü'ş-Şifa'da bulunmayan ihtiyaç sahiplerine de ihtiyaç duydukları ilaç ve şurupları Darü'şŞifanın deposundan verilebilir.

Nazır, depodaki ilaç ve şurupları devamlı teftiş etmelidir; ta ki, şeker gibi her zaman bulunmayan baz maddelerde sıkıntı olmasın. Darü'ş-Şifa'daki hastalardan birisi mirasçı bırakmadan vefat ederse, terekesi nazır ve tabib marifetiyle Darü'ş-Şifa'nın maslahatlarına harcanır.

Vakıf, Darü'ş-Şifa'da vefat edecek hastaların, hiçbir darlık ve sıkıntıya girmeden teçhiz ve tekfin edilebilmeleri için günlük beş akçe tahsis eylemiştir.

4. İmaret-i Amire ile Alakalı Vakfın Şartları ve Vakfın Vazifeleri

Vakıf -Allah mülkünü daim kılsın- yukarıda zikri geçen İmaret-i Amire işin diyanet, emanet, takva, hidayet ve ilim ile meysuf bir şeyh tayin kılmiştır ki, fakirler, alimler ve misafirler için tahsis kılınan gıda ve benzeri şeylerin zamanında ve ehline ulaştırılması vazifesini tam olarak ifa etsin. Bu görevli için günde 20 akçe tayin olmuştur.

Vakıf, yine imaret için muhasebe ve vakıf ve emin bir katib olmasını şart koşmuştur ki, imarete giren ve çıkanları ayrıntılı olarak yazılması gibi ihtiyaç duyulan maddeleri yazsın. Katib için günlük altı akçe tahsis olmuştur.

Yine imaret için bir vekilharç tayin eylemiştir ki, emanet ve diyanet ile meysuf olup alım-satımda tecrübe sahibi olması şarttır. Bunun için de günlük beş akçe tahsis olunmuştur.

Yine imaret için kilerdar diye bilinen güvenilir bir depocu (hazin) tayin etmiştir ki, imaretin depolarında bulunan her şeyi muhafaza eylesin ve mukkayyed olsun. Bunun için de günlük beş akçe tayin olmuştur.

Yine imaret için güvenilir ve imaretin içini, dışını ve harimini temizleme, yataklarını serme ve zamanında bunları kaldırma ve düzenleme hizmetlerini hakkıyla ifaya muktedir iki fen'aş tayin eylemiş ve bunların her birine günlük üç akçe tahsis olmuştur.

Yine imaret için güvenilir ve imarete gelecek misafirlere hizmete yani, yataklarını serme ve zamanında bunları kaldırma ve düzenleme ve benzeri hizmetleri hakkıyla ifaya muktedir iki kayyim tayin eylemiş ve bunların her birine günlük üç akçe tahsis olmuştur.

Yine imaret için kandilleri yakmak ve buna tekaddüm eden hizmetleri ifa edecek iki serrac (kandilci) tayin eylemiştir ki, her gece nöbetleşe bu gereği ifa edeceklerdir. Son yatsı vaktinden sonra imaretin kapılanın kilitlemek ve fecrin doğuşundan evvel de açmak görevleri de bunlara tefviz edilmiştir. Bunların her birine günlük üç akçe tahsis kılmıştır.

Yine imaret için nakib diye bilinen dört nefer tayin eylemiştir ki, diyanet ve hizmeti kuvvetle ifa vasıflarına sahip olmaları şarttır. Kendilerine tefviz edilen talebelere, fakirlere ve misafirlere sabah ve akşam yemeklerinde olması gereken şekilde ekmeğin tevzii ve yemeğin taksimi görevlerini dikkatle yürütmeleri,

İmaret-i Amire' ve konaklayan herkese hizmet edip konakladıktan günden son gün olan üçüncü güne kadar onlar için tayin edilen yemekleri hazırlamaları vazifeleridir. Güzel adetlere ve hoş olan adab-ı mu'aşeret kaidelerine uyma mecburiyetleri vardır. Bunların her birine günlük üç akçe tahsis kılmıştır.

Yine imaret için verilecek hizmetleri hakkıyla ifaya muktedir iki bevvab tayin eylemiştir ki, bunlardan her biri yemek geldiğinde ve taksimi sırasında kapıda duracaklardır; İmarete gelenlerden kim ki yemek elde etmek için su-i edebde bulunursa, onu engellemek, icabederse nasihat etmek ve gerektiğinde dövmek gibi hizmetlerle meşgul olacaktır ve bunların her birine günlük üç akçe tahsis kılmıştır.

Yine imaret için güvenilir ve çeşitli yemekleri pişirmede mahir ve muktedir altı aşçı tayin eylemiş ve bunların her birine günlük dört akçe tahsis kılmiştir.

Yine imaret için dindar, güvenilir ve ekmek pişirmede tecrübe sahibi altı ekmekçi tayin eylemiştir, bunlar nöbetleşe çalışacaklardır. Bunların her birine günlük dört akçe tahsis kılmiştir.

Bir kişi de etin imaret mutfağına taşınması için hamal olarak tayin edilmiştir, güvenilir birisi olması şarttır ve bu kişi için günlük üç akçe tahsis olmuştur.

İki kişi de buğdayın ayıklanması için tayin edilmiştir, güvenilir olmaları şarttır ve bu kişi için günlük üç akçe tahsis kılmiştir. İki kişi de bulaşıkların yıkanması için tayin edilmiştir, güvenilir olmaları şarttır ve her biri için günlük üç akçe tahsis kılmiştir. Kas'a-baha olarak da beş akçe tahsis kılmiştir.

İki dindar kişi de imaretin ahırını korumak, buraya konulan hayvanları gözetlemek, yatsı namazından sonra ahırın kapısını kilitlemek ve sabah namazından evvel açmak için tayin olunacaktır. Bunların her birisi için günlük iki akçe tahsis kılmiştir. Bir kişi de arpa emini olarak misafirlerin hayvanlarına verilecek arpayı depolamak için tayin oluna ki, güvenilir birisi olması ve misafirlerin hayvanlarına aleflerini gereği gibi taksim eylemesi icabeder. Bunun için de günlük iki akçe tahsis kılmiştir.

Bir kişi de odunun mahzenden mutfağa kadar taşınması için hamal olarak tayin oluna ve bunun için de günlük iki akçe tahsis olmuştur.

Bir kişi de imaretin duvarları üzerine yazılar yazılmasını ve resimler çizilmesini engellemek ve kısaca imaretin duvarlarını korumak için tayin oluna. Bunun için de günde iki akçe tahsis kılmiştir.

İmaret-i Amire'nin tahsis kılınan vazifelerinin tamamı günlük 200 akçe olmaktadır.

5. İmaret-i Amire Mutfağı ile Alakalı Vakfın Şartları ve Vakfın Vazifeleri

Sonra vakıf -Allah mülkünü daim kılsın- imaret-i Amire mutfağı için şöyle şart koştu ki;

Günlük olarak imaret mutfağına İstanbul müddü ile bir buçuk müdd buğday unu tahsis kılınsın. Un iyi kalite ve temiz olmalıdır; bunun için günlük 200 akçe tahsis olmuştur. Vakıf günlük 240 okka iyi kalite ve besli koyun eti tahsis kılınmıştır. Çorba için günlük İstanbul kilesiyle altı kile pirinç tahsis eylemiştir.

Ramazan gecelerinden her gece, Cuma geceleri ve Bayram gecelerinde her gece için pişirilen pirinç pilavı, zerde ve zirbaca sarf olmak üzere bir İstanbul müddü ve beş İstanbul kilesi tahsis kılınmıştır.

Diğer günlerde pirinç çorbası için altı İstanbul kilesi pirinç buğday çorbası için de temiz ve kaliteli buğdaydan dövülmüş şekilde altı kile bulgur tahsis eylemiştir.

Her gün yarım kile nohut tahsis eylemiştir. Her ay için bir müdd üç kile tuz tahsis eylemiştir.

Ramazan gecelerinin her biri, Cuma günleri ve her bayramlarda her Cuma ve bayram günlerinde her gün ve gece için 42 dirhem zağferan tahsis olmuştur.

Yine zirbaç pişirilmesi için ihtiyaç duyulacak olan badem, kuru üzüm ve kayısı ve benzeri maddeleri tahsis edilmiştir. Ayrıca her gün sekiz akçe de sebzelere tahsis eylemiştir.

Bütün bu meselelerde mütevellinin görüşü alınacak, o da israf ve cimriliğe kaçılmadan tespitlerini yapacaktır.

Bu vakfiyede zikredilen müdd, kile ve okkalar, İstanbul müddü, İstanbul kilesi ve İstanbul okkasıdır.

Vakıf, her sene kocaları olmayan hanımefendiler ve imare ve gelecek misafirlere verilecek ziyafetler için 15.000 akçe tahsis eylemiştir.

Vakıf, yukarıda zikredilen ölçü ve miktarlardan fazla harcama yapılmamasını, zikredilen miktar ve ölçülerde harcama yapıldıktan sonra arta kalan şeylerin dikkatle muhafaza edilmesini şart koşmuştur.

Vakıf -Allah mülkünü ve saltanatını daim kılsın- yeni Cami, imaret-i Amire, Darü'ş-Şifa, Kütüphane ve bunlara müteallik olan ve bunlara nisbet edilen bütün vakıflar için bir müteveli (nazır) tayin eylemiş ve bu mütevellinin iffet ve emanetle muttasıf olmasını şart koşmuştur.

Mütevellinin görevleri şunlardır: Zikredilen vakıflara nezaret etmek; bunların icab eden tamirlerini yapmak; gelir ve galleleri tahsil eylemek ve mahsullerini zabt edip toplamak; vakıf tarafından tayin edilen tahsisleri yerli yerine ulaştırmak; vakfın gelir ve giderlerini kontrol etmek, bütçeyi hazırlamak; vakfı ve ile alakalı bütün vesika ve hüccetleri zamanı gelince yenilemek; vakıf mallarını mevcut şartlar içerisinde korunması için elinden gelen gayreti göstermek.

Müteveli için günlük elli akçe tahsis eylemiştir.

Ayrıca güvenilir, dindar ve muhasebe işlerinden anlayan birisinin de katib olarak tayin edilmesini şart koşmuştur ki, yukarıda zikredilen vakıflara ait vakıf akarların muhasebelerini ihtiva eden muhasebe defterlerini yazsın; ayrıntılı olarak günlük olayları ihtiva eden Rüznamçe Defterleri'ni tedvin eylesin; bu defterler sebebiyle senenin her gününde vakıf bütçesine giren ve çıkanı yani gelir ve gideri her an takip edebilsin. Her senenin defterleri katibin mührüyle mühürlenerek bir kese içine kona ve vakıf mütevellisine arz edilerek bir sandukçada muhafaza edile. Katip için günlük on akçe tahsis kılmıştır.

Mütevellinin tasarrufunda bulunan vakıf akarlardan elde edilen hasılat, yukarıda zikir ve tayin edilen vezaiif ve ihracat'a²¹⁴ yeterli gelmezse, adı geçen müteveli ihtiyacı karşılayacak meblağı Ayasofya mütevellisinden alacak ve deftere alman meblağı, nasıl ve nereye sarfedildiğini aynen yazacaktır.

6. Ayasofya Camii ile Alakalı Vakfın Şartları ve Vakfın Vazifeleri

Sonra vakıf, -Allah mülkünü daim kılsın- Ayasofya Camii için şöyle şart koştular ki;

Ayasofya Camii'ne, yukarıda zikri geçen vasıflarla muttasıf bir hatib tayin edilsin ki, Cuma günleri hatibliği yapsın ve Cuma namazı imamlığı ifa etsin. Bu hatibe günlük 15 akçe tahsis kılmalıdır. Salih bir kişi imam olsun, her gün beş vakit namazda insanlara imamlık yapsın. Bunun için de günlük 15 akçe tahsis eylemiştir. İmanın Şer'an imamlar için aranan şart ve vasıflara sahip olması ve adı geçen camide Kur'an okuyan hafızların reisliği görevini de üstlensin (reis'ül-huffaz) ve bu tasarrufu sebebiyle kendisine günlük altı akçe daha tahsis edilmiştir. Ancak bu tasarrufta bulunabilmesi için, ilm-i kıraatı bilmesi ve Kur'an hıfzında yüksek bir derecede bulunması şarttır.

Reisü'l-huffaz dışında Mushaf'a müracaat etmeden Kur'an kıraatını rahatlıkla yapabilen ve tecvid ilmine vakıf olan dokuz aded hafız olsun. Bunların her birisi için de günlük beş akçe tahsis kılmalıdır.

Salahat ve dürüstlikle mevsuf yirmi nefer kurra da olsun ki, bunlar her öğle namazından sonra Ayasofya Camii'nde hazır bulunup, camide bulunan mushaflardan Allah'ın Kitabı'nda bulunan 30 cüz'den her biri bir cüz okusunlar. Bunların her birisi için de günlük ikişer dirhem tahsis kılmalıdır.

Ayasofya Camii'nde yirmi salih kişi her öğle namazından sonra hazır bulunsun, tehlil ve tesbihde bulunarak sevabını vakıfa Allah, mülkünü daim etsin- ve onun büyük ecdadı ve kıymetli seleflerine -Allah Dar'üs-Selam olan Cennette derecelerini yükseltsin bağışlasın. İçlerinden birisi reisleri olsun. Reisleri için günlük üç akçe ve onun haricindekiler için ise günlük iki akçe tahsis kılmalıdır.

Salih altı kişi de, her gün beş vakit namazda nöbetleşe olarak ezan okumak üzere mü'ezzin olarak bulunsun. Namaz vakitlerini bilen insanlardan olsunlar. Bunların her biri için günlük beş akçe tahsis kılınmıştır.

Bir kişi de mu'arrif olsun ki, emsali mu'arriflerin ifa ede geldikleri örf ve adetleri ve yerine getirsin; namazın akabinde vakıfa -Allah mülkünü daim kılsın-, mü'min erkek ve kadınlara dua etsin. Bunun için de günlük altı akçe tahsis kılmalıdır.

Namaz vakitlerini iyi bilen bir kişi de muvakkit olsun. Bunun için de günlük on akçe tahsis eylemiştir.

Dart kişi de Ayasofya Camii'nin kayımları olsunlar, mescidin temizliği, kapıların zamanında ve vaktinde açılıp kilitlenmesi gibi hizmetleri aksatmadan devam ettirsinler. Bunların her biri için günlük dört akçe tahsis olmuştur.

Üç kişi de kandillerin bakımı, vaktinde ve zamanında bunların yakılması ve söndürülmesi gibi hizmetleri ifa etmek üzere görevli olsun. Bunlardan her biri için günlük beş akçe tahsis kılmalıdır. Bir kişi de noktacı olarak görevlilerin hallerini takip ve teftiş için görevli olsun. Kim hizmet günlerinde vazifesini terk ederse, görevi terk ettiği günün tahsisatını kesmesi için durumu mütevellî ve haber versin. Noktacı olarak isimlendirilen bu kişi ve günlük iki akçe tahsis eylemiştir.

Vakıf, Ayasofya Camii'nin hasırları için günlük dört akçe; kandil yağları için günlük beş akçe; kandillerin bakımı ve temizliği için günlük iki akçe tahsis eylemiştir.

7. Mekteb (Darü't-Ta'lim) ile Alakalı Vakfın Şartları ve Vazifeleri

Sonra Vakıf, -Allah mülkünü daim kılsın- Ayasofya Camii'ne bitişik ve batıya meyilli olan kapının yanında bulunan bir menzili mekteb (Darü't- Talim) olarak tahsis eylemiş ve bu mektebe Müslüman ve tüm ve yoksulların çocuklarına Kur'an öğretmek ile meşgul olacak bir mu'allim tayin eylemiştir.

Vakıf şöyle şart koşmuştur ki, eğer ve tüm çocuklar yeterince bulunursa bunların talimi ile meşgul ola; eğer yeteri kadar ve tüm çocuklar bulunmazsa Müslüman fakirlerin çocuklarına da Kur' an talim eyleye.

Mu'allim için günlük altı akçe; mektebin halifesi için günlük iki akçe; mektebin temizliği ve koruması ile meşgul olacak olan kayyımı için ise günlük bir akçe tahsis olmuştur.

8. Zeyrek Camii ile Alakalı Vakfın Şartları ve Vazifeleri

Sonra Vakıf, -Allah, mülkünün gölgesini daim kılsın- Zeyrek Camii için bütün Müslümanların üzerine şöyle şart koşular ki; Zeyrek Medresesi diye maruf olan camide yukarıda zikredilen vasıflara sahip maaşlı bir hatib bulunsun. Hatib, aynı zamanda imam olsuna ve kendisine vakfın gelirinden günlük sekiz akçe verilsin.

Tecvid ve tertil ile Kur'an'ı ezbere okuyan beş hafız olsun, içlerinden biri reisleri olsun. Reise günlük üç akçe ve geri ve kalan diğer hafızların her birine günlük iki akçe tahsis kılmsın.

Sesleri güzel ve müezzinlik görevini ifa edecek iki kişi de müezzin olsun ve bunlardan birisi aynı zamanda mu'arrif olarak görev yapsın. Mu' arrif olana günlük üç akçe ve diğerine ise, günlük iki akçe tahsis edilsin.

Salih bir kişi de kayyım olarak mescidlere dair hizmetlerden adet ne ise, onları ifa etsin ve aynı zamanda siraci yani kandilci olsun. Buna da günlük iki akçe tahsis edilsin. Kandillerin yağları ve hasır için her gün bir akçe tahsis edilsin.

9. Eski İmaret Camii ile Alakalı Vakfın Şartları ve Vazifeleri

Sonra vakıf, Eski imaret diye bilinen cami için şöyle şart koşular ki;

Eski imaret diye ma'ruf olan camide beş vakit namazda imamlık yapacak bir imam olsun ve kendisine günlük beş akçe verilsin. Yukarıda zikredilen tarzda iki kişi de mü'ezzin olsun ve bunların her birine günlük dört akçe verilsin.

Günlük bir akçe vazife ile görevli bir de kayyım bulunsun. Kandil yağı ve hasır için günlük bir akçe ayrılmıştır.

10. Darü'l-Feth Galata Camii ile Alakalı Vakfın Şartları ve Vazifeleri

Sonra vakıf, Galata kasabasında bulunan cami için şöyle şart koşular ki;

Galata Camii'nde salih, takva sahibi, ahlaken tertemiz, akıllı ve şerefli alimlerin ve büyük salihlerin sıfatlarını taşıyan bir kişi maaşlı hatib olsun ve kendisine günlük beş akçe verilsin.

Bir de beş vakit namazda camide imamlık yapacak, farzları, sünnetleri, müstahabları ve şartları bilen bir alim imam olsun. Beş vakit namazda camide hazır olsun. Kendisine günlük beş akçe verilsin.

Beş aded hafız tayin olunsun; bunlar her gün Kur'an-ı Kerim'den birer cüz okusunlar ve hatim duasını Cuma günü yapıp tamamlasınlar. Reislerine günlük üç akçe ve geriye kalan dört kişiden her birine de ikişer akçe verilsin.

Mevcut iki salih müezzinden her birine günlük bir akçe verilsin. İki salih kayımdan her birine de günlük iki akçe verilsin. Mu'arrife günlük iki akçe verilsin.

Kandillerin ve lambaların yakılması ve bakımı ile görevli kandilci ve günlük bir akçe verilsin.

Kandil yağı ve hasır için günlük bir akçe ayrılmıştır.

11. Şeyh Vefa-zade Camii ile Alakalı Vakfın Şartları ve Vazifeleri

Sonra vakıf, şeyh Vefa-zade di ve bilinen cami için şöyle şart koştular ki;

Hazret-i vakıf - Allah Sübhanehu mülkünü ve saltanatını daim kılsın- Konstantınıyye'de inşa ettiği yeni Cami'ye gelince, bu cami mezkur şehirde Şeyh Vefa-zade diye alabildiğine ma'rifet ve meşhurdur ve caminin içinde bulunduğu Mahalle Şeyh Vefa-zade Mahallesi diye şöhret kazanmıştır.

Vakıf, bu camiye, caminin harimine yakın bir yerde inşa eylediği bir hamamı da vakf eylemiştir.

Hazret-i vakıf, -Allah mülkünü daim kılsın- bu caminin tevliyet ve tedbirini ma'rifetullah yoluna salık, dinin emirlerine mütemessik, fazıl, kamil, takva sahibi, temiz ahlaklı, celalet ve heybet sahibi, hasbi ve abid, muhakkik ve müddakkik, Allah'a yönelen, müte'abbid, zahid, mütevekkil, Şeyhül-İslam, insanların bereket vesilesi, geçip giden günlerin geride bıraktığı en

güzel şeyi, celal ve ikram Sahibi olan Allah'ın tecellilerine mazhar Şeyh Vefa-zade'ye -Allah Te'ala onun ahiret zadını arttırsın ve ta'at ile abdetinin bereketi Müslümanları faydalandırsın- tefviz eylemiştir. Hayatta olduğu ve vakıf üzerinde tasarruf ve tedbire ehil kaldığı müddetçe bu tevliyat hakkı devam edecektir.

Vakıf - Allah Saltanatının gölgesini daim kılsın- adı geçen Şeyh'den sonra -Allah devam ve bekasını uzatsın- Zeyrek Camii'nin şartlarının, hiçbir tağyir ve tebdile maruz kalmadan biraz evvel zikri geçen Galata Camii'nin şartlarıyla aynı olmasını şart koşturmuştur.

12. Kule-i Cedide'de (Rumelihisarı'nda) Camii ile Alakalı Vakfın Şartları ve Vazifeleri

Sonra vakıf, Kule-i Cedide de bulunan cami için şöyle şart koştular ki;

Camide, bir hatib ve aynı zamanda beş vakit namazda imamlık yapacak bir imam olsun ve kendisine günlük altı akçe verilsin. Beş vakit namazda ezan okuyacak bir müezzin olsun ve aynı zamanda kayyımlığı da yürütsün ve müezzinlik için günlük üç akçe verilsin ve kayyımlık için de bir akçe tayin edilmiştir.

Kandil yağı ve hasır için günlük bir akçe ayrılmıştır.

13. Kalenderhane ile Alakalı Vakfın Şartları ve Vazifeleri

Sonra vakıf, Kalenderhane diye bilinen şerefli müessesese için şöyle şart koştı ki; Kalenderhane için, takva sahibi salih ve mütedeyyin bir şey tayin olunsun.

Ehl-i sülûkün hallerine vakıf olsun; manevi mücahede ve riyazet ehlinin manevi terbiyesine arif olsun; zenginlerin kapısından uzak; devlet ricalinin kapısında bir şeyler talep etmekten ve yağcılıktan kaçman; sadece ve sadece zaviye ve seccadeye devam eden bir mürşid olsun. Bunun için günlük on akçe tahsis kılınmıştır.

Bir kişi de vakfın nazırı olsun ki, vakfi ahvalini ve hizmetlerini yani zaviyedeki mücavirlere tahsis edilen yemekleri ve misafirler için verilecek ziyafetleri takip etsin. Nazıra da günlük beş akçe verilsin...

C. Umumi Şartlar

Vakıf, şart buyurdular ki; fakirlere verilecek yiyecekler için günlük 40 akçe tahsis kılınmıştır.

Gelen ve giden misafirlere yapılacak masraflar için, günlük 15 akçe tahsis kılınmıştır.

Bu vakıfların gelirlerinden mahruse-i Kostantiniyye'de bulunan yetimler için günlük 100 akçe tahsis olunmuştur. Aylık 3.000 akçe olur.

Vakıf, erkek veya kız, hem annesi ve hem de babası bulunmamak şartıyla, her yetim çocuğa günlük yarım akçe tahsis edilmesini ve hidane, velayetinden kurtuluncaya kadar bu yetim maaşının ödenmesini şart koşturmuştur. Bu yaşa ulaşınca, maaş kesilir. Yetim maaşını verilmesi de kesilmesi de zikredilen beldenin kadısının kararıyla olur. Kadı sicillerinde, bu durum ayrıca kayıt altına alınmıştır.

Vakıf, *Bezzazlar çarşısı (Bezzazistan-l Sultani)* için salih, koruma ve güvenlikten anlayan dört aded bekçi (haris) tayin edilmesini şart koşturmuştur. Taa ki, bu bekçiler, geceyi çarşıda geçirsinler ve çarşıda bulunan ticari emtia ve kumaşları korusunlar. Bu bekçilerin her birine günlük iki akçe tahsis edilmiştir.

Yine vakıf, - dünyada melikler ona kul olmaya devam etsin, semada meleklerden bir ordu daima onun emrine müheyya olsun şart koştur ki, bütün bu zikredilen camiler ve yukarıda yazılan masraflar için güvenilir ve müstakil bir *mutevelli (nazır)* tayin edilsin.

Tayin edilecek bu mütevelli dindar, bu göreve ehil, istikamet ve dirayet sahibi olsun; Mahruse-i Kostantiniyye'nin içinde bulunan dükkan ve ev gibi vakıf akarları, şer'i işletme yolları ile işleterek gelir sağlamaya muktedir olsun; kiraya verilecek müsakkafatı en güzel şekilde ve gereği gibi değerlendirsin; aylık veya yıllık olarak vakıftan istihkak sahibi olan ehl-i mürtezikaaya aylıklarını (camekiyye) zamanında versin; istikametli bir şekilde vakıf tahsildarları (*cabi*) ve müste'cirlerin'in muhasebe ve kontrolünü yapsın; gelir ve gider cetvelini yani vakıf bütçesini tam ihata etsin; vakıf malları, harap olmaktan korumak için, ancak ve ancak borcuna Sadık, zengin ve vakıf malını tamir ve termimde elinden gelen gayreti gösteren kiracılara kiralsın; vakıf mallarla alakalı taksirli fiillerden kaçınınsın; vakıf dükkanları boş

tutmasın; kim en çok kira bedeli verirse, vakıf malı ona teslim etsin; bir veya iki senelik kira akitleri yapsın; vakıf malları kiralamaya rağbet fazla ise kiracılardan güvenilir kefilleri alsın; güvenilir kefilleri bir an dahi tehir etmesin ki, sonradan münazaaya sebep olmasın; bütün bu zikredilenleri ayrıntılı olarak vakıf defterine kaydetsin.

Yine vakıf, bütün bu zikredilen vakıflar için maaşlı bir *katib* tayin edilmesini şart koşmuştur. Taa ki, bu zikredilen vakıf binalara ve vakıf mallarına ait her şeyi, mesela gelir ve giderleri, muhasebe san'atının ehli katında malum olan örf ve adet kuralları gereği mazbut bir şekilde kaydetsin. Defterine kaydedilmeyen vakıflara ait gelir ve gider, az şok hiçbir şey bulunmasın. Her ayın ve her senenin defteri, katibin mührüyle, Divan-ı Sultani'de yapılacak muhasebe vaktine kadar mütevellinin katında mahfuz kalsın.

Vakıf, yine şart koşmuştur ki, on sekiz aded kişi vakıf gelirlerini tahsil etmek üzere *tahsildar (cabi)* olarak tayin olunsun. Bunlardan beşi vakıf mezra'a ve karyelere görevlendirilsin; birincisi Silivri kasabası ve tabilerine; ikincisi Ereğli kasabası ve tabilerine; üçüncüsü Rados ve Benatos isimli karyeler ve mülhakatına; dördüncüsü Vize Nahiyesi'ndeki karyelere; beşincisi yukarıda zikredilen Kırkilise Nahiyesi'nde bulunan İskoplos, Badra ve Ereğlice isimli üç karye ile Vize Sancağı a'malinden olan Vakfiyye-i Sultaniyye diye meşhur olan muhtelif harklara cabi tayin edilmiştir.

Bunlardan her birinin dindar ve güvenilir kişiler olup kendilerine tefviz edilen işleri, tehir, tembellik, ihmal ve gaflet göstermeden ifa edeler; her gün kendilerine verilen görevi dikkatle takip edeler.

Vakfın bir yerinde herhangi bir hanel ve eksiklik görülür ise, vakıf malın harabına vesile olmaması için hemen bu gediği kapata ve eksikliğini tamamlaya. Eğer vakıf maldaki bu tamiri yapmak (rakabe) bir günde tamamlanabiliyorsa, bu görevlilerin söz konusu tamiri hemen yapmaları ve kendilerine tahsis edilen maaş dışında mütevelliden fazla bir şey talep etmemeleri gerekir. Eğer vakıf mallardaki eksiklikler iki veya daha fazla günde tamir edilebilecek kadar fazla ise, bu durumda bahsedilen günlerde çalışmalarını halinde diğer işçilere verilecek ücret vakıf hizmetlilerine de verile.

Dört emin kişi de *vakfın mu'temedleri* olup nerde olursa olsun bir iş çıktığında bunun yapılması için ellerinden geleni yaparlar. Bunlardan her biri dindar ve güvenilir kişilerden

olup hem tamir işlerine vakıf ve hem de işçileri çalışmaya müşevvik olsunlar. İşçiler tembellik ve ihmal gösterirlerse, onlara evvela nasihat eyleyeler; eğer nasihat ile yola gelmezler ise, işlerini dikkat ve sür'atle yapmaları için onları tedip ve hatta tehdid edeler. Bunlardan her birine günlük dart akçe verile.

Daha sonra vakıf, -avarif ona ma'tuf ve avatıf on masruf olmaya devam etsin- aziz ruhu bedende kaldığı müddetçe. tevliyet hakkını kendine tahsis eylemiştir -Allah onu hayatı müddetince ferahlandırısın ve afetlerden muhafaza eylesin-. Vakıfta dilediği ve istediği şekilde tasarruf edebilir; vakfa ait vazifelerden (tahsisler) istediğini tenkis ve istediğini tezyid eder. Beğendiği her fiili işler ve gereken her şeyi yapar.

Sonra eceli gelip de Hakka emaneti teslim eylediğinde -Doğu ve Batı sultanlarının başlarının üzerinde gölgesi daim olsun; iyilik ve ihsanını bütün halkın üzerine yağmur gibi yağdırsın-, şart koşmuştur ki, mütevellilik erkek evladına, evladının evladına nesil be nesil batın be batın ila maşaAllah ait bulunsun. Erkek evladından kimse kalmadığında ki, Baki olan sadece Samed olan Allah'tır -Allah evlatlarının şerefli varlıklarını yevm-i din olan kıyamet gününe kadar asrın insanları arasından ayırmasın, amin Ya Rabbe'l-Alemin-, mütevellilik saltanat tahtına oturan ve memleketin idaresini eline alan sultanın üzerine gerektir ki, bütün vasıflarıyla tevliyet ve nezaret görevine ehil, güvenilir, Allah'ın rızasına uygun bir şekilde dinini yaşayan bir şahsı müteveli olarak tayin eylesin.

Vakıf-ı müşarünileyh, her mütevelliyeye görevi sırasında riayet etmesi için şart koşmuştur ki, vakıf mallarını ve akarlarını, şer'an ve hukuken mümkün olan bütün yollarla işletsin; helal yol ile olmak şartıyla vakıf mallarını hukuki ve medeni semerelerini elde etmek için elinden gelen gayreti göstere; vakıf malların istirbahı yani bunlardan gelir ve kar elde etmek için işletme yollarının en güzellerine başvursun ve vakıf akarların imkanlarını en güzel şekilde kullansın; vakıf akarların bütün galle ve gelirlerini tahsil eyleyip en yüksek seviyede zabt u rabt eylesin.

Allah'ın vakıf akarlar için ihsan edeceği, kira bedeli, galle, gelir ve ürünleri, evvela asıl vakıf malların noksanlarını tamamlamak için tamir masraflarına (rakabe) ve vakıf eserlerin asıl yapılarını termim etmeye (*muessesat-ı vakfiye ve meberrat-ı hayriyeye*); sonra vakfa gelir getiren vakıf akarlar (müsekkafat) ve müstegillata; sonra vakfın kendi mütevelliliği ve evladının mütevelliliği zamanında -Allah u Te'ala onların şerefli varlıklarıyla yılların ve

ayların nizamını süslelersin ve seneler ve asırlar tamamen sona erinceye kadar onların müddetlerini uzatıversin bunlardan geriye kalan ve artan gelirlerin yirmide 5/10'u tevliyet halda olarak ayrılıp Hazine-i Amire'ye teslim kılınsın.

Eğer tevliyet vakfın evladından münkariz olursa, tevliyet hakkı sultanın tayin edeceği nazırların tahsisatı (vazifesi) olarak devam eder. *Muessesat-ı Hayriye'de* gerekli olan tamir masrafları (rakabe), vakıf akarlardaki termim giderleri ve tevliyet hakkından sonra geriye kalan vakıf gelirleri, vakfiyede zikredildiği üzere ve vakfın şartları esas alınarak, her hayır müessesesindeki görevlilerin maaşları ve tahsisatlarına sarf olunur.

Sonra vakıf -celalini daim ve gölgesini geniş ve kaim eylesin- her müteveli ve nazır olan şart koştu ki, vakıfla alakalı olarak kendisine gelen ve giden her meselede Allah'tan korka; müste'cirler ile ehl-i diyanet ve takvanın razı olacağı şekilde emanetle mu'amele eyleye; müste'cirler ile sözleşme yaparken asla ihmal etmeden mutlaka yazılı hale getire ve şahitli muamelede buluna; ihmal ve gaflet eylemeden zamanı ve va'desi gelince hemen kira bedellerini tahsil eyleye.

Sonra vakıf -Allah, devlet-i ebediyye ve sermedi nimetlerle ömrünü uzun eylesin-, Meclis-i Sultani ve Divan-ı Hümayun'da her sene her iki nazırın da muhasebesinin mutlaka alınması gerektiğini şarta bağlamıştır; eğer muhasebe neticesinde emanetleri ortaya çıkarsa, görevlerinde ikame edilsinler; ancak hain oldukları ortaya çıkarsa, azledilerek yerlerine başka bir nazır tayin edilsin.

Yine vakıf şart koşmuştur ki, her altı ayda bir vakıftan tahsisat alan müderrisler, mu'idler, şeyh, hatib, imamlar ve kısaca zikredilen müessesat-ı hayriye ile alakası bulunan bütün eşraf, Cami' -i Kebir'de toplansınlar; şahitler huzurunda vakfiyeyi okusunlar; eğer şartlardan biri eksik kalmışsa hemen tamamlansın ve eski haline iade edilsin.

Yine vakıf şart koşmuştur ki, mansub müteveli ve nazır, vakıf görevlilerinden (ehl-i vezaif) herhangi birini, hizmetlerini eksiksiz yerine getirdikleri ve kendilerine tevdi edilen maslahatlara tam olarak riayet ettikleri müddetçe, görevlerinden azl etmesinler. Eğer görevlerinde bir inhiraf görülür ise, evvela müteveli ve nazır onlara nasihatte bulunsunlar, azl eylemesinler; ancak aynı hatayı ikinci defa işlerlerse, onlara nasihat edip bu inhiraftan men'

eylesinler, yine azl etmesinler; eğer hatalarına ve yamukluklarına devam ederlerse, onları azletsinler.

Yine vakıf şart koşmuştur ki, vakfın gelirleri ve ürünleri yeterli olduğu müddetçe, vakıftan hak sahibi olan her hak sahibinin hakkı eksiksiz ve noksansız olarak sahibine verilsin; eğer vakfın gelir ve ürünlerinde noksanlık arız olursa, bu eksiklik doğru orantılı olarak ve adil nisbette her hak sahibinin payına aksettirilsin.

Bu şartlar ile vasıflandırılan ve zikredilen kaideler altında yürütülen mezkur vakıflar, bu mezkur hayır müesseseleri ma'mur olduğu ve varlığını sürdürdüğü müddetçe, bütün bölümleri ve başlıklarıyla yürürlükte ola; bütün delilleri ve neticeleri ile kıyamete kadar devam eyleye; şartlarının tamamı olduğu gibi muhafaza oluna; gelirleri vakıfça belirlenen gider fasıllarına harcana.

Eğer bu hayır müesseseleri, -Allah bunları inşa eden banisinin bekasıyla ma'mur eylesin-yıkılacak olursa, ikinci defa, üçüncü defa ilaahir yeniden inşa oluna.

Eğer zaman içinde ortaya çıkacak engellerden bir engel veya olayların sevkiyle aniden ortaya çıkacak bir mani sebebiyle yeniden inşası mümkün olmaz ve iş zorluğa düşerse, vakfın bütün gelirleri, faydaları, ürünleri ve vakfın bütçesine dönen medeni ve hukuki semereleri, vakfın evlatlarından -Allah, vakfın usulünü teyid ve kıyamete kadar neslini tebid eylesin-mevcut olan erkek veya kız çocuklarına teslim olunsun.

Eğer vakfın evlatlarından kimse mevcut değilse, o zaman vakfın gelirleri, İstanbul'da yerleşmiş bulunan Müslüman fakir ve miskinlere sarf olunsun; gökler ve yer, Rabbinin meşieti dışında devam ettiği müddetçe bu böyle olsun. "Hiç şüphesiz ki, senin Rabb'in dilediğini yapar." (Al-i İmran, 3/40)

Eğer sonradan yeni bir imkan ortaya çıkarsa, vakf eski şartlar üzerine, noksansız ve ziyadesiz olarak, aynen eskiden olduğu gibi iade olunur.

Bütün bu şerh ve ta'yin eylediğim şeyler, tesbit edilen şekilde ve vakfiyede yazılı haliyle vakıf olunmuştur; şartları değiştirilemez; kanunları tağyir edilemez; asılları maksatları dışında bir başka hale çevrilemez; tesbit edilen kuralları ve kaideleri eksiltilemez; vakfa herhangi bir şekilde müdahale Allah'ın diğer haramları gibi haramdır; Levhi, Kalemi, Arşı, Kürsi'yi,

göklerii ve yeri koruyan Allah'ın hıfzı ve inayetiyle mahfuzdur; üzerinden süre geçtikte bu vakfı tekid edecektir; zaman yenilendikçe vakfı daha da yerleştirecektir.

Allah'ın yarattıklarından Allah'a ve O'nun rü'yetine iman eden, Ahirete ve onun heybetine inanan hiçbir kimse için, sultan olsun, melik olsun, vezir olsun bey olsun, şevket ve kudret sahibi biri olsun, hakim veya mütegalib (zalim ve diktatör) olsun, özellikle zalim ve diktatör idareciler tarafından tayin olunan, fasid bir tahakküm ve batıl bir nezaret ile vakıflara nazır ve müteveli olanlar olsun ve kısaca insanlardan hiçbir kimse için, bu vakıfları eksiltmek, bozmak, değiştirmek, tağyir ve tebdil eylemek, vakfı ihmal edip kendi haline bırakmak ve fonksiyonlarını ortadan kaldırmak,' asla helal değildir.

Kim ki, bozuk teviller, hurafe ve dedikodudan öteye geçmeyen batıl gerekçelerle, bu vakfın şartlarından birini değiştirirse veya kanun ve kurallarından birini tağyir ederse; vakfın tebdili ve iptali için gayret gösterirse; vakfın ortadan kalkmasına veya maksadından ve gayesinden başka bir gayeye çevrilmesine kast ederse, vakfın temel hayır müesseselerinden birinin yerine başka bir kurum ikame eylemek (temel müesseselerden birinden taviz vermek) ve vakfı bölümlerinden birine itiraz etmek dilerse veya bu manada yapılacak değişiklik veya itirazlara yardımcı olur yahut yol gösterirse veya şer'i şerife aykırı olarak vakıfta tasarruf etmeye azm eylesse, mesela şer'i'ata ve vakfiyeye aykırı ferman, berat, tomar veya talik yazarsa veyahut tevliyet hakkı resmi yahut takrir hakkı resmi ve benzeri bir şey talep ederse, kısaca batıl tasarruflardan birini işler yahut bu tür tasarrufları tamamen geçersiz olan yazılı kayıtlara ve defterlere kaydeder ve bu tür haksız işlemlerini yalanlar yumağı olan hesaplarına ilhak ederse, *açıkça büyük bir haram işlemiş olur, günail gerektiren bir fiili irtikab eylemiş olur. Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların la'neti üzerlerine olsun. "Ebeddiyyen Cehennemde kalsınlar, onların azapları asla hafifletilmesin ve onlara ebeddiyyen merhamet olunmasın. Kim bunları duyup gördükten soma değiştirirse vebali ye günahı bunu değiştirenlerin üzerine olsun. Hiç şüphe yok ki, Allah her şeyi işitir ve her şeyi bilir."*

Haksız bir şekilde bu vakıflara tağyir, ibdal, tahrif ve ibtal şeklinde müdahale ve tecavüz eyleyen insan, ölümle karşılaştığı anı, sekerat-ı mevti, kabri müşahede ettiğini ve onun karanlığını, tabutu ve onun işindeki yalnızlık ve vahşeti, Münker meleşini ve heybetini, Nekir meleşini ve onun dehşetli darbelerini, Mümker ile Nekir'in sorgulamalarındaki dehşeti, bütün insanların Alemlerin Rabbi'nin huzuruna çıktıkları günde Allah'ın huzuruna çıkacağını, o gün

hiçbir nefsin bir diğer nefis için hiçbir şeye malik olamayacağını ve o gün her şeyin dizgininin Allah'a ait bulunacağını hatırlasın.

Kim, Allah'ın Kitabı'na ve Resulüallah'ın Sünneti'ne muhalefet ederse, Allah ve Resulü'nün haram kıldığını helalleştirmeye çalışırsa, Müslüman kardeşinin vakıflarını bozmaya, hayırlarını tahrib etmeye ve hasenatını iptal eylemeye gayret gösterirse ve mü'minin hayır müesseselerini fonksiyonsuz hale getirmeye taarruz ederse, artık Allah'ın gadabı ile dönmüş olur; son durağı ve oturağı Cehennem'dir; Cehennem ne kötü bir yarılacak yerdir; Allah onun hesaba çekicisi, azabın en azgın olanlarıyla azaplandırıcısı ve ikabın kanunlarıyla cezasını vericisidir. "O gün zalimlere ileri sürecekleri mazeretleri fayda vermeyecektir; onlar için sadece la'net vardır; onların varacakları cehennem ne kötü bir menzildir." "O gün her nefis kazandığı günahlar sebebiyle rezil ü rüsvay olacaktır; o gün zulüm yoktur; Şüphesiz Allah hesabı çok hızlı yapandır."

Bütün bunlardan sonra, vakfın ecr ü mükafatı Hayy ve Kerim olan Allah'a, O'nun rahmetine, herkesi kucaklayan ihsanına, nimetine ve büyük fazlına aittir. Hiç şüphe yoktur ki, Allah güzel amel işleyenlerin ücretlerini zayi kılmaz.

Bu vakfiyenin üst kısmında imzası bulunan Hakim verdiği kararların geçerli olduğu ve verdiği tasdik ve bozma kararlarının meşru kabul edildiği bir durumda, kendi yargı yetkisi sınırları içinde, bu vakfın belirlenen şekilde sahih ve geçerli olduğuna; vakfiyede zikredilen şartların açıklanan kanunlar mucibince geçerli ve meşru kabul edildiğine; vakfiyedeki sıfat ve vasıfların dinen gerekliliğine; vakfın isbat ve nefy ettiklerinin bağlayıcı olduğuna, kesin bir karar ile karar verdi; herkesi bağlayacağına ve vakfın lazım hale geldiğine hükmetti; verilen karar üzerine mesuliyetlerini müdrük olarak adil şahitleri şahit gösterdi.

Bu şer'i hüccetin yazılması da vuku buldu .....

SONUÇ

Bu çalışma, Ayasofya Vakfiyesi'ni, dolayısıyla Fatih devri İstanbul'unu, anlamaya katkıda bulunmak amacı ile kaleme alınmıştır. Çalışmaya başlamadan önce kendime, bir iktisat tarihi araştırmacısı olarak şu iki soruyu sordum; ilk olarak, "Ayasofya vakfiyesini nasıl anlayabilirim?" , sorusuna yanıt ararken, diğer soruda ise, "Ayasofya vakfiyesinde yer alan ve İstanbul'un yeniden inşa edilmiş sürecini yönlendiren faaliyetler, İstanbul ve onun yeni sahibi Sultan Mehmed için ne ifade etmektedir?" sorusuna yanıt aradım.

İlk soruya cevap aramak çabasıyla ilk bölümde, vakfiyenin anlaşılabilirliği için, vakıf sisteminin incelenmesi gereğiyle hareket ettim. Vakıf sistemini anlayabilmek için, vakıf sisteminin fethe kadar olan gelişimini ve vakıf sistemiyle eş anlı olarak işleyen, Lonca (Narh) ve Tımar sistemlerini inceledim. Vakıf sisteminin dünya ekseninde ne ifade ettiğini anlayabilmek ise, bir Avrupa iktisat tarihi çalışmasının yapılmasını gerekli kıldı. Fethe kadar, Avrupa'daki sistemsel gelişmeleri inceleyerek, vakıf sisteminin karşılaştırmalı bir analizini yapabilmiş oldum.

İlk bölümde varmış olduğum kanı, kendi tarihsel süreci içerisinde şekillenen vakıf sisteminin, keyfiyetten çok yüksek bir disiplin ve kurallar bütünü ile, bir kentin, bir bölgenin, bir milletin ve bir devletin şekillendirilmesinde, gerek maddi gerekse manevi mecralarda, oldukça etkili bir sistem olduğu yönünde olmuştur.

İkinci soruya cevap bulmak çabasıyla ikinci bölümde, İstanbul'a asırlar boyu hükmetmiş olan ve fetih ile birlikte günümüze kadar hükmedecek olan iki devletin, Bizans ve Osmanlı'nın, fethi kadar geçirmiş olduğu süreçleri inceleyerek, İstanbul'un gelişiminde nasıl bir geleneğin etkili olduğunu ve olacağını kavramaya çalıştım. Bu bölümde çalışmanın odak noktası, Bizans'ın son dönemleri ve Mehmed II.'nin gelişim süreci üzerinde yoğunlaşmıştır.

İkinci bölümde ilk vardığım kanı, İstanbul'un fethi olayının, hem Bizans hem de Osmanlı için, iç ve dış çekişmelerle, çok zorlu bir sürecin neticesinde gerçekleştiği yönünde olmuştur. Tarihsel süreç, adeta iki devleti de bu fethi sürüklemiş, İstanbul ise bu süreç içerisinde, eski ihtişamlı günlerinden yoksun kalarak, harabe bir kent haline gelmiştir. Kendini bir Roma Kayzer'i olarak gören Fatih için, hayalindeki büyüklüğü şehir İstanbul'u tekrar yüceltmek, görevin ötesinde bir farz haline dönüşmüştür.

Son bölümde, fetih sonrası bir İstanbul manzarası oluşturmaya çalıştıktan sonra, Ayasofya Vakfiyesini, İstanbul'un yeniden inşa edilmesi bağlamında incelemeye çalıştım. İlk iki bölümde edinilen bilgilerin, vakfiyenin anlaşılması noktasında büyük katkısı olduğunu ifade edebilirim.

Ayasofya Vakfiyesi içeriği itibariyle, rakamların az bulunduğu bir el yazmasıdır. Vakfiyede, İstanbul'un inşa sürecine etki etmesi bakımından mevcut olan bilgiler, vakfa bağışlanan yerler, vakfın kuracağı yapılar ve bu yapıların nasıl idare edileceğine dair bilgilerle sınırlıdır. Bu sınırlar ile hareket etme zorunluluğundan dolayı, döneme ait gelişimi inceleyebilmek için, özellikle Fatih vakfiyelerini ve dönemin imar- iskan süreçlerini inceleyen diğer eserlere sıklıkla başvurarak konuyu kavramaya çalıştım.

Son bölümle birlikte çalışmanın genelinden elde ettiğim kanı, Ayasofya vakfiyesinde görülebileceği üzere Osmanlı vakıf sisteminin, Osmanlı'yı var eden yapı taşlarının oluşturulması ve yerine oturtulması bakımından son derece önemli olduğu yönündedir. Fatih bu vakfiyeyi düzenlerken, kendi dünya telakkisi ile, İstanbul'un eski ticari ve siyasi odakları üzerinden, fakat bir Türk-İslam şehri olarak anılmasını istediği, yeni dünya İstanbul'unu kurmayı hedeflemiştir.

Vakfiyede bağışlanan yerlerin, kurulması istenilen tüm imaretlerin ve bunların idarelerinin, büyüklüğü, karmaşık yapısı ve disipliner özelliği, reayaya rağmen İstanbul için yapılan tüm bu işlerin, ne denli zor ve maliyetli bir süreç olduğunu açıklar niteliktedir.

Bu alışma, yakın bir tarihte neşredilen Ayasofya vakfiyesini, İstanbul'un yeniden inşası bağlamında incelemesi ve fatih vakfiyeleri ile karşılaştırmalı bir analiz içermesi bakımından yüksek öneme haizdir.

KAYNAKÇA

- AKGÜNDÜZ Ahmet, ÖZTÜRK Said, BAŞ Yaşar, **Üç Devirde Bir Mabed Ayasofya**, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2005
- AYVERDİ, Ekrem Hakkı, **Fatih Devri Mimari Eserleri**, İstanbul Fetih Derneği, İstanbul, 1953
- BARKAN Ömer Lütfi, AYVERDİ Ekrem Hakkı, **İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri**, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, 1970
- BARKAN, Ömer Lütfi, **Ayasofya Camii ve Eyüp Türbesinin 1489-91 Yıllarına Ait Muhasebe Bilançoları, İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası**, Sayı: I-II, Ekim 1962-Şubat 1963
- , **Şehirlerin Teşekkül ve İnkişafı Tarihi Bakımından Osmanlı İmparatorluğun'da İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar**, İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, cilt: XXIII, Sayı: I-II, Ekim 1962-Şubat 1963
- BAŞ, Ulviye, Ayasofya Vakıfları Tahrir Defteri, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2002
- BLOCH, Marc, **Feodal Toplum**, 4. Baskı, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2005
- ÇIZAKÇA, Murat, **Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel ve Ekonomik Boyutları**, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006
- , **Risk Sermayesi Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları**, İlmî Neşriyat, İstanbul, 1993
- EYİCE, Semavi, **Eski İstanbul'dan Notlar**, 2. baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2009
- , **Tarih Boyunca İstanbul**, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2006
- Fatih Mehmed II. Vakfiyeleri, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Türk Vakfiyeleri No. 1, Ankara, 1938
- HUIZİNGA, Johan, **Orta Çağın Günbatımı**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitapevi, Ankara, 1997
- İNALCIK, Halil, **Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar 1**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987

- KAĞITÇIBAŞI Engin, YAŞAR Enis, **Bursa'nın Ekonomik Tarihi 1326-1900**, 1. Cilt,
BTSO Yay., Bursa, 2007
- KANAR, Mehmet, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Say Yayınları, İstanbul 2008
- KEMAL, Paşa-Zade, **Kemal Paşa-zade** vrk 16-18, **Tarih-i Feth-i Konstantiye** vrk 205.
- KUBAN, Doğan, **İstanbul Bir Kent Tarihi : Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul**, 2.
Baskı, Çev. Zeynep Rona, Yayına Hazırlayan Ayşen Anadol,
Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul,
2000
- ORTAYLI, İlber, **Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek**, 22. baskı, Timaş Yayınları, İstanbul,
2007
- PAMUK, Şevket, **Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları**, Çev. Gökhan Aksay, Türkiye İş
Bankası Kültür yayınları, İstanbul, 2008
- PİRENNE, Henri, **Hz. Muhammed ve Charlamange**, 2. Baskı, Çev. Mehmet Ali
Kılıçbay, İmge Yayınevi, Ankara, 2006
- POGGİ, Gianfranco, **Devlet**, Çev. Aysun Babacan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,
İstanbul, 1997
- TABAKOĞLU, Ahmet, İstanbul Tarihi, **Basılmamış Ders Notları**, İstanbul, 2009
—————, **Türkiye İktisat Tarihi**, 8. Baskı, Dergah yayınları, İstanbul, 2008
- TANSEL, Selahattin, **Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi
Ve Askeri Faaliyeti**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971
- ÜLGENER, Sabri F., **İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası**, 2. Baskı,
Der Yayınları, İstanbul, 1981
- ÜNVER, Süheyl, **İlim ve Sanat Bakımından Fatih Devri Notları**, İstanbul
Belediyesi, İstanbul'un Fethinin 500. Yıldönümü Kutlama
Yayınlarından, sayı 5, İstanbul, 1948